

TERBIYÉ 11

BAGTYŇ WE ÜSTÜNLIGIŇ SYRLARY

Umumy orta bilim berýän mekdepleriň
11-nji synpy üçin derslik

Özbekistan Respublikasynyň Halk bilimi ministrligi
tarapyndan neşire hödürlenildi

Daşkent – 2021

UO'K 373.3.016:17(075.3)

KBK 87.7ýa72

T 23

Terbiýe [Tekst]: 11-nji synp üçin derslik / D. Kenjaýew, N. Ismatowa, Z. Islamow, D. Rahimjanow, D. Ruziyewa, Z. Zamonow, O. Mahmudow, S. Şermuhammedowa, S. Akkulowa, N. Holmuhamedowa, Z. Jabborowa.
Daşkent: Respublikan tälim merkezi, 2021.-128 s.

Jogapkär redaktor:

Dilşod Kenjaýew – Taryh ylymlarynyň kandidaty

Syn ýazanlar:

- Wahob Koçkorow* – Özbekistan Halkara Yslam Akademiýasynyň professory, syýasy ylymlaryň doktory
- Şerzodhon Mahmudow* – Özbekistan Respublikasynyň Ylymlar akademiýasy Taryh institutynyň müdir orunbasary, taryh ylymlarynyň kandidaty, dosent
- Otabek Bazarow* – Ýokary we orta bilim ministrligi gözegçiliginiň müdiri, filosofiýa ylymlary boýunça filosofiýa doktory (PhD)
- Liliýa Gaýnutdinowa* – Okuwçylary kesp-hünäre ugrukdyrmak we psihologik-pedagogik respublikan anyklaýyş merkeziniň müdiri
- Humoýun Raşidow* – Halk bilim ministrliginiň gözegçiliginiň müdir orunbasary
- Şoira Raupowa* – «Ziyo-zukko umumta'lim maktabi» döwlete degişli däl gurama mugallymy
- Mohim Boboýewa* – Daşkent sâheriniň Mürze Ulugbek etrabynyň 222-nji mekdebiniň mugallymy

Respublikan Ruhýýet we medeni aň – bilim merkezi, Ministrler Kabinetiniň ýanyndaky Din işleri boýunça komitetiniň we Özbekistan Ýazyjylar birleşiginiň degişli netijeleri esasynda neşire taýýarlanan.

ŞERTLI BELGILER

- **Işjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar**
- **Netije üçin**
- **Döredijilik işi**
- **Maglumat üçin**
- **Medeni – ruhy hazynasyndan**
- **Bilýärsiňizmi?**
- **Özbaşdak iş**
- **Oňyn netije çykarmak**

Original maket we dizaýn konsepsiýasy Respublikan tälim merkezi tarapyndan taýýarlandy.
Respublikanyň ýörite kitap gaznasynyň serişdeleriniň hasabyndan çap edildi.

ISBN 978-9943-7674-2-3

© D. Kenjaýew, N. Ismatowa, we başg.
© Respublikan tälim merkezi, 2021

GADYRLY OKYJY!

Ýene az salymdan özbaşdak durmuşyň bosagasyna gadam basarsyňyz. Sizi geljekde gündelik durmuşyň ýönekeý synaglarydyr «belent-pesligi»nden başlap ömrüň ajaýyp we ynanylmaz synag edilmedik ýollary garaşyp dur. Sebäbi bu dirilik giňliginde ýagşylyk we ýamanlyk, dogruçylyk we ýalançylyk, halal we haram ýaly häsiýetlerdir, nogsanlyklar aramyzda tapylýar. Olar bir-birlerine ýakyn ýaşaýarlar. Elbetde, durmuş edil şunuň bilen reňkli, öwüşgünli we syrlydyr.

Göz önüne getiriň, ömrüňizde ilkinji gezek kyn ýagdaýa duçar bolduňyz nädip ýeňmelidigini bilmeyärsiňiz. Oňa garşy göreşmäge güýç gudrat tapyp bilmeyärsiňiz. Onda siz kime ýa-da näme ýüzlenerdiňiz?

Şübhesiz, beýle ýagdaýlarda ene-atalaryňzyň we ýakynlaryňzyň hoşniýetlilik we arassaçylyga esaslanan şahsy göreldesi, halypa mugallymlaryňzyň mähribanlygy we talap ediji öwüt-nesihatlary örän peýdalydyr. On bir ýylyň dowamyn-da beýleki dersler bilen birlikde «Terbiye» okuw kitabyndan alan owadan terbiýäňiz, bilimiňiz we başarnygyňyz kömege geler.

Bu okuw kitabynda «Erkin we abadan durmuşyň manysy», «Batyrgaý ädimler bilen uly durmuşa tarap», «Görelde mesgeni», «Missionerlik ýaşlaryň geljegine howp», «Renessans binýady», «Halallyk waksinasy» ýaly gyzykly temalar, döredijilikli pikirlenmäge ugrukdyrýan ýumuşlar berlen. Bular size geljekde büdremezden, biderek peýdasyz zatlara gyzyklanmazdan mynasyp durmuş ýoluňyzy tapmakda hoşniýetli kömekçi, ýakyn syrdaş wezipesini ýerine ýetirer – diýip, umyt edýäris.

Hormat bilen, Siz eziz umutly ýaşlary bagtyň we üstünligiň syrlyrydan habardar edýän, nurly, ýagty geljege tarap salgylaýan
awtorlar topary

I BAP. MAŞGALA GYMMATLYKLARY

1-NJI TEMA: WATANYŇ ÖSMEGINE MEN HEM JOGAPKÄR

Işjeleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Jogapkärçilik näme?
 2. Siz özüňizi jogapkärli diýip bilersiňizmi? Näme üçin beýle netijä geldiňiz?
 3. Watanymyzyň ösüşine nähili goşant goşýarsyňyz? Geljekdäki siziň saýlan käriňiz ýurduň ösüşine nähili derejede täsir eder – diýip, pikir edýärsiňiz?
 4. «Ruhy durmuş», «maddy nygmat», «halal ynsan» düşünjelerini deňeşdirip meňzeş häsiýetlerini aýdyň.
 5. Dahyllylyk näme? Ol nähili şertlerde ýüze çykýar?
 6. Borç, jogapkärçilik we dahylldarlygyň arasynda nähili tapawut bar?
 7. Jemgyýetiň işjeň agzalary hökmünde biz nämä dahylly bolmaly?
- Biziň jogapkärçiligimiz nämeden ybarat?

Netije üçin

Adamdaky dahylldarlyk – bir işe, prosese baglylyk we hyzmatdaşlygy aňladýar. Her bir raýat, Watanyň ykbalyna dahyllylyk duýgusy bilen ýaşasa, onuň jemgyýetdäki borjy we jogapkärçiligi hem artyp barýar. Dahylldarlyk duýgusy ynsanlary birleşdirýär.

Döredijilik işi

1. Maşgala, jemgyýet, döwlet we jemgyýetiň arasynda dahylldarlyk we jogapkärçilik duýgusy boýunça sanaw düzüň. Olary bir-biri bilen baglanyşdyryň.
2. N. atly okuwçy sapaga taýýarlanman geldi. Mugallym synpyň öňünde ony käýedi. N. bolsa: «Meni käýinmäge hakyňyz ýok, meniň ata-enem bar, islesem sapaklara gatnaşaryn, islemesem ýok» – diýip, jogap berdi. Bu ýagdaýa nähili garaýarsyňyz? Bu ýagdaýa baha beriň. Okuwçylaryň geljeginiň mugallyma nähili dahly bar?
3. Gadyrlylyk we dahyllylyk düşünjeleriniň biri-birine baglylygy barmy? Pikiriňizi esaslandyryň.

Döredijilik işi

«Raýatlar kanunda belgilenen salgytlary we ýerli tölegleri tölemäge mejburdyrlar».

Özbekistan Respublikasynyň Konstitusiyasynyň 51-nji maddasyndan

1. Bu düzgüni dahyllydarlyk düşüňjesi bilen düşündiriň. Pikiriňizi mysallar bilen esaslandyryň.

2. Salgytlaryň öz wagtynda tölenmezligi ýurduň ösüşine nähili täsir edýär?

3. «Ykdysady bilim esaslary» dersinden alan bilimleriniňize esaslanyp aşakdaky soraglara jogap beriň:

– Náme üçin salgyt ýygnaýar?

– Salgytdan girýän girdejiler nähili maksatlarda sarplanýar?

– Döwletiň we jemgyýetiň ösüşi, parahatçylygy we howpsuzlygyny üpjün etmek, sosial goragy amala aşyrmakda salgytlaryň nähili gatnaşygy bar? Bu prosesleriň amala aşyrylmagy siziň durmuşyňyza täsir edýärmi?

Netije üçin

Mynasyp goşant

«Biz sözüň doly manysynda täze Özbekistanyň perzentleri» – diýdi, Anvarbek Rahmatow, Garaköl etrabynyň matematika ýöriteleşdirilen mekdebiniň 9-njy synp okuwçysy. Respublika we halkara olimpiadalarda baýrakly orunlara mynasyp boldym. Günorta Afrikada geçirilen ders olimpiadasynda altyn we bronza, Azerbaýjanda geçirilen

ders olimpiadasynda bolsa kümüş, Jautikow adyndaky halkara olimpiýada-da bronza medalyna eýe boldum. Şunuň ýaly üstünlükleri gazanyp bilmegimiň esasy sebäbi biz, ýaşlara berilýän mümkinçiliklerden ýerlikli peýdalanýandygymyň delili – diýip, pikir edýärim.

Meniň arzuwlarym örän uly. Meniň esasy maksadym biz ýaşlara döredilip berlen ähli mümkinçiliklere altyn medal bilen mynasyp jogap gaýtarmak bilen, Watanymyzyň şan-şöhratyny dünýä tanatmakdyr».

Özbekistan Respublikasy
Prezidentiniň 2021-nji
ýylyň 28-nji iýunyndaky
karary bilen Anvarbek
Rahmatow «Mard o'g'lon»
(«Mert og'lan») döwlet
baýragy bilen sylaglandy.

I bap. Maşgala gymmatlyklary

Netije üçin

Gurbaga

Bir tokaýda ýangyn bolupdyr. Haýwanlaryň bir bölegi mümkin boldugyça, güýçleri ýetýänçe suw alyp, ody söndürmäge synaňyşypdyrlar. Ikinji bölegi bolsa, ondan hiç zat çykmaz diýip, gyra çykyp tomaşa edip durupdyrlar. Bir gurbaga ody söndürmek üçin agzynda suw alyp gidip barýan eken. Muny gören garga oňa gülüp: «Bu suw bilen ody öçürip bilerin öýdýärsiňmi?» – diýipdir. Gurbaga oňa şeýle jogap beripdir: «Bilýärim, bu suw bilen ody öçürip bolmaýar. Ýöne men bu hereketlerim bilen ýagsylygyň tarapdarydygymy bildirýärim».

Döredijilik işi

1. Jemgyýetiň ösüşi üçin özüňizi nähili derejede jogapkär – diýip hasaplaýarsyňyz?
2. Netije üçin berlen tekstleriň biri-biri bilen nähili baglanyşygy bar?
3. Gurbaganyň hereketine baha beriň. Bu eser aşakda «Möhümi – zynjyryň üzülmesine seniň sebäpkär bolmazlygyň» – diýen, hikmet bilen nähili derejede bagly? Pikiriňizi esaslandyryň.
4. Özbegistanyň Gahrymany Abdulla Aripowyň «Intellectual mümkinçilikler Watan söýgisi bilen sazlaşykly bolanda, ýokary netijeleri berýär» – diýen pikiri ni esaslandyryň.

Netije üçin

Dokalan matada her bir sapagyň öz ornunyň bardygyny biliň. Matanyň haýsy ýerinde sapak çüýrän bolsa, mata şu ýerinden ýyrtylýar. Durmuş zynjyry hem edil şonuň ýaly: her kimiň öz orny öz wezipesi bar. Möhümi – zynjyryň üzülmegine sen sebäpkär bolmazlygyň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Kimiň halka peýdasy degip, şol arkaly rahat alýan bolsa, ol gowy adamdyr.
Yusuf Hos Hojib
 Jogapkärçiligi öz boýnuna almak adama merhemet we kämillik bags edip ony beýik derejä ýetirýär.

Döredijilik işi

1

2

3

1. Ýokardaky suratlary nähili atlandyrardyňyz?
2. Suratlarda görkezilen aga-ini, dogan gatnaşyklarynda haýsy gymmatlyklar gizlenýär? Pikiriňizi bildiriň.
3. 1-nji suratdaky gyza: «Özüň kiçijik ekeniň, boýnuňdaky ýük agyr dälmi?» – diýip soradylar. Gyz näme jogap berdi diýip, pikir edýärsiňiz?
4. Suratlary aşakdaky «Netije» hekaýasy bilen baglanyşdyrmaga synanyşyň. Olaryň jogapkärçilik we gatnaşyk tarapyndan nähili arabaglanyşygy bar? Suratdaky çagalar kimiň önünde jogapkär? Siziň maşgalaňyz önündäki jogapkärligiňiz näme? Maşgala jogapkärçiligi bilen Watan jogapkärçiligini biri-birine baglanyşdyryp düşündiriň.

Netije üçin

Netije

Çaga edinmek üçin bir maşgala ýetimler öýüne geldi. Olaryň nazary ene-atasy awtoulag heläkçiligine uçran 7 ýaşly oglana düşdi. Oglanjyk: «Men siz bilen gidip bilmerin» – diýdi. Ondan munuň sebäbini soradylar.

«Bu ýerde meniň kiçijik uýam bar, men – aga, ony taşlap gidip bilmerin. Men ene-atama söz beripdim» – diýip, oglanjyk jogap berdi.

Beýle netijäni gören adamlaryň gözlerine ýaş doldy we aga-ini doganlary bilelikde perzentlige almak kararyna geldiler.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Tanymallygyň we şöhratyň ataňdandyr,
mähribanlygyň we hoşniýetliligiň eneňdendir.

Mahmud Zamaşsari

7

I bap. Maşgala gymmatlyklary

Döredijilik işi

Ýoluň gyrasynda 60 ýaşlar töweregi bir adam ýüregini tutup ýatyrdy. Ýanyn-dan adamlar biperwaý geçip barýardy, hiç kimiň bu adam bilen işi ýokdy. Bir ýaş ýigit bolsa, gapdalynda durup, ýerde ýatan adamy telefona surata alýardy...

1. Bu ýagdaýda siz nähili hereket ederdiniz?

- a) Ol adamyň ýanyna baryp, kömege mätäçdigini ýa-da ýoklugyny sorardym;
- b) Wagtyma serederdim, eger arkaýyn bolsam kömek ederdim.

Öz teklpleriňizi aýdyň.

Netije üçin

... Zebo mekdepden gelýardi. Ýoluň gyrasynda ýatan adamy görüp: «Bu adamyň haly ýokmy? Belki-de kömek gerekdir?» – diýip, kömege gyssandy. Ol adamyň ýagdaýyndan ýüregi biynjalyk edýändigini görünip durdy.

Zebo duralgada duran adamlara tarap ylgap baryp, ýagdaýy düşündirdi.

Kimdir jübi telefonnyndan jaň edip «Tiz kömek» ça-gyran bolsa, başga biri şol adamyň ýanyna gelip, oňaly ýatyrdy. 40 ýaşlar töwereginden aşan bir aýal onuň eliniň

aýasyny massaž etdi. Kimdirler bolsa, elýaglygy bilen ýelpeýardi.

Iki sany ýigit bolsa bu ýagdaýy el telefonlary-na surata alýardylar. Megerem, olaryň bu işini Zebo halamady, olara garşy nägileli seretdi. Ýigitler çeträk gittiler, yöne işlerini dowam etdirdiler.

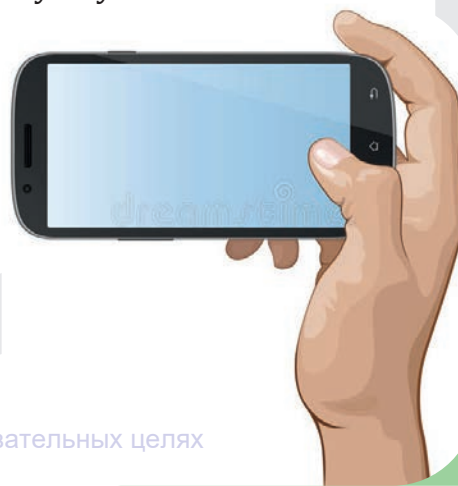
Köp wagt geçmän «Tiz kömek» ulagynda lukman-lar hem ýetip geldi.

Döredijilik işi

1. Hadysa gatnaşyjylaryň hereketlerine pikir bildiriň. Suratçy ýigitleriň maksady näme? Siz hem şol maksat bilen surata alýaňyzmy?

2. Tekstiň «Her gün her kim hemmelere ýagşy-lyk etmelidir» diýen, hikmet bilen baglanyşygyny esaslandyryň.

O'yn netije chykarmak

1. Telekeçi şerbet öndürýär. Ol jogapkärçilik duýgusy bilen adamlaryň saglygyna zyýan bermeýän iň oňat azyk önümlerinden peýdalanýar. Her bir önümiň düzümini tertipleşdirýär we gözden geçirýär.

2. Lukman hassa bejergi bellemezden ozal ony gowja gözden geçirýär, gan we beýleki analizleri buýurýar.

3. Serhetdäki ofiser daş-töweregini üns bilen synlaýar. Elmydama hüşgär durýar.

4. Uçar Daşkent howa menziline gondy. Pasport gözegçiligi astynda duran hyzmatçy her bir ýolagçynyň pasportyny üns berip gözden geçirip, ýaltanmazdan kompýuter arkaly gözden geçirýär.

5. Uçaryň uçuşyny we gonmagyny düzgünleşdirýän gözegçi nobatçylyk wagtynda monitordan gözünü aýyrmaýar. Zerur bolanda uçarmanlara ýol görkezýär.

6. Ýokarda agzalan kär eýeleri öz wezipelerine jogapkärçiliksiz bolsa näme boljagyny göz önüne getiriň?

7. Şerbedi tehnologiki gözden geçirmezlik, lukmanyň derňewsiz bejergi ýazmagy, serhetçiniň hüşgärligini ýitirmegi, pasport gözegçiliginde ünssüzlük, dispetçeriň öz wezipelerine biperwaý garamagynyň netijeleri siziň hem durmuşyňyza täsir edýärmí?

8. Asmanda uçup barýan uçaryň barmaly menziline üstünlikli ýetip gelmegi üçin tehnik hünärmeniň dahyllylyk (degişlilik) derejesini derňäň. Siziň oňa dahyllylygyňyz barmy? Pikiriňizi esaslandyryň.

(7-nji sahypadaky 3-nji soraga gyzjagazyň beren jogaby: «Bu – ýük däl, meniň inim!»)

2-NJI TEMA: ERKIN WE ABADAN DURMUŞYŇ MAZMUNY

Isjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Siz abadan durmuşy nähili göz önüne getirýärsiňiz? Aşakdaky suratlaryň üsti bilen pikiriňizi esaslandyryň.
2. «Abadan we parahat durmuş», «maddy we ruhy durmuş», «halal we janköýer adam» düşünjelerini deňeşdirip meňzeşliklerini aýdyň.
3. Watanymyzda abadan durmuş, ýurt parahatlygy, jemgyýetiň ösüşi üçin nähili işler amala aşyrylýar?
4. Siziň pikiriňizçe maddy durmuşyň özi bilen ýaşamak mümkinmi?
«Ruhy durmuş» düşünjesiniň abadançylyk we parahatçylyk sözleri bilen nähili baglanyşygy bar?

Netije üçin

Ynsan işjeňliginde iki möhüm faktor – maddy we ruhy dünýä özara uýgunlaşyp, goşa ganata öwrülen ýagdaýynda, adam döwlet we jemgyýet durmuşynda ösüş we üýtgeşiklik, kemala gelmek prosesi emele gelýär. Şeýle-de diňe ýeterlik bilim we tejribeli, akyl-paýhasly, hünär ussatlygy ýeterli bolan, kanunlary öz hukuklaryny we borçlaryny gowy bilýän adam ähli ugurlarda oňyn netijelere ýetip biler. Bu medeni – ruhy önümçiligiň, ykdysady ösüş bilen üznüksiz baglylygyny görkezýär. Ýogsam, jemgyýetdäki ruhy we ahlak gatnaşyklary ýaramazlaşar we adam mertebesi, şan-şöhraty, gadyr-gymmaty bozular.

Netije üçin

Baklyga degişli

Mahmud Mirzaýew çagalygyndan nahallary ösdürip ýetişdirmäge, täze görnüşlerini döretmäge, bagbançylyga örän gyzyklanýardy. Bu gyzyklanma ony Daşkent oba hojalyk institutyna tarap iterdi. Instituty gutarandan soň, bagbançylyk we üzümçilige ýöriteleşdirilen Kibraý hojalygy fermasynyň baş salary (agronomy) bolup işe başlady. Indi ol diplomly hünärmen. Onuň boýnunda uly jogapkärçilik bar.

Agronom ylmy işler bilen hem meşgullandy. Bagbançylyk we üzümçilige degişli gözlegleriniň netijelerini 300-den gowrak ylmy işde çap etdi. Agronomlykdan akademik derejesine çenli bolan kyn we abraýly ýoly basyp geçdi.

Mahmud Mirzaýew oba hojalygy ylymlary akademiýasynyň bagbançylygy we gök önümleri bölümini köp ýyllap dolandyran. Onuň ýolbaşçylygynda daýanç ylmy işler – «Özbekistanyň miweçiligi (pomologiýa)» we «Özbekistan ampelografiýasy» we (üzümiň görnüşleri we hilleri barada) taýýarlandy. 2013-nji ýylda ylmy gözleg instituty akademik Mahmud Mirzaýewiň hormatyna atlandyryldy.

Döredijilik işi

1. Maddy we ruhy durmuşynyň sazlaşygyny akademik Mahmud Mirzaýewiň durmuşy mysalynda düşündiriň. Onda maddy we ruhy gatnaşyklary utgaşanmy? Näme üçin? Mahmud Mirzaýewiň işi jemgyýetiň abadançylygyna nähili täsiri bar?

2. Siziň saýlan ýoluňyz parahatçylygy we abadançylygy berkitmekde nähili derejede goşant goşdy – diýip oýlaýarsyňyz?

3. «Baklyga degişli» tekstini abadançylyk, parahatçylyk, ruhy ýaly atlandyrmalaryň manysy bilen baglanyşdyryp düşündiriň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Zähmete bolan garaýyş ahlak kategoriýasyna girýär. Zähmete bolan garaýyşdan adamň bagtly bolmagy gelip çykýar. Diýmek, bu düşüňjeleri tertipli biri-biriniň zyndan ýerleşdirende: bagt-ahlak diýmek, ahlak-zähmet diýmekdir. Ahlak kämilligi bagta ýetmegiň itergisi bolup durýar.

Gafur Gulam

I bap. Maşgala gymmatlyklary

Netije üçin

Baýlyk we garyplyk biri-birine ýakyn ýöreýär... Olar ýönekeýje wagtal-wagtal ýerlerini çalşyp durýarlar. Şonuň üçin baýlygyňyza begenmän, sebäbi ol geçijidir.

Ýokçulyga hem köp gynanma, ol hem geçmän galmaz... Eger adam akylyly bolsa, her bir gowy we erbet işlerden özüne gerekli zerur netijeleri çykaryp alýar...

Döredijilik işi

1. Siz mekdepden boş wagtyňyzda näme işler bilen meşgullanýarsyňyz? Nähili filmleri görýärsiňiz ýa-da kitaplary okaýarsyňyz?

2. Gören filmleriňiz ýa-da okan kitaplaryňyz täsirine düşüp ýörän wagtlaryňyz boldymy? Bu ýagdaýy suratlandyryp bilersiňizmi? Filmiň ýa-da eseriň baş gahrymanlarynyň geçmişi, olaryň soňky durmuşyna täsir eden bolmagy mümkin bolan wakalar barada pikir edip gördüňizmi?

3. Hiç oýlap gördüňizmi, siziň gündelik durmuşyňyzda bolup geçýän käbir wakalar, hadysalar sereden film we okan eserleriňizdäki wakalara meňzeşligi boldymy?

4. Ýagşylyga nämeleri mysal edip bilersiňiz?

5. Nädip adamlar ýagşylyk sebäpli şahsy durmuşynda-da, jemgyýetde-de, pul we beýleki baýlyklara eýe bolýar?

6. Siz durmuşyňyzda pul we beýleki baýlyklara eýe bolmak üçin nämeleri meýilleşdirýärsiňiz? Maksadyňyza ýetmek üçin, ýol kartasyny düzüň. Onda, elbetde, gowy maksady, hoşniýetli işleri nygtaň.

Netije üçin

Ruhyýet – adamlar arasyndaky özara ynanç, hormat we üns, halk we Döwletiň geljegini bilelikde gurmak üçin asylyly isleglere tarap ymtylmalar, paýhasly häsiýetler mesgenidir.

Başgaça aýdylanda, ruhyýet – jemgyýetdäki ähli syýasy – sosial gatnaşyklaryň mazmuny, mazmunyny we hilini kesgitleýän esasydyr.

Şawkat Mirziýoýew, Özbekistan Respublikasynyň Prezidenti

Döredijilik işi

1. Haýsy häsiýetleri görelde diýip aýdyp bolýar? Haýsy häsiýetiňizi görelde diýip hasaplaýarsyňyz?

2. Ruhyýetiň sosial gatnaşyklarynyň manysy diýende nämäni düşüňärsiňiz? Pikiriňizi 10-njy we 13-nji sahypalardaky suratlara esaslanyp düşündirmäge synanyşyp görüň.

3. Görelde häsiýet eýelerinden kimleri bilýärsiňiz?

Medeni – ruhy hazynasyndan

Pul ýagşylygy öndürmeýär, tersine, ýagşylyk sebäpli adamlar şahsy durmuş-da hem, jemgyýetde hem pul we başga baýlyklara eýe bolýarlar.

Sokrat

Döredijilik işi

1. Suratlara esaslanyp, «Maddy durmuşyň ruhy taraplary nämeden ybarat?» diýen soraga jogap beriň. Jemgyýetiň krizise düşmegine sebäp bolup biljek ýagdaýlara esasly mysallar getiriň.

2. Gülnoza oba giňişligindäki dükana baryp, ojuk-bujuk satyn aldy, ýöne alan harytlary üçin çek soramady.

Gülnoza haýsy düzgünleri bozdy? Onuň bu hereketleri nähili meselelere sebäp bolup biler?

3. Siz dükanda satyn alan harytlaryňyz üçin çek sorayırsyňyzmy? Näme üçin? Pikiriňizi esaslandyryň.

4. Eger adam baý bolsa-da, onuň bilimi we peýdaly hünäri bolmasa, ýygnan baýlygy näçe wagta ýetirmegi mümkin?

5. Medeni-ruhy, adamyň tapan baýlygy başgalara hem peýda getirýärmi?

3-4-NJI TEMA: YNAMLY ÄDIMLER BILEN ULY DURMUŞA TARAP

Ишjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Suratlardan peýdalanyp ýurdumyzda, ýaşlara berilýän mümkinçilikler barada aýdyp beriň.
2. «Bilimi terbiýeden, terbiýäni bilimden aýryp bolmaýar» – diýende nämä düşünyärsiňiz?
3. Kämil bolmak üçin haýsy häsiýetlere eýe bolmaly? Jogabyňyzy esaslandyryň.
4. Bu gün Röwşen üçin ajaýyp gün. Matematika dersinden geçirilen respublika olimpiada-da birinji orny eýeläp halkara olimpiadasyna ýollanma gazandy. Ol hakda telewizorda görkezilende ene-atasy, synpdaşlary we obadaşlary hem begendiler. Röwşeniň şeýle üstünligi gazanmagynda kimleriň hyzmatlary bar? Onuň bu üstünligi jemgyýetimize nähili peýda getirýär?
5. Watandaşlarymyzyň halkara ýaryşlarda ýeňiji bolup, olaryň üstünlikleriniň hormatyna ýurdumyzyň gimni ýerine ýetirilende nämäni duýýarsyňyz?

Maglumat üçin

Abu Nasr al-Faraby: «Adamyň ähli janly-jandarlardan tapawudy onuň oý pikirindedir (aklyndadyr)» – diýdi.

Abu Reýhan al-Biruny bolsa, adamy Hudaý ýaradandygyny aýdyp, adamyň bütin durmuşy we fiziki gurluşynyň geografiki faktorlara baglydygyny görkezip geçýär.

Gazalynyň pikirine göre, adam beýik sahat we onuň öňünde elmydama howp, hatar bar. Meseleleri, howp hatary ýok edip bilen, şahs bagtlydyr.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Diriligiň syry bilim, edep we aňly işjeňlik bolsa, onuň esasy akyl-paýhasa esaslanýar, dowamlylygy – netijeli zähmet. Bu hadysada wagtdan netijeli peýdalanmagyň syrlarynyň tilsimini tapmaga kömek edýär.

Döredijilik işi

1. «Bihuda giden wagt yzyna gaýdyp berilmeýär» diýen, pikire siz nähili seredýärsiňiz?

2. Hezreti Alyşir Nowaýynyň aşakdaky hikmetine üns beriň:

«Eý, gadyrly monah däl, bagban,

Bu bagyň depesine iňňe ýaly tiken ediň».

Ýagny, adam öz ömrüni iňňeli sim bilen näçe berk orasa-da, hiç haçan wagtyň akymyndan özüni gorap bilmeýär. Diýmek, wagtyň her pursadyny gadyrlamaly!

3. Uly durmuşda büdremezlik üçin wagty nädip sarplamaly? Pikiriňizi gündelik işleriňiz bilen baglanyşdyryp düşündiriň. Nähili häsiýete eýe bolmaly? Siziň pikiriňizçe haýsy häsiýetler möhüm? Sanawyny düzüň.

Olaryň haýsasy sizde şekillenen? Nämelere üns bermeli?

4. «Men nähili adam?» – diýen, portretiňizi çekmäge synanyşyň. Özüňizdäki aýratynlyklary 10 ballyk şkalada bahalandyryň.

1.2.3.4.5	Akylly	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Dogruçyl	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Adalatly	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Güýçli	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Mähriban	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Tiz aragatnaşyk gurup bilýän	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Batyr	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Rehimli	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Talap ediji	6.7.8.9.10
1.2.3.4.5	Özdiýenli	6.7.8.9.10

Netije üçin

Adamyň özüne bolan bahasyny aýna bilen deňeşdirip bolar. Eger aýna gysyk bolsa, adamyň ýüzi hem gysyk görünýär. Edil şonuň ýaly adamyň özüne bolan bahasy nädogry, ýalňyş bolsa, ol gysyk aýna ýaly nädogry şekili görkezer.

I bap. Maşgala gymmatlyklary

Netije üçin

Ozaldan bäri gündogarda şeýle: adama durmuşda dogry ýoly görkezýän, oňa öz doga niýetleri bilen üstünlik we şowlulyk arzuw edýän – ata-eneleri we mugallymlarydyr. Şonuň üçin jemgyýetde şeýle derejeli aýratyn hormat goýulyp, hemişede mätäçlik bolupdyr.

Bu hadysa – Beýik gündogarda adamzat durmuşynyň, gymmatlyklarynyň we mukaddesliginiň özenini emele getirdi we häzirem bar.

Döredijilik işi

1. «Armanly dünýä» filmi gördüňizmi? Abdurahim mugallymyň aýgytlylygynyň we tutanýerlilikiniň netijelerine baha beriň.
2. Çölün ortasyndaky gaýaly ýerleri arassalamak, islendik kynçylygy ýeňip geçmek, gurak ýere suw getirmek, filmi baş gahrymany Abdurahim mugallym näme üçin olara mätäçdi?
3. Şeýle garşylyk bilen ýüzbe-ýüz bolsaňyz, başlan zadyňyzy gutaryp bilersiňizmi?

4. Ömrüňiz dowamlylygynda näçe nahal ekiniz? Eken nahallaryňyz häzir nähili?

5. Eken nahallaryňyzy gözegçiliksiz goýmadygyňyz ýaly, başlan gowy işiňizi hem bes etmeýärsiňiz. Bu ýolda siz esasan nämä bil baglaýarsyň?

6. Özbaşdak durmuşa gadam basmakda näme üçin adamda güýçli erk, ynam we hemişe ýagşylyga bolan isleg ýaly häsiýetleri bolmaly?

Medeni – ruhy hazynasyndan

Eger bir ýyl gözleseňiz, tüwi ekin. 50 ýyl gözleseňiz, agaç ekin. Eger 100 ýyl girdeji gazanmak isleseňiz, çağa terbiýeläň.

Hytaý halk paýhasly sözi.

Netije için

Çaganyň haýsy hünäre gönükdirilmelidigini kesgitlemek için onuň zehinini bilmeli. Entek ýaş bolsa-da uly üstünlikler gazanýan çagany görenlerinde: «Bu onuň ganynda bar-da» – diýýärler.

Ata-babalarymyz çagalaryna ata-babalarynyň gelip çykyş neslini öwredipdirler.

Mundan, olar kimlere mynasyp perzent bolmalydyklaryny düşünişdirler. Edil şunuň ýaly häzirki ýaşlar hem şu Watanda önüp-ösen, dünýä ylmyň we medeniýetiniň ösüşine uly goşant goşan beýik ata-babalarymyzyň durmuşyny we işini öwrenmek hem borç, hem parzdyr.

1. «Dünýä, ylmyň we medeniýetiniň ösmegine uly goşant goşan beýik ata-babalarymyzyň durmuşyny we işini öwrenmek hem borç, hem parzdyr» diýen pikire siz nähili düşüňärsiňiz?

2. Siz bu wezipäni ýerine ýetirmek için nämeler edýärsiňiz?

Medeni – ruhy hazynasyndan

Durmuşda üstünlik gazanmak için üç sany zat gerek: ünsülilik, tertiplilik we hereket.

Jelaleddin Rumi

Bilýärsiňizmi?

Hezret Salymjanow – GDA-nyň ýaşlary arasynda geçirilen «Ýylyň iň gowy ýaş alymy – 2021» halkara saýlawynyň «Mekatronika» ugry boýunça 1-nji orun, altyn döş nyşany eýesi.

«Ýyl talyby – 2019» bäsleşiginiň «Ýylyň iň oýlap tapyjy innowator talyby» dalaşgärligi boýunça ýeňiji – diyip yglan edilip, Yslam Kerimow adyndaky we Özbegistanyň Ýaşlar bileleşigi döreden stipendiýalary gazandy. Talyp-lar respublikan ders olimpiadasyn-da «Materiallar garşylygy» dersinden ikinji orna mynasyp boldy.

I bap. Maşgala gymmatlyklary

Madina Samatbayeva – Daşkent döwletiniň özbek dili we edebiyaty uniwersitetiniň talyby. GDA ýurtlaryndan gelen 200-den gowrak zehinli talyplaryň arasynda geçirilen halkara bäsleşiginde «Iň ýaş alym – 2021» ugry boýunça bäsleşiginde altyn medala mynasyp boldy.

Faýzulla Ýahyaýew – Daşkent şäheriniň Şaýhantahur etrabynyň 19-njy orta mekdebiniň özbek dili mugallymy. GDA ýurtlarynyň arasynda «Ýylyň iň gowy ýaş alymy – 2021» halkara bäsleşiginde 14 sany ýurtdan gelen dalaşgärleriň içinde filologiýa ugry boýunça birinji orna mynasyp bolup, altyn medal bilen sylaglandy.

Farruh Fattoýew – ylmy gözlegleriň ABŞ-da geçirilýän fizika ylmlarynyň doktory.

Kärdeşleriniň çekiş güýji tolkunlaryndan peýdalanylýan ýadro maddalarynyň ýagdaýynyň deňlemesini kesgitlemekde, şeýle hem neýtron ýylдызыnyň radiusy deňlemesini 14 km-den ýokary bolup bilmejekdigini subut etmekte üstünlik gazandy. Ýaş alym asly Surhanderýa sebitiniň Sariosiýa etrabında dogulýar we ösüp ulalýar. Fizika esasy ylym bolandygy sebäpli mekdepdäki ähli dersler bilen alym bir ýaly gzyklanandygyny kesgitleýär.

Döredijilik işi

Ýokarda ady agzalan ýaşlar edil siziň ýaly mekdep okuwçylarydylar. Olaryň zygiderli öwrenmegi we gözlegleri ylmyň iň ýokary derejelerini eýelemäge mümkinçilik döretti.

1. Näme diýip pikir edýärsiňiz, gowy hünärmen bolmak üçin haýsy dersleri içgin öwrenmeli? Pikiriňizi esaslandyryň.
2. Ylmyň ösüşinde matematikanyň ornunyň möhüm taraplary haýsylar diýip pikir edýärsiňiz? Näme üçin?

Medeni – ruhy hazynasyndan

Gowy adam özünden bagt, erbet adam tejribe, ýalňyşýan adam özünden sapak, kämil adam özünden yz galdyrýar...

Jeleddin Rumi

Döredijilik işi

1. Jemgyýet dolandyryşyna siz nädip gatnaşyp bilersiňiz?
2. Öz islegini düşündürmek diýende nämäni düşünýärsiňiz?
3. Synpdaşlaryňyzyň arasyndan synp guramaçysyny nähili şertler bilen saýlaýarsyňyz?
4. On sekiz ýaşyňyzda dolanyňyzda öz syýasy islegiňizi beýan etmäge başlaýarsyňyz. Saýlawlara gatnaşyp başlaýarsyňyz. Onda nämelere üns bermeli?

Maglumat üçin

Özbekistan Respublikasynyň Prezidentini, Kanunçylyk palatasynyň wekilleri we ýerli geňeşlere deputatlary saýlamak umumydyr.

Saýlaw günü on sekiz ýaşna ýeten Özbekistan Respublikasynyň raýatlary ses bermäge hukugy bardyr.

Raýatlar jynsyna, diline, dini garaýşyna, ynançlaryna, şahsy we jemgyýetçilik ýagdaýynyň gelip çykyşyna, bilimine, kärine, meşgullanýan işiniň görnüşine we tebigatyna garamazdan deň saýlaw hukugyna eýedir.

Özbekistan Respublikasynyň Saýlaw kodeksi, 4-nji madda

Döredijilik işi

1. 18 ýaşna ýeten şahslar nähili hukuklardan dolulygyna peýdalanylýar? Bu hukuklar, nähili jogapkärliklere we borçlara sebäp bolýar?
2. Özbekistan Respublikasynyň konstitusiýasyndan saýlawlara degişli maddalary tapyň we tema bilen baglanyşdyryp düşündürmäge synlanyň.
3. Maşgalaňyzda ýaşy uly agzalarynyň saýlaw günleri golaýlaşanda özara maslahat etmäge başlaýandyklaryna syn edip gördüňizmi? Olar köpräk jemgyýetdäki, maşgaladaky haýsy gymmatlyklar hakda gürleşýärler? Nämä üçin beýle?
4. Saýlawyň öňüny wagyzlara syn edip gördüňizmi? Bu prosesler jemgyýetiň ösüşi üçin nähili derejede möhüm?

Bilýärsiňizmi?

Döwletiň we kanunyň esaslary dersinden alan bilimleriňiz esasynda jogap beriň:

Saýlawlar ähliumumy, deň, göniden-göni we gizlin ses bermek ýoly arkaly geçiriýär. Aýdyň hany, «bir pasport – bir ses» diýende nämä düşünýärsiňiz? Isleýärsiňiz?

I bap. Maşgala gymmatlyklary

Netije üçin

Ölmezinden ozal atasy ogluny ýanyna çagyryp eline bir sagat berip:
– «Bu sagat 200 ýyl ozal ýasalypdy. Bize atamyzyň atalaryndan miras galdy. Sen ony obanyň başyndaky sagat ussasyňa alyp baryp ony satjakdygyny aýt we onuň jogabyny maňa getir» – diýdi.

Oglan gidip sagat ussasyndan: «Bu köne eken, baş dollar bererin» – diýen, jogaby getirdi.

Atasy: «Indi muny enaýy zatlar satylýan dükana alyp bar» – diýdi.

Ol ýere giden oglan: «dükançynyň baş müň dollar bererin» – diýen, jogap bilen gaýdyp geldi. Atasy ogluny ýene iberip:

– «Indi ony döwlet muzeýine elt we satmak isleýändigini aýt» – diýdi.

Muzeýe baryp, örän haýran galyp atasynyň ýanyna gaýdyp gelen oglan:
«Muzeý işçileri şol wagt bir hünärmeni çagyryp, ony barlagdan geçirseler onuň demiriniň bir bölegi bir million dollardygyny» aýtdy.

Şol wagt atasy:

«Oglum ilki, hemme zat hem wagt hökmüne boýun bolup, könelmeyär. Şeýle bir gymmatlyklar bardyr welin, ýyllar geçdigi saýyn bahasy ýokarlanyp barýar. Bahasyňa ýetip bolmajak milli gymmatlyklarymyzy gora we geljekgi nesle ýeter».

Döredijilik işi

1. Zähmetiň miwesi adamyň mynasyp durmuşda ýaşamagy üçin zerur diýsek, onuň netijesi jemgyýetiň ösüşine nähili täsir edýär?

2. Taryh baradaky bilimleriniňize esaslanyp, aşakdaky adamlar nädip adamlary öz yzlaryndan eýertmäni başarandyklaryny aýdyp beriň. Siddhartha Gautama (Budda), Tomaris, Gaý Ýuliyý Sezar, Konfusiý, Kun Szi, Spartak, Isa Mesih (a.s), Spitamen, Muhammet pygamber (saw), Nejmiddin Kubra, Amir Timur, Mahatma Gandhi, Nelson Mandela, Ismail Gaspirali, Mahmudhoja Behbudi.

Oňyn netije çykarmak

1. «Watanymyzyň batyr çagalary» – diýende, esasan haýsy ýaşlar göz önünde tutulýar?

2. QR koduny skanirläň. Siz geljegiňize nähili gadamlar basýarsyňyz? Nähili zehinim bar diýip öýdýärsiňiz? Bu zehiniňizi ösdürmek üçin nämelere üns bermeli – diýip oýlaýarsyňyz?

3. Özbaşdak durmuş başlanyňyzda nähili düzgünleri berjaý edilmelidigini maslahat berýärsiz? Sanawyny düzüň we her bir teklibiňizi esaslandyryň. Özbaşdak durmuş ýol görkezijileri ösdüriň. Onda döwlet we hukuk esaslary dersinden öwrenen bilimleriniňizi hem peýdalanyň.

5-NJI TEMA: MAŞGALA JOGAPKÄRÇILIGI, ABRAÝY WE GADRY

Işjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Suratlardan peýdalanyň maşgala medeni-ruhy hakda öz düşüňjeleriňizi aýdyň.

2. Maşgalanyň mukaddesligi näme bilen ölçenýär?

3. Maşgala suratlandyrylanda «Maşgala kiçi Watandyr» diýilýär. Siz bu pikire goşulýarsyňyzmy? Jogabyňyzy esaslandyryň.

4. Abdylly Kadyrynyň «Geçen günler» romanyndan maşgala gymmatlyklarynyň beýan edilen sahypalaryny ýadyňyza salyň.

1

2

3

4

5

6

Netije üçin

Maşgala gurşawy adamyň özüne mynasyp ruhyýetiniň, dünýägaraýşynyň, hyýalyň we ynanjyň kemala gelmeginde, möhüm faktor bolar. Ynsan ýüreginde we aňyndaky in arassa, päkize duýgular, ilkinji durmuşyň düşüňjesi we hyýallar hut maşgalanyň gujagynda emele gelýär.

Bu mukaddes ýerde diňe bir çaga dünýä inmän, eýsem, ruhy we ahlak taýdan terbiýeli adam ösüp ulalýar. Maşgala şeýle bir ýerdir, onda sejereler kemala gelýär. Ata-babalarymyz elmydama maşgala agzybirligine, sagdyn nesil terbiýesine elmydama üns beripdirler. Şeýle üns nesilleriň ýüregine we aňyna ornaşdyrylyp gelnipdir.

Döredijilik işi

1. «Bu mukaddes ýerlerde ruhy we ahlak taýdan owadan bilimli adamlar kemala gelýär» – diýen, pikiri suratlara esaslanyp düşündirmäge synanyşyň.

2. «Adam ýüreginde we aňynda in arassa, päk duýgular, ilkinji durmuş düşüňjeleri we hyýallary» diýende nämelere düşündiňiz? Mysal getirmäge synanyşyň.

3. Doganlyk gatnaşyklarynda jogapkärçilik barmy? Jogabyňyzy esaslandyryň.

4. 5 – 6-njy suratlara esaslanyp hekaýa düzüň. Suratlary nähili atlandyrdyňyz?

I bap. Maşgala gymmatlyklary

Bilýärsiňizmi?

Alymlaryň anyklamagyna görä, tebigatda adamlaryň, kitleriň we pilleriň maşgalasynda ata ýa-da ene düşüňjeleri bar eken. Ýagny, piller baş ýaşyna çenli eneleri bilen bile ýöreýär eken. Uly ýaşly piller ýaş pilleriň terbiýesi bilen ýörite özi meşgullanýar. Olar ýaş pillere iýmit tapmak, duzaklardan we dürli hili howplardan nähili goranmak, daş-töweregindäki başga pillere hormat etmek ýaly ýaşayyşyň kada we düzgünlerini öwredýärler.

Netije üçin

Maşgala her bir halkyň, milletiň dowamymylygyny saklaýan, milli gymmatlyklaryň ösüşini üpjün edýän mukaddes mesgendir. Maşgalada biz we nesillermiziň terbiýe alyp, dünýä göz ýetirýäris we ählimiz dürli hili gylyk-häsiýetleri özüde jemleýän aýratyn şahs hökmünde kemala gelýäris.

Döredijilik işi

1. Maşgala abadançylygy – diýen, düşüňjani suratlandyryp beriň
2. Häzirki wagtda ýurdumyzda maşgala meselesine nähili ähmiýet berilýär? Bu barada öz pikiriňizi düşündiriň.
3. «Maşgala – mukaddes ojak» – diýen, düşüňjä 21-nji sahypada berlen suratlar arkaly öz pikiriňizi beýan ediň.

Netije üçin

Maşgala gadym döwürlerden bäri mukaddes ojak hasaplanylýpdyr. Maşgala agzalary gyşarnyksyz durmuş kada kanunlaryna, tertip düzgünlerine eýerip gelipdirler. Tejribe artdyrmak, arassaçylyk, tygşytlylyk, erjellik we dogruçulyk yaly edep ahlak gymmatlyklarynyň kemala gelmeginde gadym-gadymdan maşgala agzalarynyň esasy wezipesi hasaplanylýpdyr. Eger maşgalada agzybirlik, jebislik, özara hormat we birek-birege ynam güýçli bolsa, öz ýakynlaryna, garyndaşlaryna, goňşularyna elmydama kömek bermäge taýýar bolan dogruçyl, ak ýürekli, mähriban ynsanlar ösüp kemala geler.

Döredijilik işi

1. Maşgalada ata-eneňiz size ýa-da doganlaryňyza nähili mähirli sözleri köp aýdýar?
2. Maşgalanyň güýçli we berk bolmagy üçin özüňiziň nähili goşandyňyzy goşup bilersiňiz? Pikiriňizi beýan ediň.
3. Aşakdaky berlen teksti okaň we öz maşgalaňyzdaky ýagdaý bilen deňeşdiriň.

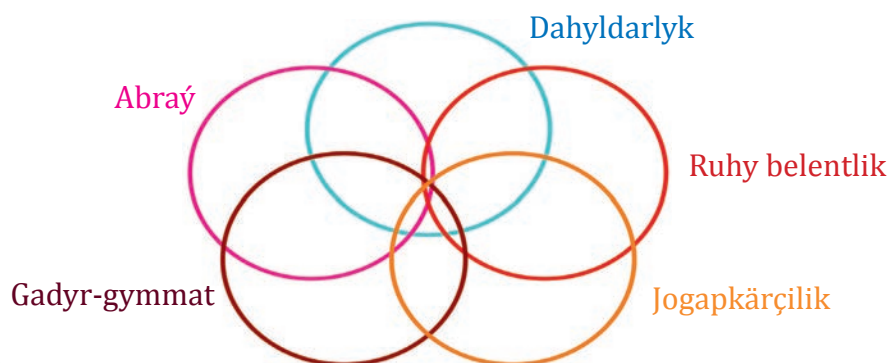
Ata kiçijik perzendini söyende onuñ elinden tutup asmana galdyrýar. Munuñ manysy – «Menden-de uly we abraýly bol balam» diýmegi aňladýar. Bu hakyky aladalanmakdyr we perzendini ähli zatdan, hat-da öz-özünden eziz we gadyrly görmekdir. Ata perzendi mekdebe baranynda ony mährem gujagyna göterip, maňlaýyndan ogşaýar. Bu – bagtyň aýyk, geljegiň parlak bolsun, diýmegi aňladýar. Çünki onda ertiriň umydy bar, perzendeniň ykbaly we parlak geljegi üçin ähli zada taýyn. Harby gulluga ugradanda bolsa Ata öz oglunyň bilinden tutyp göterýär. Bu – Ata Watan hyzmaty üçin baglan biliň berk bolsun diýmekdir. Okuwyny üstünlikli tamamlan oglunyň elinden işini alanynda bolsa, Ata doga üçin iki elini açyp: «Ýoluň aýyk, işiň şowuna bolsun balam...». Şol wagty onuñ gözleriniň ýaşlanandygyny görmersiňiz, kalbyndan ergiş-argaç bolup geçen syzlanmalary we inçe duýgulary göz öňüne getirip bilmersiňiz. Perzendiniň uly üstünlikleri gazananyny göreninde bolsa «atasynyň ogly» – diýip öwünýär, gyzyna bolsa «atasynyň gyzy» diýip ýüzlenýär. Munuň aşagynda şeýle hikmet bar: «Bu gün seni söýüp goldasam, ertir saňa süýenerin !»

Basma metbugat materiallaryndan

4. Jemgyýet we döwletiň arasyndaky bähbit nähili orna eýe ?

5. «Şahsyýet», «maşgala», «jemgyýet» – bu bir-birinden aýrylmaz üç düşüňjani haýsy arabaglanysyk baglap durýar ?

6. Wenn diagrammasy esasynda ruhy taýdan beýiklik, jogapkärçilik, at-abraý, gadyr-gymmat ýaly sözleriň manysyny kesgitläň we olaryň jemgyýetiň parahatçylygy we asudalygyna bolan täsirini aýdyň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Bir maşgalanyň bagty, hormaty we yzzaty, elbetde şu halkyň içki düzgün nyzamyna we sazlaşygyna baglydyr. Parahatçylyk we özara ylalaşyk şu millet maşgalalarynyň terbiyesine daýanýar, şonda döwlet we millet güýçli we tertipli bolar.

Eger-de bir döwletiň ýaşajylary ahlaqsyzlyk we jahyllyk bilen maşgala gataşyklaryny ýöredýän, tertipsizliklere ýol berýän bolsa, onda bu milletiň geljek durmuşy howp astynda galar.

Abdurauf Fitrat

I баp. Маşғала gymmatlyklary

Döredijilik işi

1. Маşғаланыñ bagty nämede? Маşғалаңыздың bagtly bolmagy üçin siziñ jogapkärçiligiñiz nähili derejede bolmaly?
2. Bagtyñ pulsyny çyzyñ. Pulsyñ düşüp gitmezligi üçin ony haýsy ritmde saklap durmagy maslahat berýärsiñiz?

Bagt pulsý

Medeni – ruhy hazynasyndan

Garyndaşlara rehimplilik, hoşniýetlilik, agzybir goňşyçylyk – ýurdy parahat we ömri uzak etmäge kömek edýär.

Oñyn netije çykarmak

1. Маşғаланыñ abadanlygy näme bagly?
2. Siziñ maşғалаңызda maşғала telekeçiligi ýola goýlanmy? Näme üçin maşғalada bir hünär öwrenmeli diýilýär?
3. Göz önüne getiriñ, siz maşғala agzalaryңыз bilen kiçi telekeçilige başlaýңыз. Siz döredýän önümiñizi sizden ozal obaңызdaky başga bir öý ony işläp düzen we bazarda öz hyrydarlaryna eýe. Şeýle ýagdaýda nähili ýol tutardyңыз?

II BAP. ADAMYŇ MEDENI – RUHY

6-NJY TEMA: GÖRELDE MESGENI

Işjeleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Näme üçin mähellä gymmatlyklar sallançagy diýilýär?
2. Siziň ýaşayan sebitiňizde haýsy mähelleler bar? We olaryň ady haýsy gymmatlyklar bilen bagly?
3. Mähelläniň asudalygy we agzybirligi üçin kimler jogapkär? Mähellelere şeýle adamlar gerekmi? Näme üçin?
4. Mähelle ýaşajylaryny haýsy gymmatlyklar birleşdirýär?

Netije üçin

Synpdaş gyzlar bolup, synaglara taýýarlanmak maksady bilen Aýgülleriň öýüne bardyk. Derwezäniň önündäki oturgyçda oturan Isamjan aganyň: «Sen Gyýas aganyň agtygymy? Mamaň hut özi bolupsyň», «Sen, gyzym ýüz-keşbiň Sadullanyň agtyklaryna meňzeýär, sesiň edil ejeň sesi ýaly, «Gel, gel Fazyl-janyň gyzy, sen hut ataň gyzy bolupsyň!» – diýip, sözünü tamamlanyndan Aýgül: «Tüweleme, ata, ähli joralarymy baba-mamasyna, eje-atasyna meňzedip, anyk tanadyňyz. Öýde otursaňyz hem, hemmäni tanaýarsyňyz» diýdi.

«Obadaşlyk – diýlip şuna aýdylýar köşegim, adamlar bir – birine dogan garyndaş bolup gitdi. Hudaýa mün şükür 80 ýaşa girdim. Synpdaş joralaryň baba we mamasy bilen bile ulaldyk, toýumyz, ýasymyz we ýagşy-ýaman günlerimiz bile geçdi. Ynsan ynsana eziz, bir-birine gerek, balam» – diýip, öwüt nesihat berdi ata sözünüň soňunda.

Maglumat üçin

Mähelle ynsanyň ýaşayyş durmuşy, takdyry, iň wajyby terbiýede esasy roly oýnaýan uly güýç hasaplanýar. Ýagny, ynsan durmuşynyň mähellede geçýär. Mähelle – ilatyny jebisleşdirmek we anyk ugra gönükdirmek, jemgyýetiň ösmegi üçin öz goşandyny goşýan, şunuň bilen birlikde, öz ýaşayan sebitinde päkligi, dogryçylygy, ak ýürekliligi özünde jemleýän ägirt bir güýçdir. Mähelle milli döp-dessurlary, edim-gylymlary, umumy halk ýowar we başga-da birnäçe çäreleri amala aşyrýan mesgendir. Şonuň üçin hem, mähelläni adamlar bir-biriniň hal-ahwalyndan, gam gussasyndan habar alyp durýan mesgen – diýip, ýöne ýerden aýtmadyrlar.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Döredijilik işi

1. Mähelläňizde ýaşayan synpdaşlaryňyzyň ata-babalaryny tanaýaňyzmy? Öýüňizde ene-atalaryňyzdan, babaňyzdan, goňsularyňyzyň taryhy barada aýdyp bermeklerini soraň. Ulularyň aýdanlary bilen, dostlaryňyzyň daşky görnüşi we häsiýetinde nähili meňzeşlikler barlygyna üns beriň.
2. Dost saýlanyňyzda we durmuşa çykanyňyzda ulularyň maslahatyny diňlemek zerurmy? Näme üçin? Pikiriňizi tassyklamak üçin baş sany mysal getiriň.
3. Adam uzak ýoldan soň doglan we önüp ösen ýerine geleninde özüni nähili duýýar? Munuň ýaly zady gördüňmi?

Netije üçin

Men işçi däl

Biz köp gatly jaýda ýaşayarys. Öý dolandyryjymyz Gurban baýramynyň önüsyraşynda ýowar yglan etdi. Ýaşlardan başlap garrylara çenli süpürgi we pil bilen, irden çykyp tertip bilen işe başladylar. Öýümiziň önündäki dynç almak üçin niýetlenen meýdançadaky stoluň üstüne döşek düşelip, ýaşulular üçin gelinler tortlar, miweler çykardylar. Esasanam ýaş çagalaryň ululara kömek etmek üçin gyssaglanýanlygy, hemmeleri begendirdi.

Hemmeler iş bilen meşgul bolup, 5-nji gata täze göçüp gelen goňsusynyň ogluna üns bermediler. Ol bolsa hiç zat görmedik ýaly telefonda gürleşip, jaýa girip başlady. «Oglum, sen ýygnalan zir-zibilleri taşlap gel» – diýdi, oňa önünden çykan atam. «Men işçi däl, orta hünär mekdebini gutardym» – diýdi närazy äheňde.

Eger puluny töleseňiz...

Mähellämizde şenbe günü ýowar yglan edildi. Sagat giç bolanyna sere-tmezden, goňsularyň hiç biri-de görünmeýärdi. Abdusattar baba maşgalasy bilen awtoulagyna münüp gidip barýan Aşraf agany duruzyp, käýejek bolup:

«Aşrafjan, ýol bolsun, bu günü ýowar – diýip, yglan edipdik. Çagalaryňyz hem ulaldylar, hemmämiz birleşip arassalap goýmarysmy köçämizi» – diýdi. «Bir işçi ýollap işledäýiň, puluny bereris» – diýip, Aşraf aga ulumsylyk bilen aýtdy.

«Daşary ýurtda her bir zähmet üçin hal tölenýär, bizde hemişe ýowar, puluny töleseňiz arassalap goýarys» – diýdi, gyzyny mekdebe alyp barýan goňsusynyň gelni.

Döredijilik işi

1. Ýowarlar nähili maksatda guralýar? Arassalygy saklamak üçin abadanlaşdyryş bölümi işgärleriniň hyzmatlary ýeterlik dälmi?
2. Ýowarlaryň adamlaryň raýdaşlygynda nähili orny bar?
3. Siziň maşgalaňyz hem ýowara gatnaşýarmy?
4. Arassaçylyk – saglygyň girewidir, diýilýär çeşmelerde. Öýümiziň içeri arassa bolup, köçeler, daş-töwerek, ýollar, suw howdanlary we daşky gurşaw hapalanyberse, biz nädip arassaçylyga eýerýäris diýip bilersiz?
5. Siziň pikiriňizçe ýokanç keseller, ekologiýanyň bozulmagyna tertipsizlik, daş-töweregi arassa saklamazlyga sebäp bolup bilermi?
6. Mähelledäki dürli ýagdaýlar bilen baglanyşykly ssenariýa ýazyň. Özara rollary deňeşdirip, mähelle başlygy, mähelle işjeňi, aýallar meseleleri boýunça maslahatçy, psiholog, obadaşlaryň obrazlaryny dörediň. Dürli hili ýagdaýlary sahnalaşdyryň.

Maglumat üçin**Timuridleriň döwründe-de arassaçylyga üns berilipdir.**

Timuridleriň döwründe mähellede arassaçylyga agzybirlige aýratyn üns berilipdir. Halky agyz suwy bilen üpjün etmek üçin birnäçe howuzlar, ýaplar gazylypdyr. Taryhy maglumatlara görä, Amir Timur we Timuridleriň döwründe ýokanç keseller tiz-tizden dargap durardy.

Munuň öňüni almak üçin ätiýaçlyk çäreleri görülipdir. Hususan-da, arassaçylyga uly ähmiýet berilipdir, esasan hem kanallarda we howuzlarda suwlar aşa arassa saklanmagyna üns berilipdir.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Hiç kim obada ýaşap «daşarda» bolup bilmez. Mähelle özara ynam, goldaw we gorag gatnaşyklaryna esaslanýar.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Netije üçin

Alyşir Nowaýynyň sosial ýagdaýyndan gelip çykyşyna garamazdan, adamlary şöhratlandyrdy. Adam diýilýän sungata uly hormat bilen seretdi. Adamkärçiligiň ahlak we adam häsiýetlerini öz eserlerinde wasp etdi. Gowy adamlara goşulmagy, gowy adamlar bilen söhbetdeş bolup, mydam mylakatly, asylyly we adamzadyň we halkyň hormatyny gazanmak mümkinçiligi barada aýtdy.

Nowaýy din we dine uýyanlary berk tutup, bu ýoldan hiç haçan azaşmadyk beýik adamdyr. Ol imanly, ynsaply, dogruçylyk, takwalyk, sahylyk, hoşniýetlilik ýaly adamzat gymmatlyklaryna elmydama amal edip ýaşady.

Başgalary hem şeýle etmäge çagyrdy. Adam bütin ömrüni we işini adamzadyň bagtyna, halkyň abadançylygy üçin bagyşlady.

Esasan hem, Nowaýynyň wezir wezipesinde işlän döwründe, ähli güýjüni ýurtda parahatçylygy we ony ýene-de abadanlaşdyrmagy ýola goýmaga sarp-lapdyr. Awtor Handamir Alyşir Nowaýy Horasanda 52 sany iş, 20 sany howuz, 16 sany köpri, birnäçe metjit-medreseler, bent, kanal, hammam we ş.m. ýaşayyş jaýlaryny gurdyrandygy bellenilip geçilýär.

Nowaýynyň döwründe Hyrat ylym we aň-bilim gülläp ösen esasy medeni merkeze öwrüldi we gülläp ösdi. Şahyr-akyldar adamlar hakda pikirlenmegi we bagt abadanlygy üçin janköýerligi iň görelde deli durmuş hasapladyr. Ol halka iş bilen hem söz bilen peýda getirmelidigini nygtapdyr:

*Zyýan ýetirmäge eýlediň sygar,
Özüňe ol zyýany ýar edindiň.
Zyýanyň eger degse halka,
Bilgil, ol zyýan köpräk saňadyr.*

Oňyn netije çykarmak

1. Beýik akyldar Alyşir Nowaýy diňe bir duýgur şahyr däl, eýsem halk üçin hem, aladaly watançy hökmünde ýaşayandygyny öňe sürýär.
2. «Zyýan ýetirmäge eýlediň sygar» – diýip başlaýan setire üns berip okaň. Düşünjeleriňiz esasynda «Meniň mähelledäki ornum» temasynda esse ýazyň.
3. Näme üçin mähelle görelde mesgeni diýilýär? Mähelläňizde nähili görelde-li işler alnyp barylýar?
4. «Mähellämiň abadançylygyna meniň ornum» temasynda özüňiz ýerine ýetirip bilýän teklipleri we olary durmuşa geçirmek üçin meýilnamasyny düzüň.

7-NJI TEMA: ÇYDAMLYLYK

Işjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Çydamlylyk – diýende nämä düşünyärsiňiz? Siz özüňizi çydamly adam diýip hasaplaýarsyňizmy?
2. Çydamly bolmagyň jemgyýete we döwlete nähili täsiri bar?
3. «Çydamly» («bagrygiň») sözüni döwlete mysal etmek mümkinmi?
4. Aşakdaky maglumatlary okaň we 3-nji soraga beren jogabyňyz bilen deňeşdiriň:

a) 2019-njy ýylyň 10-njy oktyabrynda 64 sany Özbegistanly çagalar Ýakyn Gündogardan ýörite awia gatnawda Daşkent şäherine alyp gelindi.

b) Özbegistanda bilim ýedi dilde alnyp barylýar. Onuň üçin özbek dilinde ýazylan ähli okuw kitaplary alty sany (garagalpak, rus, gazak, täjik, gyrgyz, türkmen) diline terjime edilip okuwçylara ýetirilýär. Siziň pikiriňizçe, döwletiň bu işini çydamlylyk – diýip, hasaplap bolarmy? Pikiriňizi esaslandyryň.

Netije üçin

Aramyzdaky dostluk baglanyşyklary ähli ugurlarda ýüze çykýar: her bir prawoslawlaryň musulman dostlary bolşy ýaly ruhanlylar we ymamlar arasyndaky dostluk hem gaty ýokary. Dost musulmanlara telekeçilik ugry ýa-da konstitusiýa tarapdan ýüz tutulsa, elbetde soran zadymyzy alarys. Bizde gapma-garşylyklar aňyrdan dursun, hatda düşünişmezlikler hem emele gelmeýär.

Metropol Wladimir

1. Ýokarda agzalan pikiriňizi tema baglanyşdyryp, adamlaryň özara hormat sylaşygyny we geçirimli bolmagy barada pikir bildiriň.
2. Siz nätanyş adamlara mähirli hem geçirimli bolup bilersiňizmi? Şeýle ýol tutanyňyzda haýsy gymmatlyklar birinji orunda durýar?

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Netije üçin

Bir adam her gün bazardan üç sany çörek satyn alýardy. Ondan köp hem az hem almaz eken. Bir gün ony synlaýan çörek satyjy ondan:

«Eý gadyrdan, sizi köpden bäri synlaýaryn». Gününe üç sanydan çörek satyn alýarsyňyz. Ondan köp hem, az hem almaýarsyňyz. Munuň sebäbi näme?

1. Näme üçin çörek bişiriji hut şu müşderä üns berdi?

2. Çörek bişirijiniň soragyna müşderi nähili jogap beren bolmagy mümkin?

Müşderi: «Dogry» – diýdi. – «Her gün üç çörek alýaryn». Olaryň birini karzyna, başga birini karz bererin. Galanyny özüm iýerin!

Çörek bişiriji müşderiniň bir çöregi özi iýýändigine düşündi-de, galanlaryny düşünmän geň galypdyr.

3. Hyrydar kimden karz we ondan kimiň karz bolmagy mümkin?

4. Kimleriň öňünde özüňizi bergidar duýýarsyňyz?

Şol wagt müşderi sözlerini düşündirip beripdir:

– «Karzyna diýenimi ene-atama bererin». Sebäbi olar meni çagalygymda edil şeýle çörek bilen iýmitlendirdiler. Karz berýärim diýenimde, çagalaryma berýärim. Bir gün geler, olar hem bergilerini tölärler...

Döredijilik işi

1. Şondan soň çörek bişiriji müşderiniň pikirine nähili mynasybet bildiren bolmagy mümkin?

2. Bu hekaýadaky hyrydar ýönekeý adamkärçilik borjuny ýerine ýetirýän adam diýeliň, eger ol üç sany çörek getirmese nähili ýagdaý ýüze çykmagy mümkin? Siz onuň ýerinde nähili ýol tutardyňyz?

3. Adatça, siz näçe çörek satyn alýarsyňyz? Näme üçin?

Medeni - ruhy hazynasyndan

Guşlar ýaly howada uçmagy öwrendik. Balyklar ýaly deňizlerde ýüzmegi öwrendik. Emma şu wagta çenli ýer yüzünde dogan bolup ýaşamagy öwrenmedik.

Martin Luher King

Döredijilik işi

1. «Ýer ýüzünde dogan bolup ýaşamagy öwrenmedik» diýende näme göz önünde tutulýar?
2. Daş-töwerekdäkiler bilen dost-dogan ýaly ýaşamagy üçin adamda nähili häsiýetleri şekillenen bolmalydyr diýip pikir edýärsiňiz?

Netije üçin

Milletlerara ylalaşyk ideýasynyň durmuşa geçirilmegine iň howply päsgelçilik-agressiw milletçilik we şowinizmdir. Şeýle erbet, zyýanly pikirleriň duzagy-na düşen jemgyýet göniden-göni çöker.

Döredijilik işi

1. Taryh dersinden öwrenen bilimleriňize esaslanyp, agressiw milletçilik we şowinizme mysallar getirň.
2. Faşistik jynsparazlyk syýasatlarynyň netijeleri nämelere sebäp boldy?
3. Agressiw milletçilik we şowinizm ýaly erbetlikleri ýok etmek üçin nämeler tekli edip bilersiňiz? Bu hadysa siz nähili gatnaşarsyňyz?

Maglumat üçin

Henizem faşizm, şowinizm, jynsparazlyk we milletçilik ideýalaryny ösdürüp, milletlerara ylalaşyk, birlik ideýasyna garşy «haçly ýöriş» ýaly hereketleri guramaga synanyşýan güýçleriň bolmagy hemmämizi hüşgär saklamalydyr.

Döredijilik işi

1. Howpsuzlygyň we berkararlygyň ähmiýetini nähili bahalandyryarsyňyz?
2. Ýaşululy adamlardan uruş we parahatçylyk hakdaky pikirlerini sorap gördüňizmi? Olaryň jogap berýän ýagdaýlary nähili bolupdy?
3. Häzirki wagtda dünýädäki durnuklylyga iň uly howp näme diýip pikir edýärsiňiz?
4. QR kodyndaky tabaga seredip, öz pikiriňizi aýdyň we «Ýokary çydamlylyk mysaly» barada aýdyp beriň.
5. Häzirki wagtda çydamlylyk ugrunda döwlet tarapyndan alnyp barylýan işlere mysal getirň.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Maglumat üçin

Kanun tarapdan ykrar edilen ýa-da edilmedigine seretmezden, ähli döwletler din we dini ynançlaryna hormat goýulmagy yglan edildi.

Dünýädaki ähli dinler gowy pikirlere, halallyga, parahatçylyga, ýagşylyk we dostluk ýaly birnäçe hoşniýetli häsiýetlere daýanýar. Olar adamlary halallyga we päklige, bir birege mähirli bolmaga, adamsöýümlük we çydamlylyk wagyz edýär.

Döredijilik işi

1. Ýer ýüzündäki 1600-den gowrak milletiň diňe 200-den gowragy öz döwletine eýe.

Öz döwleti bolan halklaryň nähili jogapköpçülikleri we borçlary bar?

2. Ýurdumyzda 16 sany dini konfessiýa bar bolup, 2200-den gowrak dini guramalar, dini çydamlylyk ýörelgelerine esaslanan ýagdaýda özara parahatçylykda ýaşaýarlar.

Bu pikiri Özbekistan Respublikasynyň Konstitusiyasynyň 4-nji maddasyna laýyklykda düşündiriň.

3. XXI asyryň başynda döwlet bilen diniň arasynda nähili baglanyşygynyň bolanlygyndan gelip çykyş, dünýä ýurtlaryny toparlara bölüň. Mysal üçin: haýsydyr bir dine döwlet dini derejesi berlen döwletler – Katar, Päkistan, Kosta Rika... Din döwletden aýrylan ýurtlar – Russiýa, Fransiýa, Germaniýa, Özbekistan...

Medeni – ruhy hazynasyndan

Gadymdan bari özara dogan we gardaş bolan ýurtlarymyz köp sebit we global meselelere, durmuş – ykdysady ösüşi boýunça ýakyn hyzmatdaşlykda hereket etmäge başlady. Dünýä syýasatynda «Merkezi Aziýanyň ruhy» jümlesi peýda boldy...

Jemgyýetimizde milletlerara sazlaşyk we çydamlylyk sebitini berkitmäge gönükdirilen işlerimiz hil taýdan täze derejä geçýär. Her ýylyň 30-njy iýul senesinde «Halklar dostlugy günü» – diýip yglan edildi. Bu ýyl şu baýram ýurdumyzda birinji gezek giňden belenildi. Ony hem içki hem daşarky syýasat amallary birleşýän hadysa görnüşinde kabul etmek mümkin.

Şawkat Mirziýoýew, «Täze Özbegistany döretmek – bu obýektiv zerurlykdyr». «Täze Özbegistan» gazetini, 2021-nji ýylyň 17-nji awgusty.

Netije üçin

Maglumatlara görä, ýüz ýyl ozal respublikamyzyň çäginde 70-den gowrak milletiň wekilleri ýaşapdyrlar. 1926-njy ýylda ýurdumyzda 90 sany millet we ilat wekilleri ýaşan bolsa, 1959-njy ýylda olaryň sany 113-e, 1979-njy ýylda bolsa 123-e ýetdi, 1989-njy ýyldan häzire çenli bolan wagt aralygynda bolsa 130-dan artdy.

Döredijilik işi

1. Howpsuzlygy üpjün edilmedik jemgyýetde durnuklylyk derejesi nähili bolar? Bütün dünýäniň global durnuklylygy nädip kepillendirip bolar?
2. Howpsuzlygy üpjün etmekde milletlerara sazlaşygynyň ähmiýeti nämeden ybarat?

Maglumat üçin

Çydamlylyk ýörelgeleri Deklarasiýadaky «tolerantlyk» sözi özbek diline «çydamlylyk» – diýip terjime edileninden soň, dilimize ornaşyp galdy. Rus dilinde «терпимость» ýagnu çydamlylyk, giňürekliklik, (bagrygiňlik) manylary bildirýär. Dini ugur barada aýdylanda rus dilinde «веротерпимость» sözi peýdalanylýar. Özbek dilinde «dini çydamlylyk», «dini giňürekliklik» jümlesi edil şuna dogry gelýär.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Maglumat üçin

«XIX asyrda Russiýanyň merkezi sebitinden zorluk bilen kowup çykarylan hristianlar oňaýsyz ýagdaýa düşüp galanlarynda ýerli ýaşaýjylar olara ähli taraplaýyn kömek etdi. Şol döwrüň wakalaryna şaýat bolan ieromonah Hariton:

«...Ýerli ýaşaýjylar ejiz göçgünçilere rehimli-lik mynasybetinde boldylar, bularsyz olaryň köpüsi aç we mätäçlikden gyrylyp giderdi» – diýdi.

Arhiýepiskop Wladimir

Döredijilik işi

1. Adam haýsy ýaşda bu paýhasda agzalan häsiýetlere eýe bolmaly diýip pikir edýärsiňiz?

«Ussadyň pikirine görä, dindar dokuz häsiýeti arzuw edýär: ýiti gözli, çuluk bolsa, güler ýüzli, öz işiniň ussady bolsa, wyždany arassa bolsa, ikirjeňlenen wagty soramakdan çekinmese, gahary gelende soňky netijeleri hakda pikirlenip bilse, ýüreginde adalat güneşi bar bolsa, wagtynda peýdany bilse...»

Konfusiý

2. Siziň ýiti zehiniňiz, paýhasly pikirlenme ukubyňyz we bilimli bolsaňyz, ýöne netijesini oýlamaýan, gaharly bolsaňyz, beýle häsiýetlerden nädip dynmaly? Pikiriňizi tema bilen baglanyşdyryp düşündiriň.

Netije üçin

Özbeqistan Respublikasynyň Prezidenti Şawkat Mirziýoýew 2017-nji ýylyň 19-njy sentýabrynda geçirilen BMG Baş Assambleýasynyň 72-nji mejlisinde dünýä jemgyýetçiliginiň önünde duran esasy meselelerde durup, «Aň – bilim we dini bagrygiňlik» atly ýörite karary kabul etmek baradaky teklipleri öňe sürüpdi. 2018-nji ýylyň 12-nji dekabrynda BMG-nyň Baş Assambleýasynyň 73-nji sessiýasynyň 51-nji ýygnagynda «Aň – bilim we dini bagrygiňlik» rezolýusiýasy 193 sany agza döwletleri tarapyndan biragyzdan kabul edildi.

1.Ýurt baştutanymyzyň «Aň – bilim we dini bagrygiňlik» rezolýusiýasynyň esasy maksady näme?

2.Medeni mirassyz dini erkinlik bolup bilermi? Pikiriňizi esaslandyryň.

Döredijilik işi

Imam Buharynyň rowaýat eden bir hadysyna görä Pygamber aleyhessalamyň öňünden geçip barýan başga din adamynyň jenazasyna hormat goýup, ýerinden turdy. Oňa geň galyp seredenlere onuň hem adamdygyny ýatlatdy.

1. Berlen tekstdäki «Onuň hem adamdygy...» – diýen, pikiri siz nähili düşündiňiz? Ynsanperwerlik, adamsöýümlük diýende siz nämä düşüňärsiňiz?

2. Adamyň haýsy häsiýetleri onuň hoşniýetlilikini, mähribanlygyny, pespälligini we hoşamaýlygyny görkezýär? Siz özüňizde şu häsiýetleri jemläpdidiňizmi? Onuň nähili kynçylyklary bar?

3. Üns berip gördüňizmi haýsy dine degişli bolmagyna garamazdan, adamlar gürleşip duran we wagt-larynda «Ýaradana şükür», «Hudaý islese» ýaly sözleri köp aýdýarlar. Nämä üçin beýle? Pikiriňizi esaslandyryň.

Oňyn netije çykarmak

1. Adamy tebigat we jemgyýet bilen baglanyşdyrmakda diniň terbiýe ähmiýeti uludygyny öz gündelik durmuşyňyz bilen baglanyşdyryp mysallar getirň.

2. Köp häsiýetlere eýe bolsa-da, yöne çydamlylyk bolmasa, şeýle adamy ahlakly, asylyly diýip bilerismi? Nämä üçin?

3. Döwlet we din gatnaşyklarynyň haýsy modellerini bilýärsiňiz? Özbekistan Respublikasy bu modelleriň haýsysyny peýdalanypdyr?

4. Özbekistan Respublikasynyň Konstitusiýasynyň 61-nji maddasynda döwlet we din gatnaşyklaryna degişli nähili pikir göz önünde tutulan?

5. Özbekistan Respublikasy döwletiniň din we dini guramalar bilen gatnaşyk saklamakda haýsy ýörelgelere amal edýär?

6. Özbekistan Respublikasynyň Konstitusiýasyndan tema degişli kada kanunlary tapyň. Hukuk dersinden öwrenen bilimleriniňize esaslanyp, şu düzgünlere bozulmagynyň jogapkärçiliginiň sanawyny düzüň.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

8-9-NJY TEMA: KSENOFOBIYA

Isjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Ksenofobiya, hristianofobiya, judofobiya, yslamofobiya adalgalary eşitdiňizmi? Olaryň manysyny düşündirmäge synanyşyň.
2. Gorkmagyň iň köp ýaýran sebäpleri haýsylar?
3. Gorkularymyzy ýeňip geçmek üçin näme edip bileris?
4. Emeli gorkynyň nämedigini bilýärsiňizmi? Biologiki gorky bilen emeli gorkunyň arasynda nähili tapawut bar?

Netije üçin

Ksenofobiya bu tebigy bolmadyk, adamdaky nätanyş bir zada garşy aşa ýigrenç duýgusynyň ýüze çykmagy, nerw ulgamynyň bozulmalary ýagdaýdyr. Adamdaky bu psihologiki aýratynlyk her hili ýagdaýlary, gowy ýa-da erbet bolmagyna garamazdan ondan gorkýan ýaly kabul etmekden ybaratdyr.

Öz döwründe Nikolas Kopernik (1473-1543), Galileo Galileý (1564-1642) ýaly, alymlaryň dünýä belli oýlap tapyşlary uly şübhe we gorky bilen kabul edilen.

XIX asyrda «Tamyň üçekli bolsa perişde girmez», «Kartoşka – musulmanlaryň iýmiti däl» ýaly fanatik pikirler giňden ýaýrapdyr.

Şeýle sözleri eşideniňizde ýöne gülüp goýýarsyňyz. Emma XXI asyrda siwilizasiya prosesleri jedelli döwründe-de gowy habarlara gorky duýgusy ýitmeýär. Diňe gorkynyň obýekti özgerýär.

Ksenofobiya – (grek. ksenos – keseki; fobos – gorky) grek dilinde keseki, nätanyş bir zat ýa-da düşünjeden gorkmak manylaryny aňladýar.

Lukmançylykda bu söz – adamdaky nätanyş şahs, zat, hadysa başgalardan gorkmak ýa-da ýigrenmek duýgularyny bildirýär. Nätanyş zatlardan haýyk-mak, gorkmak esasan hem ýaş bäbeklerde aç açan beýan edilýär.

Döredijilik işi

... Düýn orta mekdep okuwçysy, bu gün bolsa daşary ýurtdaky abraýly ýokary okuw jaýynyň talyby Sewara garyndaşlaryny we dostlaryny görüp begenip gutlaglaryny kabul edýärdi. Eýsem näme, sebäbi ol köpden bäri arzuw edip gelýän ýurduna okuwa gitmegiň bosagasynda dur ahyryn.

Onuň arzuwlary hasyl bolýardy we tiz wagtdan olara tarap uçup gidýär...

Baýramçylyk ruhundaky Sewarany nähilidir içki gorky basdy. Ol nämedendir aladalandy we gorkup başlady...

Ksenefobiýa taýpa (jynsy) ýa-da dini kemsitmelere sebäp bolýar.

1. Sewara nämeden gorkdy diýip pikir edýärsiňiz?
2. İçki gorkuda nämeler gurşap alandgyny göz önüne getiriň.
3. Sewara näme etmeli? Maslahat beriň.

Maglumat üçin

ABŞ-da XIX asyrda ýüze çykan «Ku-kluks-klan» toparý garaýagyzlara garşy ak milletçilik sypatynda ýüze çykypdy. Bu topar tarapyndan garaýagyzlara garşy alnyp barylýan basyş we terrorçylyk hereketleri netijesinde jemgyýetde köp tolgunyşyklar emele geldi. «Ak jynsparazlyk» ady bilen meşhur bolan bu gizlin topar ABŞ-da 1861-1865-nji ýyllardaky raýatlyk urşundan soň günorta öňki esgerler tarapyndan döredilipdi.

Olar nyşana alan gara bedenli «pida» dub agajynyň şahalaryny ýa-da apelsin tohumlaryny taşlap gidýärdiler.

Bu belligi alan adam aýdylan işi ýa-da ýurtdan çykyp gitmedi. Ýogsam, oňa gutulgysyz ölüm garaşýardy.

*Ku-Kluks-Klan. ABŞ-da ak jynsparazlyk hereketi.
(Белое движение в США. Попу Маквей)*

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Netije üçin

Dini ksenofobiýadan başga-da, etnik, milli we jynsy ksenofobiýa görnüşleri bar. Bir millete (etnosa) garşy haýykamak, gorky bilen seretmek we garaýyşlar bilen bagly hereketler etnik ksenofobiýanyň bir görnüşidir. «Terrorizm» we «yslam» sözleri metbugatda, köpçülikleýin habar beriş serişdelerinde giňden bilelikde ulanylýar we netijede yslandan gorkmak-yslamofobiýa düşüňjesi ýüze çykdy.

Yslamofobiýa käwagt «dini diskriminasiýa» görnüşinde beýan edilmegi mümkin

«Dini kemsitmeler» adamlaryň dini derejelerine görä çäklendirmelerden ybaratdyr.

Yslam dinini özüne nykap edinip, hereket edýän ekstremist toparlaryň işleri yslamofobiýanyň güýçlenmegine getirýär.

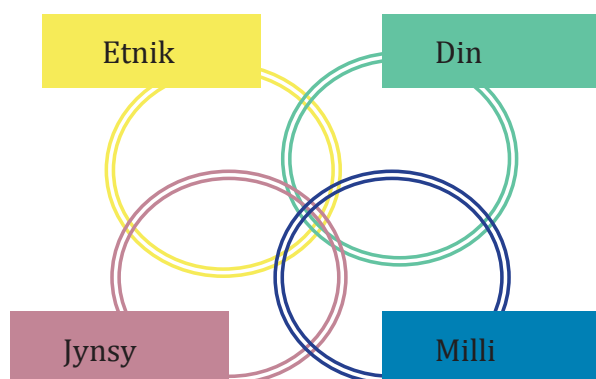
Şeýle toparlar yslam çeşmelerini bozmak bilen öz üstünliklerine laýyklykda hereket edýär. Şeýle hem olar özlerniň üstünlikleri üçin hiç hili mukaddes zady – din we dine ynamy, millet we Watany tanamaýar. Şeýle toparlar yslamyň ady bilen baglanyşdyryp, olaryň alyp barýan erbetliklerini, gan döküşiklerini «yslamyň şertleri» görnüşinde düşündürmek mümkin däl.

Dini ksenofobiýanyň görnüşleri başga dünýä dinlerine garşy hem işledilýär. Mysal üçin, hristiançylyk dinine garşy «hristianofobiýa» iudizme garşy «iudofobiýa» diýilýär.

Döredijilik işi

1. Yslamofobiýa jemgyýetdäki parahatçylyga we abadançylyga nähili täsir etmegi mümkin?
2. Dini ksenofobiýa we etnik, milli, jyns ksenofobiýanyň özüne mahsus we umumy taraplaryny anyklaň.

3. Dini ksenofobiýanyň gelip çykyşyna nähili faktorlar sebäp bolýar?

4. Yslamofobiýanyň medeni-ruha howpy barmy? Pikiriňizi esaslandyryň.

5. «Kemsitmek» ýurdumyzyň kanunlarynda nähili kanun bozulmalarynyň obýekti bolmagy mümkin?

6. Özbekistan adam hukuklary boýunça näçe sany halkara resminamalary ýerine ýetirmegi öz jogapkärligine aldy?

Medeni – ruhy hazynasyndan

Yslam dininiň asudalyk tebigatyny onuň mukaddes çeşmelerinden biri Hadys şerifinde: «Parahatçylyk we asudalyk iki sany uly nygmatdyr, ondan köp adamlar mahrumdyrlar». Diýleninden hem bilmek mümkin. (Imam Buhary). Bu aýatdaky «**Parahatçylyk we asudalyk**» sözi bir tarapdan ähli adamlaryň parahatçylyk üçin agzybirlilik asudalyk ýoluny tutmaklary, ony berkararlaşdyrmak üçin bar bolan ähli mümkinçiliklerinden peýdalanmaklary we gadryna ýetmekleriniň zerurdygyny aňladýar.

Maglumat üçin

Özbekistan Respublikasynyň Oliý Mejlisiniň 2020-nji ýylyň 15-nji oktyabryndaky Kanunçylyk palatasy we Oliý Mejlisiniň Senat Geňeşleriniň «Jynsy taýdan kemsitmeleriň ähli görnüşlerini ýok etmek dogrusyndaky Halkara konwensiyasynyň düzgünlerini ýerine ýetirmek boýunça Özbekistan Respublikasynyň Onunjy-on ikinji döwürleýin hasabatlaryny gözden geçirmeleriň jemlenmeleri ýüzünden BMG Jynsy kemsidilmeleri ýok etmek boýunça komitetiniň soňky maslahatlary we tekliplerini durmuşa geçirmek üçin 2020-2022-nji ýyllar üçin niýetlenen Milli hereketleriň meýilnamasy barada» ky goşmaça karary kabul edildi.

Netije üçin

Hristian dinine uýýan bir maşgala gidip barýan awtoulag harby hereketleri möwç alan sebitden geçip barýardy. Söweşijileriň biri olaryň awtoulagyny saklady we: «Sen musulmanmy?» – diýip sorady. Maşgala başlygy «Hawa» – diýip, jogap berdi. «Onda Kurandan bir süre oka» – diýdi söweşiji. Maşgala başlygy Injilden bir aýat okady. Söweşiji olary goýberdi. Ýolda barýarkalar aýaly maşgala başlygynydan sorady: «Bu näme etdigiňiz? Hemmämizi howp astyna saldyňyz. Eger ol adam Injilden okanlygyňyzy bilen bolsa, näme bolardy?» – diýdi. «Gorkma, ol Kurany bilmeýär, bileninde söweşiji bolmazdy» – diýip, maşgala başy jogap berdi.

1. Näme üçin maşgala başlygy beýle jogap berdi?

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Maglumat üçin

V

1965-nji ýylyň 21-nji dekabr güni kabul edilen. 1969-njy ýylyň 4-nji ýanwar güni güýje girdi.

V

Agza döwletleriň sany – 182 sany.

Jynsy taýdan kemsitmeleriň ähli görnüşlerini ýok etmek dogrusyndaky Halkara konwensiýa

V

Konwensiýany ýerine ýetirmeklik üstünden monitoriňi BMG-nyň Jynsy kemsitmeleri ýok etmegiň komiteti amala aşyrýar.

V

Özbeqistan bu konwesiýa 1995-nji ýylyň 31-nji awgustynda goşuldy.

V

Ratifikasiýa eden döwletleriň sany 3 (Butan, Palau, Nauru).

V

Konwesiýa Özbeqistanda 1995-nji ýylyň 28-nji oktýabryndan güýje girdi

O'ňyn netije çykarmak

1. Dünýäde näçe sany döwlet we millet bar?
2. Dünýädäki ähli milletleriň, halklaryň, jynslaryň we dinleriň wekillerini bir hili görnüşde deňleşdirmek mümkinmi?
3. Iki sany dürli hili millet wekili özara jedelleşýänini görseňiz, olary ylalaşdyrmak üçin nähili sözleri aýdarsyňyz?
4. Ýslam dininde beýleki dinler bilen nähili gatnaşykda bolmaga çagyrylýar?
5. Dünýä dinleri hakda maglumatlar bilýärsiňizmi? Haýsy dinleriň bardygyny çeşmelerden okaň.

Döredijilik işi

Bu usul, adamyň stress derejesini kesgitlemek üçin niýetlenen.

Görkezmeler: 12 sany ýagdaý berilýär. Degişli jogaplar aşakdaky ýaly bal bilen berilýär:

Örän tiz-tizden-6 bal

Köplenç-5 bal

Käwagt-4 bal

Seýrek-2 bal

Hiç haçan-1 bal

- 1) Erbet uklaýarsyňyz;
- 2) Hemişe ýadaýarsyňyz;
- 3) Biygtyýar, üýtgeşik (dylary gymyldadyp oturmak, titremek, barmaklary dişlemek, b.) hereket edýärsiňiz;
- 4) Dostlaryňyz bilen duşuşmak islemeýärsiňiz we ýeke bolmak isleýärsiňiz;
- 5) Köp derleýärsiňiz;
- 6) Gaharjaň bolduňyz;
- 7) Soňky wagtlar sebäpsiz aglamak endigini çykardyňyz;
- 8) Dem gysmakdan ejir çekýärsiňiz;
- 9) Aladaly gezyärsiňiz;
- 10) Işdäňiz käwagt gowy, käwagt ýitýär;
- 11) Aşgazanyňyz işjeňligi bozulyp durýar;
- 12) Käwagt o ýeriňiz, käte-de bu ýeriňiz agyryp durýar.

Jogap:

40 baldan az. Käwagt stres ýagdaýyna düşýärsiňiz, ýöne özüni dolandyryp bilýär;

40-48 bal. Wagtal-wagtal ortaça stres bolýar;

48 baldan ýokary **Ýokary derejeli stres.** Ýaşayyş durmuşyny gaýtadan görüp çykarmaly. Stressden dynmak üçin psihologa ýüz tutmaly.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

10-11-NJI TEMA: MISSIONERLIK – ÝAŞLARYŇ GELJEGI ÜÇIN HOWP

Isjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Missionerlik we wagyz etmek (prozelitizm) hakda näme bilýärsiňiz?
2. Siziň pikiriňizçe missionerligiň esasy maksatlary näme?
3. Özbegistanyň kanunlarynda missionerlik barada näme diýilýär?
4. Missionerligiň jemgyýete nähili täsiri bar?

Bu mezhep diňe öz ynançlaryny «hakyky din» adamlary «çykalga alyp barýan» – diýip dawalaşýan, aslynda bolsa belli bir syýasy we ykdysady maksatlary gözleýän topardyr.

Netije üçin

Missionerlik – anyk maksada seredilen ideologiki täsir geçirmek arkaly şahsy (bir topar şahslary) öz dinine girizmek ilinjinde oňa (olara) dini garaýyşlary mejburi siňdirmäge we dini taglymatlary ýaýratmaga degişli işjeňlik.

Prozelitizm – missionerlik işjeňliginiň bir konfessiýa uýýanlaryny başga konfessiýa geçirmäge seredilen görnüşi.

Döredijilik işi

1. Watandan daşlaşmak nähili netijelere getirýär? Jogaplaryňyzy esaslandyryň.

2. Watan düşüňjesini inkär etmek arkaly öz-özünden ýene haýsy düşüňjeler inkär edilýär? Nähili gymmatlyklara zyýan ýetýär?

3. «Näsag çaga gan guýmaklyk zerur bolanda gan berýän donor tapylmasa...». Sözlemi dowam ediň. Pikiriňizi esaslandyryň.

Köpçülik mezhepler «Watan» düşüňjesini düýbünden inkär edýärler. Käbir mezheplerde bir adamyň ganyny başga birine guýmak günä hasaplanýar.

BSGG-nyň statistikasyna görä, demir ýetmezçilik anemiýasy (ganazlygy) 25% ýagdaýlarda bäbeklerde, 4 ýaşa çenli bolan çagalarda 43%-e çenli 5-12 ýaş aralygyndaky çagalarda we ýetginjeklerde 37% we kämillek döwründäki çagalarda 30% ýagdaýlarda anyklanyldy.

Maglumat üçin

Kanunda bellenen borçlary ýerine ýetirmekte hiç kim öz dini ynançlaryny sebäp edip boýun tovlamagy mümkin däl. Dini ynançlaryny sebäp edip, bir borj ýerine ýetirmegi başgasyna çalyşmaga diňe kanunda göz önünde tutulan ýagdaýlarda ýol berilýär.

Özbekistan Respublikasynyň

«Wyždan azatlygy we dini guramalar barada» ky Kanunyň 6-njy maddasyndan

Netije üçin

1970-nji ýylda 2200 sany daşary ýurtly missiýada 240,000 hünärli missioner iş alyp baran bolsa, 2000-nji ýylda 4800 sany daşary ýurt missiýada 420,000 missioner gatnaşypdyr. 1970-nji ýylda daşary ýurt missiýalaryň işine 3 milliard ABŞ dollary sarplanan bolsa, 2000-nji ýylda bu görkeziji 12 milliard dollara ýetdi. Öňdebaryjy missioner merkezleri hatarynda «Missiýa we bütindünýä hristiançylyk mekdebi» (Birmingem), «Genri Martin merkezi» (Kembrij, Beýik Britaniýa), Gregorian we Urban uniwersitetleri (Watikan), «Daşary ýurt missiýalaryny öwrenmek merkezi» (Nýu-Heýwen, ABŞ) ýalyalaryny bellige almak mümkin.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Adam öz-özünü diňlemegi we öz kararlaryna boýun bolmaklygy öwrenmegi gerekdir.

Siseron

Döredijilik işi

«Adam öz-özünü diňlemegi öwrenmek» diýende näme düşündiňiz?
«Öz kararlaryna boýun bolmagy öwrenmek» – diýende näme düşünýärsiňiz?

Pikiriňizi «Pikire garşy pikir, düşüňjä garşy düşüňje, nadanlyga garşy aň-bilim» ýörelgeleri bilen baglanyşdyryp düşündiriň.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

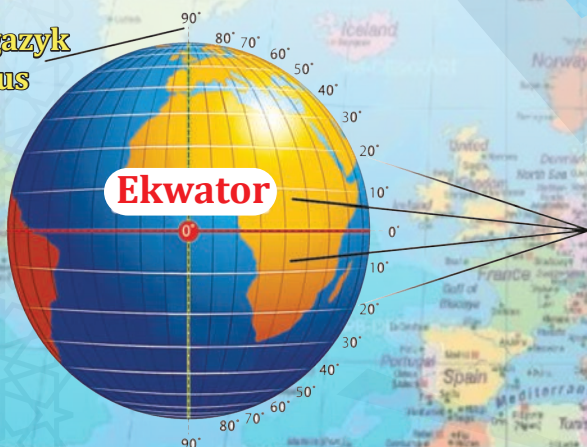
Netije üçin

Missionerler belli bir sebitdeişini alyp barmakda territoriýa döretmekde möhüm sebitleri belgiläp alýarlar. Hususan-da, häzirk wagtda hristian missionerleriniň esasy ünsi «10/40 penjire» diýilýän sebite gönükdirilen.

Bu sebitdäki ilatyň aglaba bölegi yslam, buddizm, konfusianizm we hinduizm bilen meşgullanýan ýurtlar jaýlaşan. Şu sebitde dünýäniň iň uly gaz, nebit, uran gorlary we kontinentara strategiki ätiýaçlyklary ýerleşýän möhüm aragatnaşyk ýollary, bogazlar we aýlaglar jaýlaşan.

Protestant missioner guramalarynyň döredilen ýurtlarynyň kanunlarynda şu güne çenli daşary ýurtlular üçin wizasyz syýahat girizilmegi mümkinçilik berildi. Dini guramalara haýyr – sahawat kömegini daşary ýurtlardan özbaşdak almaga we paýlamaga hem rugsat berilýär. Dini wagyz – nesihatlarynda täze dini ynançlar, esasanam hoşhabarçylar çäklendirilmeýär, protestant jemgyýetleri üçin giň mümkinçilikleri açýar.

Demirgazyk polýus

Paralleller

10-we 40 parallel arasyn-daky Atlantik ummany Kiçi we Merkezi Aziýa, Arabystan ýarym ada, Günorta Aziýanyň Ýuwaş ummanyna çenli uzalyp gidýän sebit «Konflikt zonasy»dyr.

Alfred Meksen, syýasatçy

Döredijilik işi

1. Kartadan 10 we 40-parallelde haýsy döwletler jaýlaşany taryh we geografiýa derslerinden alan bilimleriniňize daýanyp tapyň.

2. Häzirk wagtda jemgyýetçilik – syýasy dartgynlyk, ýaragly çaknyşyklaryň köpüsi «10/40 penjire» içindäki ýurtlarda bolup geçýär. Siziň pikiriňizçe munuň sebäbi näme? Pikiriňizi mysallar bilen esaslandyryň.

Netije üçin

...Giç güýzdi. Bir gün işden öýe gaýdanymda, köplenç gapynyň agzynda meni garşyлаýan aýalym we iki çagam maňa bir zat görkezip üns bilen synлаýardylar. Şol gün çagalarym meniň ýanyma ylgap çykmadylar, bile nahar iýmedik, ýatmazdan ozal biri-birimize gowy arzuw etmeýärdik. Maşgalamy gyzyklandyran Wissarion atanyň birnäçe wideosyny görenden soň, aýalym gyzgyn nahar bişirmegi bes etdi. Çagalarym çigsüle we hasylалýan bugdaý bilen bakyp başлады. Çagalara et, süýt we derman bermegi goýdy. Çagalarym meniň öňümde kuwwatsyzlanyp we köplenç kesel bolýardylar emma, aýalym çagalary ebedi ýaşаýша таýынлык görmек üçin uzak obalara ibermek isleýändigini аýдyp, bejergiden we dermanlardan düýbünden ýüz öwürýändigini hakynda gürlеп başлады...

Günleriň birinde kiçijik oglumda gyzzyrma bolup, aglap başлады. Men tiz kömek çagyrdym. Aýalym oglumy berk gujakлады we gitmezligini haýыş etdi. Oglum keselhana äkidildi. Ine soň aýalymyň gözündäki perde ýokarlan ýalydy. Ol agлады we özüni Mesih – diýip atlandyran jahylly wagyzlaryň we täsiriniň duzagy-na düşendigini аýдyp berdi. Bu gepden soň men gorkdum. Aýalym ruhy таýдан gaty kyn maňa täsir edendigine düşündim we çäre görmegiň ýollaryny gözledim.

Hatymy okanlaryň hemmesine, gazetlerde, radio we teleýaýlymlarda we internetde berilýän maglumatlary hemişe derňemelidigiňizi аýдасым gelýär.

Pul üçin, dar adamlar üçin janyňyza we ýakynlaryňyzyň janyна howp salmaň.

R. N., Krasnodar sebiti

Döredijilik işi

1. Çagasynyň keseli onuň gaýdyp gelmegine sebäp boldy. Näme diýip oýлаýарсыңыз, çagasy syrkawlamasa, ýoluň soňы näme bilen gutarарды? Aýalyň haýсы häsiýetleri gözünü açды?

2. Maksatlaryна ýetmek üçin garyndaşларыňызыň we dostларыňызыň janyна abanýan töwekgelçilige nähili baha berýärsiňiz? Pikiriňizi esaslandyryň.

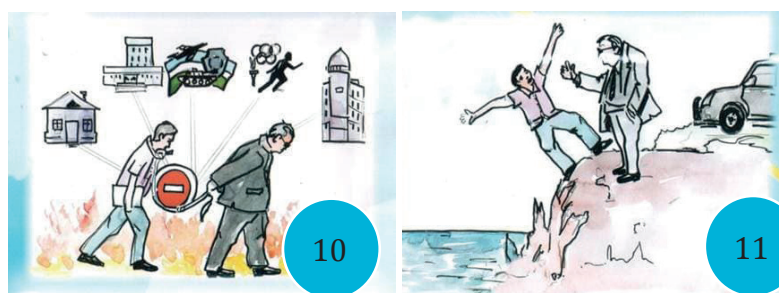
Töwekgelçiligiň netijeleri näme? Pikiriňizi üç ýol bilen düşündiriň: 1) maşgala agzalaryна; 2) yaşларыň geljegine; 3) jemgyýet we döwlet bilen baglаныşкы.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Döredijilik işi

1. Suratlary düşündiriň. Hekaýa dörediň.
2. 11-nji suratda ýagdaýyň öňüni almak mümkinmi? Ýetginjegiň bu hereketleri jemgyýetiň asudalygyna täsir edýärmi?
3. 5-nji we 6-njy suratlardaky ýagdaýy «manipulýasiýa» – diýip atlandyryp bolarmy? Näme üçin?
4. Missioneriň we wagyz etmegiň asyl maksady näme?

Netije üçin

Ahyryýet

Syýahatdan gaýdyp gelen Salahiddin we Matluba Ormonhanyň ofisine geldi.
 – Salohiddinbaý, syýahatlar nähili boldy? – diýdi Ormonhan minnetdarlyk bilen we gülkünç äheňinde.

– Ajaýyp! Baranymyzda hemme biz bilen gowy gatnaşykda boldy. Ondan soň köp zat öwrendik. Köp zat öwrendik... In gyzykly zat, ýarym ýyl nädip geçenini bilmän galypdyrys...

Matluba kimdir birinden uly karz alyp, nädip tölemelidigini bilmän: «Indi näme bolýar?» – diýen oýny adamsynyň bokurdagy gyrşy bozdy. Derrew uludan demini aldy-da, tälim alan bilbil ýaly saýrap başlady:

– Siziň kömegiňiz bilen bu derejä ýetdik. Munuň üçin senden minnetdar Ormonhan aka.

– Edil şonuň ýaly, – aýalynyň gepini tassyklady Salohiddin.

– Bolýar, bu başlangyç. Entek bilelikde etmeli köp işimiz bar...

Matluba «Başga näme?», «Näme etmeli?» diýen ýaly adamsyna seretdi. Salohiddiniň ýüzündäki keşbi üýtgedmedi. Gözleri Ormonhana seredýärdi.

– Siz daşary ýurtda okap köp zat öwrenip geldiňiz-ä? Indi köpçülige çykyp, özbek dilinde düşündiriş işlerini alyp barýaňyz. Has köp dost edinmeli.

– Ormonhan aga, hemme zat seniň aýdyşyň ýaly bolar – diýdi Salohiddin açgözlük bilen. Matluba adamsyndan: «Dogrymy?» – diýen ýaly seredip goýdy-da:

– Men töwerekdäki aýal-gyzlary hem şeýle etmäge çagyryaryn, – diýdi.

– Ilki bilen, kömege mätäç, durmuşda kynçylyk çekýän adamlary tapmaly. Şeýle adamlary pul bilen azdyrmak aňsat. Onuň bu sözi Matlubaga «Puluny aldyňmy, indi meniň aýdyşym ýaly edersiň...» – diýlen, ýaly eşidildi. Ormonhan tapşyrygy dowam etdirip:

– Imany gowşak ýaşlara üns bermek möhümdir. Sebäbi geljekde olary...

Ormonhanyň sözlerini Salahiddin kesdi-de:

– Dolandyrmak aňsat bolýar, – diýip hoşniýetliligini görkezdi.

Döredijilik işi

1. «Imany ejiz ýaşlar» kim diýmek isleýärsiňiz? Näme üçin?
2. Salohiddin we Matluba haýsy sebäplere görä missionerlik ýoluna girdiler diýip pikir edýärsiňiz?
3. Ormonhanyň asyl maksady näme? Salahiddin bilen Matlubanyň syýahaty çäre hemaýat bermekden maksat näme?

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Matluba ene-atasyny görmek üçin daşary ýurtdan gaýdyp geldi. Gepleşik wagtynda gyzynyň başga dine geçendigini eşiden ata:

– Gyzym, aklyňa gel, bu işiň netijeleri erbet bolar, imandan gaýdan adamyň haýwandan näme tapawudy bar? – diýdi. Atasynyň sesinde gynanç we ýalbarmak bardy. Matluba şol bir äheňde:

Ilajy yok, giýewiňize söz berdim ata. Matluba ýere seretdi we dowam etdi:

– Eger şu ýoldan gaýdyp gelsem, meni we çagalarymy öýden kowar.

Hudaý ýalkasyn gyzym, aýryl, gyzym, dirikä seni ýeke goýmarys... – diýip, atasy gyzyna ýalbardy. Matluba bu gepden haýran galdy. Bir ejesine bir atasyna seredip goýdy. Atasynyň gözine dik seretdi-de:

– Ata, görüp durup, çagalarymy diri ýetim edeýinmi? Siz çagalaryma atalyk edip bilersiňizmi?

Matluba şeýle äheňde gürläninde atasy aýalyna seretdi. Bu garaýyşdan «Sen näme üçin gürlän otursyň?» diýen manyny düşünmek kyn däldi. Adamsynyň ýagdaýyny görüp, söhbetdeşlige goşuldy we oňa ýalňyş zat aýtmazlyk üçin aralaşdy:

– Ahyr adamsyň imansyz bir adam bolsa, onda atalyk söýgüsi näme etsin? Indi çagalaryňyz hakda pikir edýärsiňmi? Olary taşlap ýarym ýyldan bäri ýok bolup gitdiňiz. Ýarym ýyldan bäri ýollara seredip garyp çagalar aglap çykdylar. Ýene hoşniýetlilik hakda gürläýärsiňmi? – diýip gaty gördü-de, adamsyna «bolýarmy» diýen ýaly garady. Atasynyň gözleri gyzynyň ýüregindäkini okamaga gönükdirilen ýaly. Matluba oturan ýerinden turdy-da, başyny belent galdyryp, möhüm bir zady yglan eden ýaly, gaýduwsyzlyk bilen aýtdy:

– Meni ýoldan gaýtarma, ene. Ahyr... – Gowusy, sizem bize goşulsaňyz kem bolmarsyňyz... Gyzynyň şeýle teklibini eşidip, atasy stoly şeýle bir urdy welin, aýaly ikinjisi gyzynyň üstüne düşmezlik üçin ony tutdy. – Gyzym, näme hakda gürläýärsiň, muny aýtmakdan utanmaýarsyňmy? – ejesi adamsynyň elini has berk tutdy. Gyzyndan beýle söz garaşmadyk kakanyň demi dykyldy. Bokurdagyna bir zat galan ýaly boldy. Kimdir biri ony bogup öldürýän ýalydy sesi çykmaýar. Ata uludan demini aldy-da, stoluň üstünde egilen başyny galdyrdy, bar güýjüni ýygnap:

– Ýok bol gözümden, mende seniň ýaly gyzym ýok! Beren duzumdan razy däl! – diýip gygyrdy...

Döredijilik işi

1. Bir oýlap görüň, ata nähili ýagdaýlarda «Ýok bol gözümden, mende seniň ýaly gyzym ýok!! Beren duzumdan razy däl!» – diýip, gygyryşy mümkin?

2. Matluba bilen ene-atasynyň arasyndaky dawa goňşularyň arasynda, we jemgyýetiň beýleki agzalary sebäp bolup bilermi?

Maglumat üçin

Missionerleriň işleri sebäpli: XX asyryň 70-nji ýyllarynda ABŞ-nyň San-Fransisko şäherinde Jim – Jons atly bir adam tarapyndan esaslandyrylan «Halk ybadathanasy» atly guramanyň işjeňligi netijesinde 912 adam, Tehas şäherinde Dewid Koreş tarapyndan döredilen «Dawudyň nesli» mezhebiniň alyp barýan işleriniň netijesinde 100-e ýakyn ABŞ-nyň ýüze çykan «Jennetiň derwezesi» mezhebiniň 60-dan gowragy, Ugandada bolup geçen «Taňrynyň on buýrugynyň dikeldilmek hereketi» mezhebiň agzalarynyň 1000-den gowrak agzasy öz jany-na kast etdi.

Netije üçin

Missionerler öz işlerini aşadaky usullar bilen amala aşyrýarlar:

- ýaşlara iňlis, koreý, kompýuter endiklerini öwretmek bahanasy bilen okuw kurslaryny açmak we bu ýerlerde öz dinini wagyz etmek;
- daşary ýurt raýaty bilen okamak, işlemek ýa-da nikalaşmak üçin daşary ýurda ibermek;
- çagalary we ýetginjekleri daglyk ýerlerde tomus kanikulyna çekmek we olara ruhy täsir geçirmek;
- haýyr – sahawat kömegi (pul, derman, eşik, iýmit önümleri paýlamak), jaýy bejermekde missionerlik kömegi hereketlerini geçirmek;
- Mugt lukmançylyk kömegini bermek bahanasy bilen näsaga täsir etmek;
- Jemgyýetçilik goragyna mätäç maşgalalara geçi we sygyr gowşurmak, dync alyş günlerinde daş-töwerekdäki çaglara sowgat paýlamak, «Muruwwat» («rehim») we «Sahawat» öýlerinde dync alyş stollaryny guramak.

Oňyn netije çykarmak

1. Özbekistan Respublikasynyň konstitusiýasynyň 57-nji maddasy «Parahatçylyga we howpsuzlyga garşy jenaýatlar»tema baglanyşdyryň we derňäň.
2. Amir Timur: «Ýene buýurdym, goşunyň üçden bir bölegi serheti goramaklyga belgilenin, galan iki bölegi bolsa hemişe döwlet hyzmatynda bolsun».
 - a) Amir Timur näme üçin beýle etdi? Oýlanma.
 - b) Bu goşgynyň «Temuryň düzgünnamalarynda» ýurduň parahatçylygyna edýän täsirini derňäň we iş depderiňize ýazyň.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

12-13-NJI TEMA: KIBERMEKANDA MAGLUMAT PEYDALANYŞ MEDENIÝETI

Isjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Aşakdaky suratlara üns bilen serediň we olara pikir bildiriň.
2. Pikiriňizi «Ideologiki immunitet», «milli we ähliumumy gymmatlyklar» baradaky pikiriňiz, «edep we ahlak», «utanç we alada», «köpçülikleýin medeniýet» ýaly terminler esasynda teswirläň.
3. Ikinji hatardaky şekiller adam ruhyýetinde, esasanam ýaş çagalar ruhyýetine nähili täsir edýär – diýip oýlaýarsyňyz?

Netije üçin

Maglumat – adam, duýgy organlarynyň üsti bilen kabul etmek ähli duýduryşlar toplumlary.

Radio, telewideniýe, telefon, internet ýaly maglumat torlarynyň üsti bilen iberilýän maglumatlar köp görnüşde bolýar. Bulara tekst girýär, suratlar, wideolar, dürli häsiýet ulgamlary we ş. m. Kinematografiýa bu günde maglumatlary geçirmegiň iň intensiw usulyna öwrüldi. Kino diňe bir maglumat bermek bilen çäklenmeýän terbiýe, ideologiýa, dünýägaraýyş we ynanç şekillendirmek funksiýasyna hem hyzmat edýär.

Döredijilik işi

1. Irden turanyňyzdan soň gije ýatýan wagtyňyza çenli wagtda daş-töwregiňizdäki zatlara üns berdiňizmi? Olar özleri hakda maglumat berýär diýip bolarmy?
2. Maglumatlary zerur ýa-da zerur däl diýip, toparlara bölüp bilersiňizmi?
3. Size haýsy maglumat gerek bolup biler?
4. Käbir ýagdaýlarda bütin dünýä kerebi, islemedik ýa-da umumy sanly edepleri bozýan maglumatlary alyp biler. Şeýle soralmaýan habarlary goýmak bilen kim gyzyklanýar? Näme üçin?

Netije üçin

Dürli missioner guramalary öz ideýalaryny kino arkaly dürli usullar bilen wagyz edýärler, artykmaç hereket, gizlin, psihologiki täsir geçirmek we beýleki serişdeler mümkin.

Her maşgala tomaşa etmegi halaýan dürli günbatar we beýleki döwletleriň seriallarynda maşgalanyň dosty ähli meseleleri çözüýän ruhany, maşgala agzalarynyň syrlaryny bilýän adam hökmünde öňe sürülýär. Hind filmlerinde bir dine sygynmak dabarasy (pil, maýmyn, sygyr we ş. m.) görkezilýär we halas ediji hökmünde düşündirilýär.

Munuň netijesi... ne alyp baryşy mümkin.

Nokatlaryň ýerine öz garaýyşyňyzy beýan ediň.

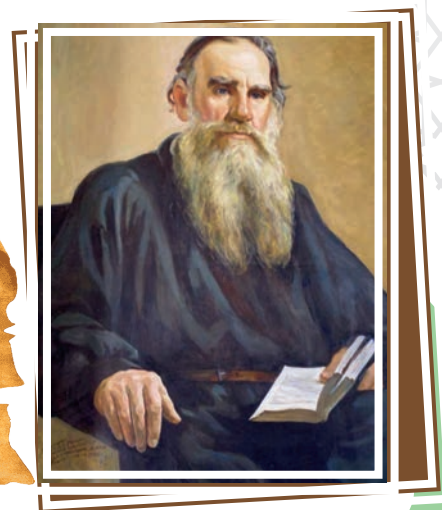

Medeni - ruhy hazynasyndan

Hemme zada giňişleýin göz aýlaň peýdasyny-da, zyýanyny-da gör.

Başgalaryň pikirleri hakda pikirlenmekden görä öz üstünde has köp işle.

Lew Tolstoý

II bap. Adamyň medeni-ruhy

Döredijilik işi

1. Aşakdaky hekaýany okaň. Aziz doganlaryny nädip ünsüni bölüşi mümkin?
2. Aziziň hereketine baha beriň. Siz näme ederdiňiz?
3. Jogabyňyz aşakdaky «medeni-ruhy hazynalar» we «Netije üçin» sütündäki sözler bilen baglaň.

Indi meniň nobatym

Aziziň ene-atasyagşamky çärä çagyrylandygy üçin doganyna we uýasyna seredip duruşyny, wagtynda naharlanmagyny, kompýuter bilen meşgul bolup, doganlaryna ünsli bolmagyny berk belläp gittiler.

Aziziň uýasy entek 4 ýaşyna girmändi. Jigisi bolsa 6 ýaşynda. Çagalar telewizorda multfilmleri görüp, oýnajak bolýarlar. Aziziň uýasyagasy-na: «Men Oppogaý bolaryn, gözümi ýumup duraryn, sen meni dodaklaryndan öpersiň we direldersiň» – diýip, biri-biri bilen dawa etdiler...

Dawa-jenjele tomaşa eden Aziz derrew telewizory öçürdi. Olara: «Hiç hili multfilm ýok, erteki hem ýok» – diýip, gaharly aýtdy, ýöne doganlaryny näme bilen meşgul etmelisini bilmän galdy...

Medeni – ruhy hazynasyndan

«Maglumat söweşi» adalgasyny ilkinji gezek fizik alymy Tomas Ron ulandy. Ol 1976-njy ýylda bu meselä jogapkär ähli adamlaryň ünsini çekdi.

Haýa we iman biri-birine golaýlaşdyrylandyr. Haçan olaryň biri ýok bolsa, beýlekisi hem ýok bolar.

Hadysdan

Netije üçin

Haýasyzlyk ähli dinler tarapyndan ýazgarylýar. Bu kemçilik ähliumumy we milli gymmatlyklara ters gelýär. Doganlaryňzyň tomaşa edýän multfilmlerinde we filmlerinde bolup geçýän zatlara üns beriň. Sebäbi, şeýle maglumatlar arkaly ahlak durmuş ýörelgelerine ters gelýän endiklere öwrüp biler.

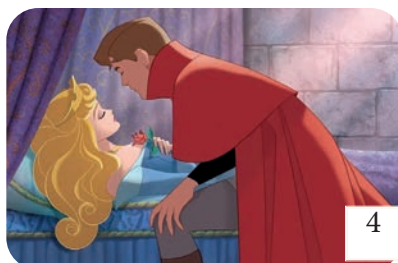
Kibernetika (ýunonça, dolandyryş sungaty) – maglumatlary kabul etmek, onuň gaýtadan işlemek hem-de ondan dürli amallary dolandyrmakda ulanmak bilen meşgullanýan ylym.

Döredijilik işi

Aşakdaky suratlara üns bilen serediň we olara reaksiýa beriň. Berlen tertibi depderiňize çyzyň we dolduryň.

Multifilmler temasynda:	1	2	3	4	5	6
Olardaky ahlagyna ters düşüňjeler we pikirler:						
Milli we dini gymmatlyklara gapma-garşy ideologiki howplar:						
Gorkunçly sahnalar:						
Olardaky aýdymlar:						
Size halan sahnalar:						
Olaryň esasy mazmuny:						
Jigileriňize haýsy multifilmleri görmegi maslahat bererdiňiz?						
Adamyň nerw ulgamyny bozup biljek wakalar:						
Haýsy gahrymanlar bilen baglanan multifilmler döredilmegi gerek, - diýip pikir edýärsiňiz?						
Multifilmdeki pikirler nämä hyzmat etmeli?						

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Netije üçin

Düýbi puç gepler

Men işlemek maksadynda Moskwa şäherine gidipdim. Boş wagtlarym web sahypalaryna girýärdim... Ýuwaş-ýuwaşdan dürli sosial ulgam toparlarynyň agzasy boldum. Bu toparlaryň üsti bilen köp täze dost tutdum. Bu «dostlarym» meni dürli dinler bilen tanyşdyryp başlady.

Soň Moskwada birnäçe täze «doganlar» bilen tanyşdym... Interneti ulanyp, Pakistandaky we Owganystandaky söweşiji lagerlerdäki gepeşiklere, şeýle hem Siriýadaky dawa (konfliktiň) wideolaryna tomaşa etdim. Men näme üçindir, olaryň işi bilen gyzyklandym.

Moskwadan öýe gaýdyp barýarkam maşgalama we dostlaryma bulary

tanyşdyrmak we öwretmek maksadyda fleşga ýazgylar geçiren, internetden wideolar leksiýalar alyp getirdim. Gynansagam daşary ýurda syýahat edenimde internetde tapan zatlarym gury we weýran ediji maglumatlar, «doganlaryň» maňa düşündiren zatlary yslamyň hakyky yslam dininden uzakdadygyna giç düşündim.

«Internet howplaryndan goramak» kitaby

Döredijilik işi

1. «Kim maglumata eýe bolsa, dünýä eýe bolar» diýen, sözlere nähili garaýarsyňyz?
2. Internetdäki resmi we resmi däl maglumatlar näme diýende näme düşünyärsiňiz? Resmi däl maglumatlara nä derejede ynanýarsyňyz?
3. Ýalan maglumatlary ýaýratmak we biriniň rahatlygyny bozmak üçin milli gymmatlyklarymyz nähili bahalandyrylýar?
4. Jübi telefonyňyz ýa-da e-poçtaňyz näbelli adamlar habar iberse bu barada nähili pikirde bolarsyňyz?

Men garaňkylykda ýagtylyk gözläpdirin

Mysal hökmünde size öz hekaýamy aýdyp bereýin.

Bir gün jübi telefonymda «Siz göçmeli» – diýen habary geldi. «Göçmeli» nämedigine düşünmedigim üçin maglumat gözledim. Sosial ulgamlaryň birinde maňa muny düşündirýän adamlary tapdym. Olaryň uzyn düşündirişlerine esalanyp Siriýadaky herekete gatnaşmak üçin taýýarlyk görüp başladym. Serhetden bikanun kesip geçip, daşary ýurda çykyp gitdim. Sanawymyzy giňeltmek üçin men ýaly adamlaryň jübi telefonlaryna dürli çakylyklar iberdim.

Işimi kimiň maliýeleşdirýändigini bilmedim. Meniň telefonum günde 24 sagat işlärdi. Kompýuteri gowy bilenim üçin esasan dürli maglumatlary men kabul ederdim. Olary sosial mediýada ýerleşdirerdim. Bu maglumatlaryň hemmesi diniň ady bilen edildi.

Meniň tapşyrylan wezipe – hökümete garşy ýasama zatlary halk arasynda ýaýratmak, halk ejiz taraplaryny kesgitläň we olary hatarymyza goşup almakdy. Ukrainadaky, Gyrgyzystanda, Siriýada bolup geçen wakalary görüp gözümi açyp bilemok.

Ine, şu gün gara oturgyçda oturyp, eden işlerimi jemledim. Öýsüz maşgalalar, maýyp bolup galan, ene-atalarynyň jansyz bedenleri bilen näme etjegini bilmän oturan çagalar göz önümden ýeke-ýekeden geçip başlady...

Aklawçylarym meni halkymyzdan, prezidentden ötünç soraň, aýbyňyzy kabul ediň, sizi bagyşlar, bagyşlar, hiç bolmasa jezaňyzy ýeňilleşdirerler, diýip düşündirdi.

Prezident meni bagyşlar, belki bagrygiň halkym hem bagyşlar, emma wyždanym?...

Siz men eden ýalňyşlarymy gaýtalamaň. Men garaňkylykda ýagtylyk gözläpdirin.

Parahatçylyk we erkinligiň gadryna ýetiň.

«Gumrah»

Döredijilik işi

1. Her iki hekaýanyň hem umumylygy nämede?
2. «Emma wyždanym?» diýen soraga nähili düşünyärsiňiz?

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Maglumat üçin

Özbeqistan Respublikasynyň Ministrler Kabineti 2014-nji ýylyň 20-nji ýanwaryndaky kararyna laýyklykda, «Özbeqistan Respublikasynyň çäginde dini materiallary taýýarlamak, alyp giriş we paýlaşmak çäreleri ýerine ýetirmek dogrusynda tertipnama tassyklanyldy.

«Kasperski laboratoriyasy» nyň habaryna görä, Özbeqistanda kiberjenaýatçylyk pidalaryň 1,6%-i bank troýanlar zyýan ýetirýär. Mobil enjamlarynyň howp-hatary geografiya görä, Özbeqistanda mobil enjamlar ýylda 1000 den 50 müňe golaý wirusly goýmalary zyýan ýetirýär.

Oňyn netije çykarmak

1. Özbek film sahnalarynyň birinde biri-biri bilen söweşmek üçin ýygnalan ýaşlar: «Batyr bol, erkek bol, dostuň bilen dost bol...» – diýen aýdym aýdýarlar. Bu sözlemde dost bolmak, erkek bolmak düşüňjelerini «Gahar gelende özüne erk edip bilýän adam iň güýçli adamdyr» – diýen hikmet bilen baglaň.
2. Adamyň aňy ugrundaky göreşde maglumatyň roly nähili?
3. Adamlarda maglumat sarp etmek medeniýeti bar boluşy zerurmy? Näme üçin?
4. Kinofilmler siziň durmuşyňyzda nähili rola eýe? Haýsy filmlerde siz lezzet alýarsyňyz? Görýän her bir ylmyňyzda nähili täsir galdyrýar?
5. «Dini mazmunly materiallaryň döwlet ylahy synagdan geçiriş tertibinde dogrusynda nähili düzgün hereketleri kadalaşdyrýar?
Bu düzgünnamanyň tekstini okaň we mazmunyny düşündiriň.

Medeni - ruhy hazynasyndan

Hiradmand çyn sözün özgä diýmez,
Wale baryn çyn hem diýilmek bolmaz.
Kişi çynynda söz diýse gowy bolar,
Näçe mühteser bolsa, şonça-da oň bolar.

Alyşir Nowaýy, «Mahbub ul-qulub»dan

14-15-NJI TEMA: DÜNÝÄ DINLERINDE PARAHATÇYLYK IDEÝASY

Işjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. «Bir gün jenjel bolan öýden kyrk gün bereket gider», nakylyň manysyny düşündiriň.
2. Urşuň we weýrançylygyň nähili netijelere alyp gelýändigini hakynda üç sany mysal getiriň.
3. Howpsuzlygy we durnuklylygy üpjün etmekde milletara we dinler arasyndaky sazlaşygyň ähmiýeti nähili? Pikiriňizi mysallar bilen esaslandyryň.

Netije üçin

Her din öz yzyna eýerijileri parahatçylyga we adamsöýümlige çagyryýar. Hiç haýsy din gan dököş, uruş oduny tutaşdyrmak we weýrançylygy öňe sürmeýär. Ata-babalarymyzyň ýagşy we asyly işler üçin hyzmatdaşlyk etmek adamsöýümlük ahlakdygyny köp nygtapdyrlar.

Döredijilik işi

Bu teksti okaň we «ideologiki immunitet» adalgasyny düşündiriň. «Islendik keseliň önüni almak üçin ilki bilen adam organizminde mälüm beden oňa garşy immuniteti ösdürýär. Biz hem ýüreginde Watana, baý taryha, ata – babalaryň mukaddes dininde sagdyn gatnaşyk barada karar bermegimiz, düşündirmäge rugsat berse, olaryň ideologiki immunitetini güýçlendirmegimiz zerur».

Islam Karimow

Medeni – ruhy hazynasyndan

Eý, perzent! Hindistan ýurdy dürli mezheplerden ybarat. Subhanallah tagalla haky saňa buýrulandyr her bir mezhebe arassa ýürek bilen garşy, her bir mezhebe we ugurlara adaty bolgyn. Hususan-da, sygyrlary gurban bermekden saklan, bu Hindistanyň halkynyň ýürek buýsanjy we bu welaýat ähli patyşa gowy nazar bilen birleşýär. Patyşanyň kararyna boýun bolan halky weýran etme. Adalaty isleg ediň. Şonda patyşa halk bilen, halk bolsa patyşa bilen asuda bolar. Yslamyň ösüşi haýr-sahawat pyçagy bilen has gowudyr. Zülüm pyçagy bilen däl.

Zahreddin Baburyň Humayýna ýazan wesýetnamasyndan

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Döredijilik işi

Berlen suratlar we aşakdaky tekst esasynda biziň ýurdumyzdaky din we döwlet gatnaşyklaryny suratlandyryň.

Döwletimizde wyždan azatlygyny üpjün etmegiň esasy ileri tutulýan aşakdakylardan ybarat:

raýatlaryň dine we garaýyşyna garamazdan, diniý garaýyşlary mejbur siňdirmäne ýol goýmaýan ýagdaýynda, olaryň wyždan erkinligi bolan öz hukuklaryny emele aşyrmagy üçin deň şertler döretmek;

denominasiýalar arasyndaky parahatçylygy we ylalaşygy berkitmek, jemgyýetde dini çydamlylygy üpjün etmek;

wyždan azatlygyny üpjün etmekde dünýewi döwlet gurluşyny saklap galmak;

wyždan azatlygy we dini guramalar baradaky kanunçylyga hem-de dini guramalar tarapyndan amal edilýişini üpjün etmek;

topar tertibine, Özbekistan Respublikasynyň raýatlarynyň saglygyna we ahlagyna, hukuklaryna we azatlyklaryna howp salýan dini pikirler we garaýyşlaryň siňdirilmegine we paýlanyşyna garşy görelemek.

Maglumat üçin

1. Urşy islendik görnüşde wagyz etmek kanun tarapyndan gadagan edilmeli.
2. Diskriminasiýa, duşmançylyk ýa-da zorluga çagyryan milli, dini ýa-da jyns taýdan öjükdirmek ruhundaky islendik hereket kanun tarapyndan gadagan edilmegi zerur.

Raýat we syýasy hukuklar baradaky halkara şertnama, 20-nji madda

Özbekistan Respublikasynyň Jenaýat kodeksiniň 156-njy maddasynda milli, jyns taýdan, etnik ýa-da dini ýigrenji öjükdirýän materiallary paýlamak taýýarlamak, saklamak ýa-da ýaýratmak üçin jogapkärçilik belgilenen.

Netije üçin

Dünýädäki zorlukly we agressiw güýçler islendik millet ýa-da döwleti özüne degişli edip boýun egdirmek, onuň baýlyklaryny ele almak isleýän bolsa, ilki ony ýaragsyzlandyrmaga, ýagny iň uly baýlygy bolan milli gymmatlyklaryndan, taryhyndan we medeni-ruhy taýdan mahrum etmek isleýär.

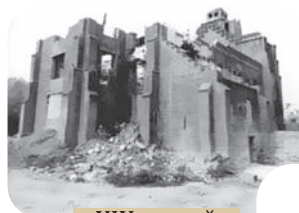

Samarkantdaky
Bibihanyym
metjidi

XIX asyryň
soňy

XX asyryň soňy

Daşkentdäki
katolik
buthanasy

XIX asyryň
soňy

XX asyryň soňy

Döredijilik işi

1. Merkezi Aziýada köpmilletli we dürli denominasiýa degişli ilatyň ýaşamagynyň sebäpleri nämede?
2. Gazagystan, Gyrgyzystan, Türkmenistan we Özbegistanky dini peýzažy barada maglumat alyň. Üýtgeşmeleri diagrammada şöhlelendirin. Diagramma esasynda Özbegistandaky üýtgeşmeler Konstitusiýanyň 4-nji maddasynda berlen düzgünleriň häzirki ýerine ýetirilişi bilen düşündirin.

Maglumat üçin

Gazagystan, Gyrgyzystan, Türkmenistan we Özbegistanda XXI asyryň başynda özüne has öz dini ynançlary bar bolan peýzažyny görüp bileris. Resmi taýdan Gazagystan Respublikasynda 18 dini denominasiýada 3600-den gowrak dini birleşik bar. Ýurtda adaty bolmadyk 246 dini topar we täze toparlar (missioner) hem işleýär.

Türkmenistan Respublikasynda 13 sany denominasiýa sanawa alnan. Ýurtda 128 sany dini gurama bar. Gyrgyzystan Respublikasynda 30-dan gowrak dini demonasiýa bar.

II bap. Adamyň medeni-ruhy

Netije üçin

Ylmyň, medeniýetiň, ykdysadyýetiň we beýleki ähli ugurlaryň ösüşi parahatçylyk we asudalyk bilen baglanyşykly. Döwletiň goranyş ulgamy we harby çykdaýylarynyň ýylsaýyn köpelmegi pikirimizi tassyklaýar. Şeýle-de bolsa diňe häzirki zaman ýaraglarynyň bolmagy parahatçylygy üpjün etmeýär. Häzirki zaman weýran ediji güýçler aç-açan söweşmeýär tersine, duýdansyz çozmaklyk amallaryny ulanmak däl-de, parahatçylykly ilaty nyşana almak ýaly ýigrenji usullary ulanýarlar.

Döredijilik işi

1. Aşakdaky teksti okaň. Olaryň ýokardaky tekst bilen nähili baglanyşygy bar?
2. Ikinji tekstdäki halatda näme ederdiniňiz? Şeýle galplyklar (ýalan habar) jemgyýetiň asudalygyny nädip bozýar?

– 2021-nji ýylyň 13-nji iýulynda, takmynan sagat 22:30, Daşkent Instagram we Youtube-da «Subo» ady bilen meşhur bolan S. atly rus blogeri geldi. Bellenilişi ýaly, ondan ozal ol öz sahypasynda tiz wagtda Daşkente boluşyny agzalary bilen duşuşyp olara pul paýlajakdygyny mälim etdi. Takmynan 150-200 adam Daşkendiň Amir Temur şaýolunda S. bilen duşuşmak üçin ýygandy.

Daşkent şäher içeri işler ministrligi metbugat gullugynyň habary

Medeni – ruhy hazynasyndan

Dünýä akyl gözi bilen dünýä seredýän adama dünýä hem aklana seredýär.

Hakim at-Termizi

Edepsiz, terbiýesiz we päli ýaman kimseler bilen jedel etmäň.

Ymam Gazaly

Dünýäni berk tutýanlary, dünýä hem berk tutýar.

Kamariddin Yslamow hormatly žurnalistiň ýan depderinden

Döredijilik işi

1. «Dünýä aňny gözi bilen görmek...», «Dünýäni berk saklaýan...» sözlemleriň arasynda nähili baglanyşyk bar?
2. «Parahatçylyk we asudalyk bolsun» – diýlende näme gözde tutulýar? Bu islegiň beýleki din wekilleriniň gymmatlyklarynda hem öz beýanyny tapýandygyny göz önünde tutup, pikiriniizi aýdyň.

Netije üçin

Buddizm gadymy dünýä dinleriniň biridir. Bu din adam öldürmek, ogurlyk, aldaw, ýalan söz, serhoşlyk ýaly erbet endiklerden gaça durmaga çagyryýar. Buddizmde diňe bir adamy öldürmek däl, eýsem islendik jandary öldürmek hem uly günädir.

Gadymy buddist monahlary agyrlaryna çybyn girip ölmezligi üçin ýörite tor çekipdirler. Hakyky buddist ömrüniň dowamynda berjaý edilmeli baş şertiň birinjisi, hiç bir janly jandara zyýan bermezlikdir. Şonuň üçin buddistler özlerini dünýäniň iň ynsanperwer din wekilleri diýip atlandyryýarlar.

Döredijilik işi

1995-nji ýylyň martynda buddizmden aýrylan sekta – «Aum Sinrikýo» tarypandan Tokio (Ýaponiýa) metrosynda bolup geçen terroristlik hereket netijede 12 adam öldi we 5000-den gowrak adam dürli derejelerde zäherlenen.

«Aum Sinrikýo» nyň bu hereketi budda taglymatyna nähili derejede laýyk gelýär? Bu sekta işine baha beriň. Pikiriňizi «Medeni-ruhy hazyna»lar bölüminde berlen Buddanyň taglymatlary bilen esaslandyryň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Ýamanlyk etme, günäden gaça dur. Elmydama ýagşylyk et. Başgalary söýseň özüp hem, başgalar hem bagtly bolýarlar.

Budda

Netije üçin

Hristiançylyk dünýäde iň giň ýaýran din hasaplanylýar. Bu dini nykap edip, weýran ediji, ganly maksatlar üçin «Haçly ýörişler», «Inkwizisiýa» ady bilen köp şäher weýran edileni, müňlerçe adam ölendigi mälimdir. Şeýle-de bolsa, Hristiançylyk hiç kime zyýan bermezligi öwredýär, parahatçylyk, ýagşylyk etmek we ýagşylyga çagyrylýar.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Medeni – ruhy hazynasyndan

Muhammet pygamberiň (s.a.w) Nejranyň arhiepiskopy Abulhorise ugradan hatynda şeýle diýilýär: «...Baş arhiepiskopa, ruhanylaryň we beýleki ýepiskoplaryň ybadathanalary bolşy ýaly galdyrýarlar. Siz öz ybadathanalaryňyzda azat we erkin. Siziň hiç biriňiz wezipäňizden we statusyňyzdan aýrylmarsyňyz. Dini dabaralaryňyzda hiç zat üýtgemänligi ýaly, hiç zat üýtgemez...».

K. Jorjia, italian gözlegçisi

Döredijilik işi

1. Dünýä dinleri parahatçylyk ideýasyna aýratyn üns berýän 5 sany fakt beriň.

2. «Din terror däl, terror din däl» sözünü düşündiriň.

3. Berlen teksti okaň. «Mezheplere bölünmezlik» häzirki wagtda nähili ähmiýete eýe? Pikiriňizi esaslandyryň.

«Diniňizi guruň we onda mezheplere bölünmäh!»

Kurany kerim, Şura süresi, 13-nji aýat

«Mukaddes Kurhany kerimde musulmanlara toparlara bölünmäh, diýýän görkezmeler bar. Bu dürli akymlara bölünip, adamlary dogry ýoldan azaşdyrmaga dinimiziň düybünden garşy dældigini görkezýän subutnama dälmi?»

Şawkat Mirziýoyew, Özbekistan Respublikasynyň prezidenti

Maglumat üçin

2018-nji ýylyň 11-12-nji iýunynda Daşkentde «Terrorçylyga alyp barýan agressiw ekstremizmiň we radikalizmiň önüni almakda we oňa garşy göreşmekde ýaşlaryň orny» atly halkara konferensiýa geçirildi.

Konfirensiýada BMG, Ýewropa Bileleşigi, ÝHHG ýaly öňdebaryjy halkara guramalar, ondan gowrak ýurduň wekiliýetleri, daşary ýurtly bilermenler, ylym janköýerleri, senatorlar, deputatlar, ýaşlar gatnaşdy.

Netije üçin

Milady 628-nji ýylda musulmanlar bilen köp hudaýlylaryň arasynda «Hudaýbiýa şertnamasy» – diýip, atlanan şertnama gol çekildi. Ylalaşyga görä, taýpalar uzak wagtlap howpsuzlygy we parahatçylygy üpjün edildi. Söwda gatnaşyklary pugtalandyryldy. Her iki tarapdan asyr alynanlar azat edildi. Bu şertnama taryhdaky parahatçylyk şertnamasy hökmünde galdy. Abu Bakr Syddyk: «Yslamyň taryhynda Hudaýbiýa şertnamasyndan görä has uly ýeňiş bolmandy» – diýipdir.

Netije üçin

Günorta Yrak, Siriya we Ýemen, IX asyr: Yslamyň adyndan hereket eden karmatlylaryň ekstremist topary 899-njy ýylda Bahreýni basyp aldy. 930-njy ýylda haj möwsümünde Mekgä hüjüm üýşdirip Kábäni talady. Zyýaratçylary öldürdi we käbirlerini gul etdi.

Fransiya, 1572-nji ýyl. Gersog Fransua Giz özüniň köp sanly jan penalary bilen ybadat edip duran protestantlara hüjüm etdi. Adam öldürmeler köp boldy. Taryhda «Warfolomeý gijesi» ady bilen ýatlanan bu gije 6000 protestant (çagalar, aýallar, garrylar) öldürüldi. Bu, Fransiýada 36 ýyl dowam eden dini söweşiň başlamagyna sebäp boldy.

Täze Zelandiýaly Kraýstçerç şäheridäki «an-Nur» we «Linwud» metjitlerinde 2019-njy ýylyň 15-nji martynda

gynandyryjy terrorçylyk hereketi 51-den gowrak adamyň ölmüne 40- a golaý musulmanlaryň ýaralanmagyna sebäp boldy.

Bu waka ksenofobiýanyň we yslamofobiýanyň güýçlenmeginiň netijesi boldy. Terrorçylyk hüjümini Täze Zelandiýada ýaşayan Awstraliýalyk Brenton Tarrant amala aşyrdy

Döredijilik işi

Gymmatlyklar maşky

PARAHATÇYLYK, SAGLYK, HOŞNIÝETLILIK, HALALLYK sözlerini 4 sany aýry kagyza ýazyň.

Olary ähmiýetine görä tertipläň. Bu nygmat we fazylýetiň birinden ýüz öwürmegiňiz zerur bolsa, haýsysyndan ýüz öwürerdiňiz?

Ýeke-ýekeden bir nygmat we fazylýetlerden näme üçin ýüz öwürmegiň sebäbini düşündirmegi dowam etdiriň.

Her gezek olardan birinden ýüz öwüreniňizde nämäni duýduňyz?

Eger olary ýeke-ýekeden gaýtarmak mümkin bolsa, haýsysyny birinji gaýtardyňyz? Näme üçin? Bu tapgyrda özüňizi nähili duýdyňyz?

Netijeleri synpdaşlaryňyz bilen ara alyp maslahatlaşyň.

II баp. Adamyň medeni-ruhy

Döredijilik işi

1. Parahatçylygyň gadryna ýetýänler bilen gadyryny bilmeýänleriň arasynda näme tapawut bar?

2. Mukaddes kitaplarda parahatçylyga çagyryan ýene nähili ideýalary bilýärsiňiz? Hemme dinlerde parahatçylyk ideýa sypatynda nygtalýar. Siziň pikiriňize görä munuň esasy nämede?

3. Adamyň parahatçylyk ýolundan ýöremegi üçin zerur häsiýetleri sanaň.

4. Din we dini ynançlar düýbünden ret edilse, jemgyýet üçin onuň netijeleri nähili bolmagy mümkinligi barada netije ediň?

Dünýewilik bu – ateizmi aňlatmaýar. Din we dini ynançlar umuman ret edilýän durmuş nähili adamkärçiliksiz görnüşe eýedigini, biz taryhymyz mysalynda gowy bilýäris. Şeýle ideologiýanyň howpy şundan ybarat, ol näçe asyrlar dowamynda din esasynda emele gelen, adamlaryň durmuşynyň aýrylmaz bölegine öwrülen gymmatlyklar *bu* – ýazuw ýa-da dilden, maddy ýa-da ruhy miras bolýarmy, ahlak bolsun ýa-da döp-dessurlar bolsun, milli dünýä garaýyş bolsun ýa-da durmuş ýörelgesi bolýarmy – olaryň hemmesini hem ret edýär.

Yslam Kerimow, «Ýokary ruhbelentlik ýeňilmezek güýç» kitabyndan

Oňyn netije çykarmak

1. Parahatçylyga howp salýan haýsy howplary bilýärsiňiz? Parahatçylyga howp salmak kimler we näme üçin gerek diýip pikir edýärsiňiz?

2. Terbiýeni parahatçylyk, asudalyk, sazlaşyk we raýdaşlyksyz amala aşyrmak mümkinmi?

3. «Parahatçylyk we howpsuzlyk – jemgyýetiň abadançylygynyň kepili» temasyna prezentasiýa taýýarlaň.

Maglumat üçin

Alymlaryň aýtmagyna görä, adamlar erbet zatlar aýdanda utanç söz aýtsa kimdir birini jedelleşip ýa-da kemsidýän bolsa, derrew şol adamyň öýjüklerine täsir edýär. Masoro Emoto atly ýaponýaly alym bir gaba suw guýup, tejribe geçirdi. Suwuň önünde gowy sözleri aýtsaňyz mikroskopda suw molekulalary owadan kristallara öwrülýär. Erbet zatlar aýtsaňyz, kemsitmeler, hapa sözler aýtsaňyz, suwdaky kristallar bozulup gidýär.

Zygyderli sögünç kemsitmek bilen küfür sözler aýdyp ýöreyän adamy görseňiz, durmuşynda hiç hili gowy zadyň ýokdugyny görersiň, çünki ol öz-özünü ýok edýär, ganyny, genlerini bozýar. Emma bu diňe özi däl, belki bu näsazlyk ýedi nesle miras bolup galar.

R. Saýfuddinow, «Yslam – berkararlyk we parahatçylyk dinidir»

III BAP. GÖZEL HÄSIYETLER

16-17-NJI TEMA: DUYGULARYŇ DÜRLÜLIGI

Işjeleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Suratlardaky multfilm gahrymanlary ýadyňyz-damy? Bu multfilmiň haýsy bölegi ýadyňyzda galan?
2. Her suratda berlen adam durmuşdaky üýtgeşikleri suratlandyryň.
3. 3-nji suratdaky ýagdaýa meňzeýän ýagdaýlar durmuşyňyzda bolanmy? Soňra nähili ýol tutdyňyz?
4. QR-kodunda berlen 6-njy surata degişli Maugli we Bagiranyň arasyndaky dialogy üns bilen diňläň. «Sen ulalypsyň...» – diýen, netijä gelmek üçin Maugliniň keypiniň üýtgemegine näme sebäp boldy?
5. Näme üçin ýetginjeklik iň duýgur we möhüm döwür hasaplanýar?

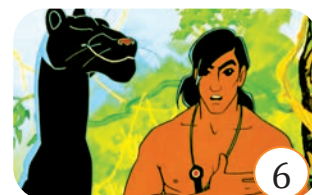
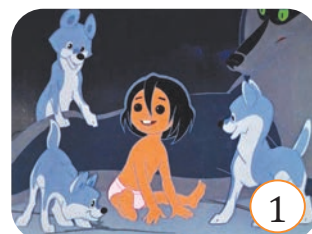
Netije üçin

Siz häzir beýik durmuşyň bosagasynda. Käwagt geljek üçin ägirt uly meýilnamalar düzýärsiňiz. Olary amala aşyrmagyň ýollaryny gözläp başlaýarsyňyz. Käwagt süýji haýallara berilýärsiňiz, käte gorkýarsyňyz.

Aýna köp seredýärsiň. Eşikleriňiz gabat gelmeýän ýaly.

Käwagt her kim siziň pikirleriňize garşy ýaly bolup görünýär. Munuň sebäbi näme?...

Elbetde, öňüňizde ullakan durmuş ummany bar. Bu ummanda süzmek üçin belli bir görnüşe öwrenişmek, erjellik, gaýduwsyzlyk, üýtgeşik, agraslylyk, döredijilik ýaly birnäçe häsiýetler zerur bolýar.

III баp. Gözel häsiyetler

Döredijilik işi

Topar bilen ýerine ýetiriň.

Ähli toparlar üçin: siz okan kitaplaryňyzyň haýsy birinde yokardaky duýgular hakynda gürlleşýär? A. S. Puşkiniň «Kapitanyň gyzy» hekaýasyny okadyňyzmy?

Eserdäki Maşa Mirowa degişlilikde Piter Grinýow we Şwabrininiň gatnaşyklaryna baha beriň.

1-nji topar üçin: Abdulla Aripowyň «Jennete barýan ýol» eposyny okaň. «Kyýamatly dost» sözünü düşündiriň.

2-nji topar üçin: Abdulla Aripowyň «Jennete barýan ýol» eposyny okaň. «Wepaly dost» sözünü düşündiriň.

3-nji topar üçin: özbek şahyry Zulfiýanyň şahsyýetinde wepa, wepalylyk, söýgi ýaly duýgularyny suratlandyryň.

Näzik duýgular

Ynam

muhabbet

Dostluk

wepa

sadyklyk

...

...

...

...

Sözleri suratlandyryň.
Adam duýgulary hök-
münde başga haýsy
duýgulary näzik duýgular
diýip bilersiňiz?
Jogabyňyzy esaslandyryň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Eý, oglum! Akmak bilen dostlaşmakdan ägä bol, sebäbi ol saňa peýda bererin – diýip, saňa zyýan berýär. Bahylly bilen dostlaşmakdan saklan, sebäbi iň zerur zatlaryňy senden uzaklaşdyrýar. Ýalançy bilen dostlaşmakdan hem seresap bol, ol sebäbi hazana meňzeýär, uzagy saňa ýakyn, ýakyny saňa uzak edip görkezýär.

Ali ibn Abu Talyb

Netije üçin

Meşhur futbolçy Kristiano Ronaldo ejesi bilen ýaşayar. Bir söhbetdeşlikde oňa: «Näme üçin ejeňiz henizem siziň bilen ýaşayar? Näme üçin oňa aýry jaý alyp bermeyärsiňiz?»

Ronaldo şeýle jogap berdi: «Ejem öz durmuşyndan geçip meni ulaltdy. Ol özi iýmedi, meni iýdirdi. Maňa aýakgap getirmek üçin hepdede 7 gün arassalaýjy bolup işledi. Meniň ähli üstünliklerim oňa bagyşlanan. Ejem diri eken, hemişe meniň bilen bolar».

«Boýsun madonnasy»,
1968-nji ýyl.
W. Burmakin.

Döredijilik işi

1. Ene mährine ýene nähili mysallary berip bilersiňiz?

2. Üns berdiňizmi, ejeňiz siz ýa-da doganlaryňyz üçin irden ertirlik taýýarlaýar, eşikleriňizi ýuwan, ütük eden wagtynda nädip ulu-uludan dem alýarlar. Bu dem alyş nämäniň alamaty diýip oýlaýarsyňyz?

Ejeňize sag bolsun aýdanyňyzda olaryň ýüzlerine üns berdiňizmi? Bu buýsançlylyk duýgusyny suratlandyryp bilersiňizmi?

3. Kristiano Ronaldonyň ejesiniň ýüzünde ýylgyrşyna serediň. Sizem ejeňize şunuň ýaly şatlygy paýlaşyp bilersiňizmi? Munuň üçin sizden näme talap edilýär?

4. Aşakdaky suratlardaky näzikligi duýuň söz bilen aýtmaga synanyşyň.

Döredijilik işi

Günün dowamynda Anwar duýgularyny Rana aýtmaga synanyşjak bolup, uly pursat gözledi. Rano penjireden saçlaryny silkip, leýlişaçyň şahalaryna seredip oýa gitdi. Ol Rano hakda näçe köp pikirlense, ýüregi şonça-da agyrýardy pikire gark bolýardy. Onuň pikirlerini synp mugallymyň: «Goňşy aktiwistler bilen «Obamyzy bilelikde abadanlaşdyralyň!» temasynda ýygnak bolýar, hiç kim gitmeli däl» – diýen, mahabaty bozdy.

Bu wakadan soň Anwar «Rana bolan garaýşym hökman ejeme aýtmalydyryn, ol maňa iň gowy maslahatlary berýär. Galyberse-de, men diňe öz abraýymy däl-de, belki Ranaňam şany we abraýyny goramaly, galanyny wagt görkezer», diýen karara geldi.

1. Anwaryň haýsy kararyny goldaýarsyňyz? Sebäbini görkeziň.

2. Anwaryň ýerinde siz nähili ýol tutardyňyz? Näme üçin?

Gözel mekdebe girip gelyärdi welin, gözleri bilen birini gözleýärdi. Gözleýänini tapdy, ýöne enesiniň: – «Gyz syrly guty bolýar, içindäkini hiç haçan hiç kime aýtmaz, hiç wagt syryny ýitirmez» – diýen maslahatyny ýadyna salanda, derrew özünü tutdy.

a) «Gyz syrly guty bolýar» – diýen, söze nähili düşünýärsiňiz? Gözel kimden dogry maslahat alyp biler?

b) Gözele nähili maslahat bererdiňiz?

Netije üçin

Gadymy döwürlerde bir patyşa ogluny öylendirmek isläpdir. Soňra ogly: – Ata, men diňe öý-jaý ideg etmegi bilýän arassa-serenjam, päkize gyz tapsam öylenerin – diýipdir.

Patyşa oglunyň sözlerinden hoşaldy. Ol wezirleri bilen maslahatlaşyp bir synag geçirmekçi bolupdyr. Onuň sözlerine görä, boýy ýeten hemme gyz öýi süpürüp, supurindini gaba salyp alyp gelmegi aýdypdyr. Bu habary eşiden gyzlar, öýlerini birin-birin çykan süpürindileri alyp tabşyrypdyrlar. Soňunda getir-

ilen süpürindiler hasaplanypdyr. Seredip görenlerinde, bir maşgalanyň gyzy bir çümmük hem çykajak supurindi tabşyran eken. Ony çagyryp sorag etdiler:

– Eý, gyzym, saňa patyşanyň baýragy gerek dälmi? Näme üçin beýle az süpürindi tapşyrdyň?

– Öýümizi gaýta-gaýta süpürsemem, mundan başga süpürindi çykmasa alajym näçe? – diýip, jogap beripdir gyz.

Bu hadysa tomaşa eden patyşa gyzyň ýönekeýligini, tertipliligini, dogruçyllygyny we halallygyny öwdi we ony gelin etmäge karar edipdir.

Döredijilik işi

1. Bu hekaýanyň adyna näme goýardyňyz? Näme üçin?
2. Bu rowaýatda ynsanlarda duşýan nähili häsiýetler nygtap geçilen?
3. Patyşa gyzyň haýsy häsiýetlerini halady? Pikiriňizi tema baglylykda delillendirin.
4. Arassa-seranjam, sabyrly bolmagyň hikmeti nämede?

Medeni – ruhy hazynasyndan

Abdulla Kahhor, Kibriohanym ýaly akyllý aýal, ýan-yoldaş nesip etdi. Döwürdeşleriniň ençeme gezek ýazyşy ýaly Abdulla Kahhor üç-dört aý geçmezden Kibriohanyma bütinleý süýenip – Kibriohanymсыz bir salym hem özüni goýara ýer tapmaz, nire gitse Kibriohanymy, öz dili bilen aýdanda «näs kadi ýaly biline daňyp ýörärdi».

Hürşid Dawron

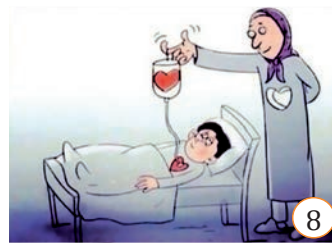
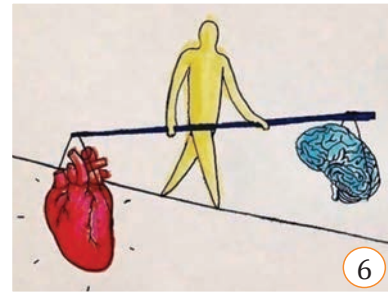
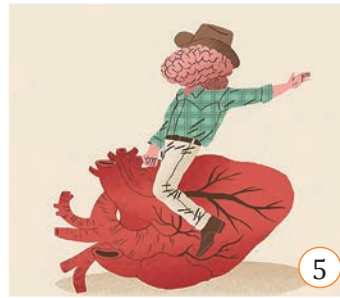
Dogrusy, ýakyn adamym bilen aýrylyşanymda, geljekde uzak ýaşap bilmerin öýdüpdim. Emma Abdylly Kahhor deý söz ussady bilen geçilen çäýrek asyrlyk ömrümünň şöhleli ýatlamalary meni şu ýaşa çenli alyp geldi. Ýüregimiň töründe saklap gelýän owadan ýatlamalary adamlara aýdyp bermek, wagty gelip, kagyza düşürmek üçin hem ýaşamagym gerek, – diýip oýladym ...

Kibriýo Kahhorowa

III баp. Gözel häsiyetler

Оñын netije ыкpamak

1. «Göwün bu – aýnadyr» – diýen, tema esse ýazyň. Onda dostluk, muhabbet, paýhaslylyk ynam, wepalylyk, hakda gürrüň beriň.

2. QR kodunda berlen Kibriýo Kahhorowanyň «Çärýek asyr birdemlik» kitabyňy okaň. Abdulla Kahhor we Kibriýo Kahhorowa arasyndaky mähir duýgularyny näme diýip, atlandyran bolardyňyz?

3. 70-nji sahypadaky her bir suratyň adyny aýdyň we şoňa esaslanyp hekaýa düzüň.

4. 2, 3 we 6-njy suratlarda nähili umumylygy bar?

5. 5, 6 we 7-nji suratlara üns beriň. Olaryň arasynda nähili baglanyşyk bar?

6. 7-nji we 9-njy suratlar esasynda pikir bildiriň.

7. Bu suratlar size näme hakda duýduruş berýär?

8. 11-nji suratda çagalaryň işine düşündiriş beriň. Olar name üçin suraty agzynda çyzýarlar?

9. 8, 10 we 12-nji suratlarda haýsy duýgular gizlenen?

10. Suratlary berlen maslahatlar bilen birleşdiriň. 3-nji meseläni ýerine ýetirilmegi bilen deňeşdiriň. Eje – nirede bolsaňyz hem sag boluň. Maşgala mukaddesdir. Siziň üçin durmuşynda hiç ikerjiňlenmän janyny berip biljek adam. Islendik päsgelçilik ýeňip bileris. Ýüregiňizi we aňňyzy deňagramlylykda saklaň. Özüňiziň üstüňizde işlemegi bes etmäň. Patyşa-da, pyýada goşun-da bir gutujyga düşdi. Ýüregiňizi aňňyza tabşyryň. Dil ýarasy pyçak ýarasyndan has agyrdyr. Çydamlylyk (akýüreklik). Kemçilikleri dolduryp baryň. Gadyr-gymmatlyklardan ýüz öwürmäň.

100 günün içinde şahsyýetiň ösüşi:

Okamak isleýän, yöne ýazyp bilmeýänlere kyn kitabyňyzy saýlaň we doly okaň.

Her gün täze bir zat öwreniň: gülleriň, uzak ýerleriň ady paýtagtlary we ş. m. Agşam bolsa, gündiz öwrenen zatlaryňyz güýçlendirip, sözlük alyp we täze sözleri ýadyňyzda saklap bilersiňiz.

Irden gelýän pikirleri «Säher sahypalary» atly ýörite depderçä ýazyň. Bu oýananyňyzda ilkinji eden işleriňizden biri bolsun.

Her gün bir kagyza durmuşyňyzda sizi bagtly edýän 5-10 zadyň sanawyny düzüň. Minnetdarlyk bildirýän jümleler ýazyň.

Esasy zat höwes bilen etmekdir. Soň bolsa 100 günde netije berýär.

III bap. Gözel häsiyetler

18-NJI TEMA: NEPISLIK WE MEDENI – RUH

Ишjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Näzikligiň adam durmuşyndaky orny nämede?
2. Biz nähili adamlary näzik sözünü ulanýarys?
3. Gözellige siz nähili düşünyärsiňiz?
4. Telekeçiler, milli senetçiler tarapyndan öndürilen önümler «Nepislik bilen edilen» sözünü eşidipdiňizmi?
5. Näzikligiň medeni – ruh bilen nähili arabaglanyşygy bar?

Netije üçin

Adamlaryň özüni alyp barşy, gürleýiş usuly, pikirleniş usuly, geýinişi, olaryň mylaýym we näzikdigini görkezýär. Şonuň üçin adamyň aňy, daşky görnüşi, sözi, umuman, nepislik diýilýän sypatlaryň utgaşmasydyr.

Adamyň çylşyrymly medeniýeti, işjeňligi we jemgyýetdäki orny, beýlekiler bilen gatnaşyklar, şeýle hem maddy we medeni mirasa eýe bolmagyna-da baglydyr.

Adamyň gözeli bolmagynda näzik daşky görünüş däl, belki, içki dünýäsi, ruhy we ahlak häsiyetleri hem, möhüm orun tutýar.

Döredijilik işi

Adamda medeni – ruhy, ahlaky häsiyetleriň şekillenmegine nähili faktorlar täsir edýär? Jogabyňyzy mysallar bilen esaslandyryň.

Maglumat üçin

Nepislik (arapça, ähmiýet, gymmatly zat, baýlyk) – gözelligi görnüşidir.

Nepislik – zatlaryň we hadysalaryň daşky görnüşi (görnüşü, reňki)ndäki aýratyn kämilligi, gatnaşygy aňladýar. Mysal üçin, sportçy gyz ýa-da oglanyň göwdesi, dürli gülleriň dürlüligi.

Adamlaryň özüni alyp barşyna, sözleýişine, aňyna we geýimine degişlilikde ulanylýan näziklik düşüňjesi, olaryň näzik, tagamlydygyny aňladýar. Hakyky nepisliligi galp, ýasama nepislilikden tapawutlandyryp bilmek zerurdyr. Bu ýokary adam häsiyetleriniň, halkçyl pikirleriň, sosial mazmunynyň we tebigy gözelligeriň ählisini özünde jemlän nepislik hakyky hasaplanýar.

Döredijilik işi

1. Ýadyňyza salyp görüň. Iňlis ýazyjysy Daniel Defonyň dünýä belli «Robinzon Kruzo» eseriniň baş gahrymany Robinzon ýeke özi çöl adasynda näçe ýyl ýaşady?
2. Robinzonyň ýalňyzlygy adam häsiýetlerine nähili derejede täsir edýär?
3. Aradan birnäçe ýyldan soň, gutaran gämini göreniňde göwünde nähili duýgular geçýär?
4. «Robinzon Kruzonýň» baş gahrymanynyň nepislik bilen nähili baglylygy bar?
5. Jogaplaryňyzy şu pikire baglap görüň. Aragatnaşyk medeniýeti, her bir adamyň gatnaşygyny kesgitleýän faktor. Adamlaryň özara gatnaşygynda ýüze çykýan aragatnaşyk medeniýeti, adamyň özüni alyp barşynyň gözelligini görkezýän ruhy we ahlak aýratynlygy hasaplanylýar.

Netije üçin

Özara aragatnaşykda gowy häsiýet, hoşamaýlyk, hoşniýetlilik we ak yüreklik ýaly ahlaky gymmatlyklar öz beýanyny tapýar.

Ýokary medeniýetli adamlar aragatnaşygyda utanç, kiçigöwünlilik, mylaýymlyk, ýumşaklyk aýdyň görünýär.

Döredijilik işi

1. Aragatnaşyk medeniýetiniň möhüm häsiýetlerini sanap bilersiňizmi?
2. Möhüm hasaplanýan häsiýetleriň sanawyny düzüň. Olary suratlandyryň.
3. Pikirleriňizi ilki ýoldaşyňyz bilen, soň kiçi toparlarda, soňra uly toparlarda ara alyp maslahatlaşyň we bitewi kesgitlemäni dörediň.

Nepislik	

4. Aşakdaky adalgalary nepislik bilen baglanyşdyryp düşündiriň.
Söz sungaty, tämizlik, daşky görnüş, geýinmek medeniýeti, söz ussady, ökde tikiñçi, ökde hünärmen, ökde...

III bap. Gözel häsiyetler

Oñyn netije çykarmak

1. Berlen suratlary nepislik düşünjesi bilen birleşdiriň.
2. «Nepislik we sungat»yň özara baglanyşykly taraplary barada pikir ediň.
3. «Jemgyýetçilik medeniýet»iň nepislik nähili täsir edýär?
4. Alyşir Nowaýynyň «Haýrat el-ebrar» eposyndan bölejigi okaň. Galam-a berlen kesgitlemäniň beýanyny nepislik düşünjesi bilen baglanyşdyryň. Bu eser nepislik bilen ýazylan diýmek mümkinmi?

Alyşir Nowaýynyň «Haýrat el-ebrar» eposdan bölek

Bu nähili görnüşi owadan, ýakymly zat, sesi-de gowy, ünsli diňlemäge mynasypdyr. Ujy manyly sözlere nagyş-u nusga berýär, mistariniň egrilen sapaklary onuň dyrnaklarydyr. Onuň düzülişi guşa meňzäp görünýär; tumsugydan ähli tarapa manyly sözleri saçar. Ol özi nur üstünden watan edenem bolsa-da, iýmiti garaňkydy; ak kagyzyň üstünde müşk saçar. Onuň hereketleri çalt we durnukly, ýöne uçmak üçin oňa diňe ganat ýetmeýär.

Ýok, oňa guş diýmän, hoşboý ysly bir ýylan, hoşboý diýmän, fusungär ýylan. Onuň owadan uçuşy (sahypadan sahypa), elleriniň we aýaklarynyň gizlinligi munuň subutnamasydyr. Her gezek dilini çykaranda bir jady görkezýär. Şeýle jadyňy haýsy ýylan görkezdi?!

Ol ýylan däl, altyn hazynadaky aždarha. Onuň göwresinde ýüz dürli ajaýyp baýlyk gizlenendir. Agzyndan tüsse çykýar. Tüssäniň arasyndan çykan her bir monjuk bir merjene meňzeýär.

Ol aždarha hem däl, sebäbi ol egri; ony gowusy, Musa (pygamber)iň (jadyly) hassa taýagy diýip atlandyryň. Ýogsam, nädip ol bütin dünýäniň jadyly hatda onuň manysyny we aňlatmagyň jadylyny ýuwudyp bildi? Bedeniniň agramy-da ýok derejede; ol bu zähmetlerden ejir çekmeýär! Ony hassa diýmän, belki, galam diýip atlandyryň; onuň ujyny hat üçin nagş ediji diýiň.

Ol dünýädaki ähli zatlardan oň ýaradylan...

TÄSIRLI MAKALA

Üstünlikli leksiýalar bolmagy üçin näme etmeli?

Lektor diňleýjileriniň duýgularyna täsir etmek olaryň aňyna leksiýadaky pikirlerini siňdirmek zerurdyr.

Her bir çykyş üçin leksiýa tekstini şahsy lektoryň özi taýýarlamagy, esasy tezisleri ýatda saklamalydyr.

Lektoryň iň gowy tarapy onyň owadan mylakatylygy we ýönekeýligi.

Gowy gürleýjiniň (lektoryň) aýrylmaz häsiýetleri – özüne ynamy, özüni erkin saklamagy we dostlukly äheňde sözleşmegi.

Bu suraty nähili atlandyran bolardyňyz?

III bap. Gözel häsiyetler

Köpçüliğin öñünde çykyş etmek üçin esasy talaplar:

- ✓ Esasy pikiriň hemmeler üçin düşnükli we ýönekeý dilde, erkin görnüşde beýan etmek;
- ✓ Tutanýerlilik bilen başlap, ynandyryjy pikirler kömeginde gutarmak;
- ✓ Jümleleri gysga we anyk gürlmek, leksiýany monolog şekilde däl-de, yhlasly, açyk we aragatnaşykly usulda amala aşyrmak;
- ✓ Çuňňur duýgulara (emotsiýa) ýol bermezlik, eýsem, duýgulary döredýän subutnamalary bermek;
- ✓ Gozgalýan temanyň diňleýji üçin gaty möhümdigini, (lektor) gürlýjiniň bu maglumatlary ýetirmek üçin ýuwaşlyk bilen hereket edýändigini görkezmek;
- ✓ Diňleýjiler bilen wizual aragatnaşyk etmek.

Gyssagly ýa-da tersine, aşa mertebe bilen ýöremek, ýol ugra gals-tuk ýa-da saç düzeltmek, düwmeleri dakmak mümkin däl.

Arkaňyza ýa-da tirsegiňize süýenmezlik, elleriňize ýa-da aýak-laryňyza daýanmazlyk, şeýle hem, mikrofon üstüne egilmezlik zerur.

Gepleýjiniň özünü aklamak ýa-da ötünç soramagy diňleýjilere ruhy üstünlik berip, «abraý» («awtoritet») statusyny ýitirýär, neti-jede leksiýa garaşylýan netijäni bermeýär.

Elleriňizi döşüňize goýup, gürläniňizde aýaklaryňyzy birleşdirip durmazlyk, şeýle-de, eliňizi tirsekler bilen goşmaly däl.

Süýem barmagyňyzy ýokary edip görkezmän.

Wagtal-wagtal eliňiz bilen ýüzüňize degmezlik we ş. m. (bu here-keti adamlar adaty, biygytyýar şekilde, aslynda ýalan sözlänlerinde ulanýarlar).

Ýokardaky talyplara esaslanyp çykyş taýýarlaň we synpdaşlaryňyz bilen lek-torlyk köpçüligiň önünde çykyş etmek ukybyňyzy barlap görüň.

19-20-NJI TEMA: SURAT WE SYRAT

Işjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Surat näme? Syrat näme? Keşp – diýende nämäni düşünyärsiňiz ?
2. Toparyň keşbi nähili döredilýär?
3. Şahsy keşbi, guramaçylyk keşbi, okuwçy keşbi näme diýmek? Haýsy şekiller göz önüňize gelýär?
4. «Dress-kod» adalgasyny eşitdiňizmi?
5. Jemgyýetçilik gatnaşyklaryny guranda toparyň keşbi nähili döredilýär?
6. Meşhur markalaryň önümlerini göz önüne getiriň. Olaryň näme üçin önüm markalary üýtgemeyär?

Netije üçin

Şekil
näme üçin gerek?

Ýapon, arap, hindi, türkmen, garagalpak, gazak – diýende nähili keşpleri göz önüne getirip bilersiňiz?

Bir millet aýdylanda, olaryň özboluşly köýnegi, döp-desury göz önüňize gelmegi anyk. Özbek – diýende?

Keşp – adam, waka, meşhurlyk, zady görkezme, reklama etmek maksadynda adamlara duýgy taýdan täsir etmegini gözläp şekillendirýän şekil. Wagyz ediş amallarydan biri.

Iňlis dilinde «image» sözi «daş görnüşi», «şekil», «sypat», «syrat» manylaryny aňladýar.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Daşky keşp – diýende diňe ýüzüň görnüşi, saçyň reňki we ş. m. däl, belki, adamyň ýöremegi, eşidişi, gürlmegi, gülmegi, aglamagy ýaly sypatlaryna-da düşünyärin, çünki adam içki dünýäsi owadan bolsa, daşky keşbinde hem öz şeklini tapar.

F. Şalyapin

Netije üçin

Özüne çekiji şekil bolmazdan, ýagny adamlaryň ýüreginden ýer almazdan, uly netijelere ýetip bolmaz.

Adamlaryň önünde (önümler we hyzmatlar, syýasy partiýalar we sosial guramalar, liderler we ýolbaşçylaryny) saýlamak dabarasynyň ýitileşmegi hem-de ähli bazarlarda bäsdeşlik barha artýan netijesinde şekile bolan üns artýar.

Şekil öz eýesi hakynda maglumat berýär, çalt üýtgeýär, adamlaraň aňyna, duýgylaryna, işlerine hem-de yuwaşlyk bilen edýän hereketlerine täsir geçirýär, özüniň maksatly diňleýjileri (auditoriýasy) näçe köptaraplaýyn bolsa, şekil hem şunuň ýaly köptaraply bolar.

Döredijilik işi

1

2

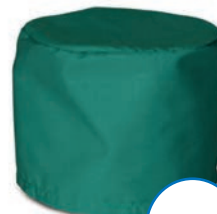
3

4

5

6

1. Berlen suratlara esaslanyp, olaryň eýeleriniň keşbini suratlandyryň.
2. 5-nji we 6-njy surat eýeleri üçin şekil gerekmi? Ýene haýsy hünärmenlere keşp gerek diýip pikir edýärsiňiz?
3. «Meniň keşbim» temasynda 10 sany fakt ýazyň.

III bap. Gzel hsiyetler

Netije uin

Her drli topar z Őekline ee bolmagy zerur. Topar keŐbini döretmek wezipesi toparyn her agzasynyn jogap-kriligine yüklenen.

YlbaŐçylar kplen topar keŐbini döretmek uin öz iŐgrleri bilen shbet-

deŐlikler guramaly, okuw-seminarlaryny guramaly. Okuw seminarlarynyn temalary bolsa, drli bolmagy mümkin: myhmanlary garŐylamak, olar bilen aragatnaŐyk saklamak, öz iŐgrlerine bolan aragatnaŐyk, daŐky görnüŐe ns we Ő. m. ...

Döredijilik iŐi

1. z keŐbiinizi döretmek uin, esasy nmelere ns beryrsiniz?

2. Guramanyn keŐbi nmelerden ybarat bolmaly?

3. Siz okayan okuw jaynyzyn keŐbi nhili? Ony kim Őekillendirr?

4. Berlen suratlardaky guramalaryn keŐbine tsir edyan hasy taraplary grkezilen?

KeŐbi Őekillenmegi uin bu atributlardan baŐga yene nmeler gerek?

Pikirinizi esaslandyryn.

Maglumat uin

KeŐpler dine bir adamlar uin dl, esem guramalar uin hem zerurdyr. Gurama, firma dny bazarynda yer almagy we uzak wagtlap saklanmagy uin hem, öz keŐbi (markasy)na ee bolmagy zerur.

Siz hem, geljekde hasydyr bir kesbi eyesi bolarsyniz. IŐ yerinizin iŐgrleri, esasanam, siz Őekillendiren Őekile ee bolar.

Topar keŐbi nme?

Döredijilik işi

1. Bir guramanyň düýbünü tutsanyňyz, onuň keşbini nähili şekillendirýärsiňiz?
2. «Adamyň keşbi, onuň dünýägaraýşynyň we ruhubelentliginiň aýnasydyr» temasynda prezentasiýa taýýarlaň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Aslyň ýaly görün ýa-da görnüşiň ýaly bol.

Jelaleddin Rumi

Döredijilik işi

1. Adamlaryň siz hakda nähili pikirde bolmagyny isleýärsiňiz?
2. Adamlaryň göz önündäki sypatyňyzy aýnada görüpdüňizmi?
3. Toparda hormat gazanmak üçin näme etmeli? Onda siz Jelaleddin Rumynyň ruhy hazynasy rubagylarynda berlen pikirlere nähili derejede amal edýärsiňiz? 10 sany maglumat getiriň.

4. Aşakdaky teksti okaň. Nowaýynyň keşbini kesgitläň. Zahreddin Muhammet Babur «Baburnama»da ýazýar: «Alyşirbek weziri ýok adamdy. Türki dilinde şeýle goşgy aýdýardy, hiç kim onuňky ýaly, köp we oňat aýtmaýardy.

Alty sany mesnewi kitabyny ýazypdyr, başisi «Hamsa»nyň jogabynda, ýene biri «Mantyk at-taýr» ýygındysy «Lison at-taýr» alty. Dört sany gazally diwanyny ýazypdyr: «Geň us-sigar», «Nawodir uş-şabbob», «Badaýy el-wasat», «Fawoýid el-kibar» atly. Gowy rubagylary hem bar... Ýene-de

«Mizan el-awzan» atly aruzly bitgisi, gaty meşhur. Ýigrimi dört rubagy ýygındysyny... Pars dilinde hem ýazypdyr. Pars poeziýasynda oňa «Foniý» lakamyny beripdir, käbir goşgulary ýaman däldir... Ýene-de saza gowy zatlary baglanyşdyrypdyr.

Onda gowy nagyşlar we gowy ussatçylyk bardyr. Ähli häsiýetlere we ähli hünäre Alyşirbek ýaly, belli halypa we mugallym däldirin, heniz peýda bolmuş bolgaý. Halypa Kulmuhammet, Şeýh Noýy we Hüseyin Udiýkimiň, sözde ussatdylar. Begiň terbiýesi we bilimni birlikde ösdürip, meşhurlyk gazandylar. Halypa Behzod we Şoh Muzaffar sypatynda şazadanyň tagallalary we mümkinçilikleri sebäpli dünýäde meşhurlyk we hormat gazandylar. Beýle binaýy her kim, el etdi, kemçilik beýle üstün bolmuş bolgaý».

III bap. Gözel häsiyetler

Döredijilik işi

Nakyly okaň. Onuň mazmunyny şekiliň şahsy toparlanma dogry gelýän tara-
plary nukdaýnazaryndan baglanyşdyryp düşündirip görüň.

Egin-eşiğiňize görä garşyлаýрлар, aragatnaşygyňyza görä, synлаýрлар.

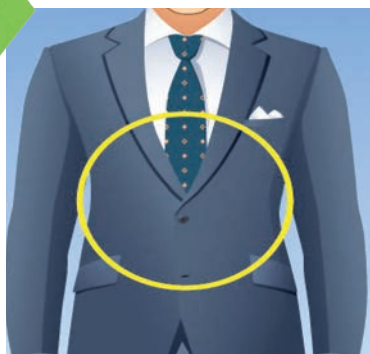
Netije üçin

«Dress-kod» adalgasy
İňlis dilinden alnan
«Geýmim kodeksi» diýen
manyny bildirýär.

**Dress-kod
näme?**

Daşky görnüşe nämeler
girýär? Siziň pikiriňize-
görä daşky görnüş nähili
bolmaly? Nämeler-
lere üns bermeli?

Geýmimler nähili saýlanýar?

Aýakgap –
daş-töweregiñizdäkileriň
gözüne düşüp durmazlygy
we oňaýsyzlyk duýdurmaly
däldir. Amatlylyk we ykjam-
lylyk aýakgap saýlamakdaky
esasy häsiýetlerdir.

Joraplar – reňki aýakgap
reňkine laýyk gelmelidir.
Joraplarda reňkli surat-
laryň bolmagy maksada-
laýyk däl.

Resmi ýagdaýda – penjek
ilikleri (düwmeleri) dakylan
bolmagy maksada laýyk. Ertir-
lik, saçakda ýa-da günortanlyk
naharda, aňşamlyk naharynda
kresloda otyran mahaly
penjek ilikleri açyp goýulýar.

Penjek – ýa-da jaketleriň
daşky jübilerinde ruçka,
galam, äýnek, darak we
baş. zatlary görünýän edip,
götermek maslahat
berilmeýär.

III баp. Gözel häsiyetler

Balaglaryň – öň tarapyn-dan aýakgabyň üstüne azajyk eplenip duruşy, arka tarapdan topugyň başyna ýa-da ortasyna ýetip durmagyna üns berilýär. Balak çyzyk çykaryp gowy ütüklenen bolmaly.

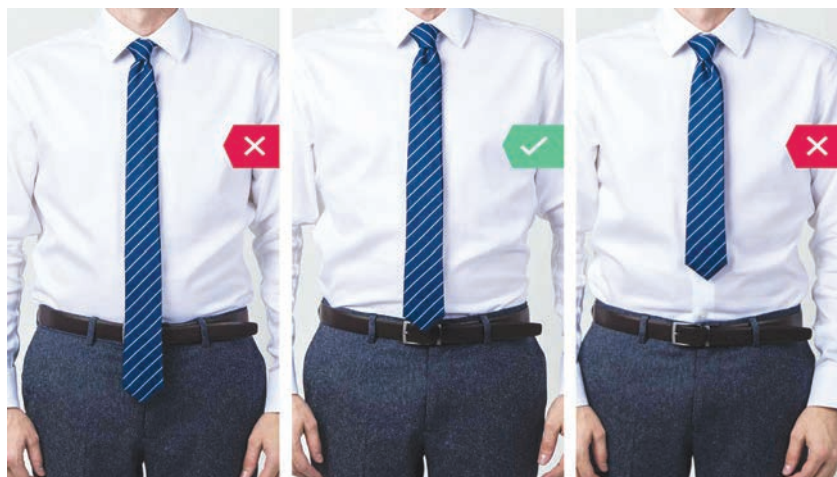
Kemer – deriden, goýy reňkli we ýönekeý bir düzgüne eýe bolmagy agraslygyň alamaty hasaplanylýar.

Köýnek – biliň töwereginde бүкүlmeli дәл, çişip ýa-da kemer-iň aşagyndan çykmaly дәлdir. Ak we bir reňkli köýnekler gowy işdä, abraýy, potensialdan habar berýär. Köýnek kostýумыň iň goýy reňkin-den has açyk bolmalydyr.

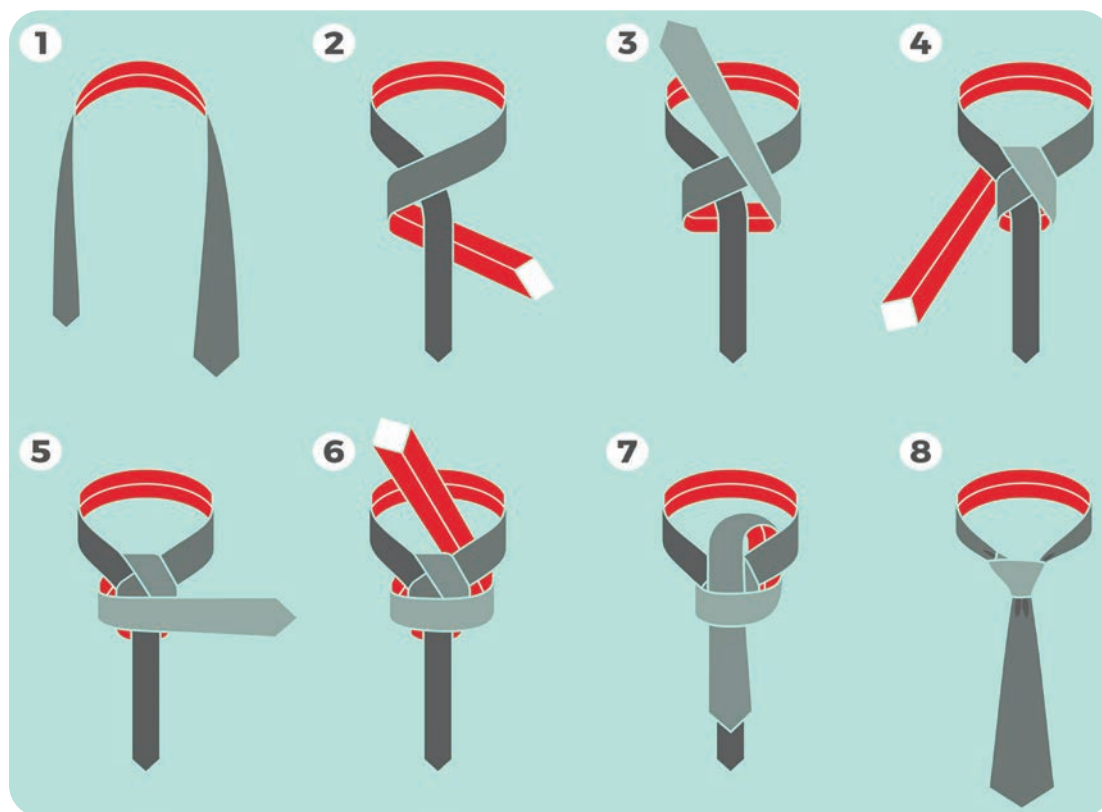
Ýaka – eşiğiň iň möhüm bölegi. Ol elmydama ölçege laýyk bolmagy zerur. Ýakanyň beýikligi ýaşa baglydyr. Ol ýygirtly bolmaly дәл we galustuk düwüni bilen ýekeje bitewiligi emele getirmeli.

Köýnegiň manjetleri – ýeňiň uýndan (bilekden) 1 cm çykyp durmagy, eliňize berk ýapyşmagy we şol bir wagtda el sagadyna rahat seretmäge mümkinçilik bermegi zerur.

Galstuk – düwüni köýnegiň ýakasyna gabat gelmelidir.

Galstuk – kostýuma laýyk bolmaly we gaty göze ilmezligi zerur. Gyşda gara galstuk, tomusda açyk galstuk takmak talaba laýyk. Galstukda-ky esasy reňk kostýumdaky reňklerinden birine deň bolmagy ýerlikli.

Döredijilik işi

1. Galstuk daňmak bilen meşgullanyp görüň.
2. Galstuk baglamagyň başga haýsy ýollary bar?

III bap. Gözel häsiyetler

Aýallar üçin iş geýimi

Maglumat üçin

Ýubka – uzyn hem däl, gysga hem däl, iň makul uzynlykda dyzyň aşagynda bolmagy zerur.

Gapjyk – ýönekeý arassa bolmalydyr. Iň oňat tekliplik – goýy goňur deriden ýasalanydyr. Gowy ýapylmagyny isleseňiz, ony köp doldurmaň.

Tufli – kostýumyň reňkine gabat gelmegi, öň tarapy ýapyk bolmaly.

Saç düzümi – çylşyrymly bolmaly däl, ýöne gowy oýlanyşykly we saç reňki tebigy bolmagy zerur.

Makiýaž – (boýanmak) sada, dyrnaklar reňksiz ýa-da näzik reňkler-de bolmaly.

Şaý-sepler – uly we ýalpyldawuk bolmazlygy 3-den (gulakhalkalar, ýüzük we zynjyrlar) köp bolmaly däl.

Portfel – tertipli bolmaly. Boýuna atylýan ýaglyk ýa-da şarf makul hasaplanýar. Aýal-gyzlar eşik saýlanda wagt we daşky gurşawa üns bermelidirler.

Aýallaryň mylaýym görünmeginde ýene bir kiçijik syr gizlenen. Bu olardan gelýän ýakymly ysydyr. Atyryň ysy içki we daşky gözelligi sazlaşdyryp durýar.

Altyn düzgün!

Iň esasy zat, geým siziň, bedeniňize gelşip durmagy we özüňize amatly, arassa tertipli bolmaly.

Hünärmenleriň pikirine görä, aýallar üç görnüşdäki atyrdan peýdalanmalydyr. Bular: iş ýeri, dostlar gurşawy, ýakyn adamy üçin.

Medeni - ruhy hazynasyndan

Gowy häsiyet we edep-terbiye bilen bezelmedik adamy, egin-eşikler owadan edip bilmez.

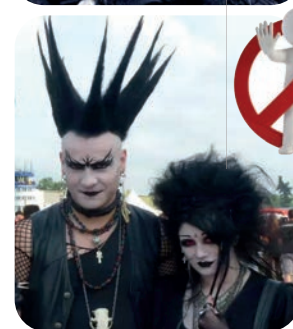
Mahmud Zamahşary

Maglumat üçin

Häzirki wagtda çalt ösüş döwrinde ýaşaýarys. Her tarapdan maglumat hüjümleri, dürli ünsüni sowmak, ýerliksiz we howply maglumatlar bilen ýaşlarymyz huşuny ele almak meýli bar... Ine-de şeýle howplaryň biri «köpçülikleýin medeniýet»dir. «Köpçülikleýin medeniýetiň»iň maksady, ilki bilen, maddy baýlyk gazanmak, adamlary biri-birine garşy goýmak we şunuň ýaly, öz-özünüň janyna kast etmegine çenli alyp barmakdan ybarat.

«Gotlar» hereketiniň esasy pikiri, ölümi romantikleşdirmek, ejir çekmek, hapaçylykdan lezzet almakdyr. Bu submedeniýetiň wekilleri gara reňke esaslanan keşbe daýanýarlar, got sazyna gyzyklanýarlar, bu günki gün bilen ýaşaýarlar. Gotlar oňyn (pozitiw) duýgularдан lezzet almagyň ýerine ruhy ejir çekmek, umytsyzlykdan we ruhy agrydan lezzet alýarlar.

Deriňizi deşip surat salmaň – bu endikler butparaz halklara mahsusdy.
Gadymy Ahd (19:29).

Gotlar gara reňke esaslanan «dress-kod»a amal edýärler. Geým stiliň esasy elementleri lybaslarynda gara reňk köp bolmagy, metalldan ýasalan dürli nagyşlary ulanmagydyr.

Egin-eşikleriň maksady diňe bir adamy sowukdan we ýagyşdan goramak däl, eýsem ünsi özüne çekmegiň serişdesidir.

Geýimdäki tertip we amatlylyk köplenç işdäki gurama bilen baglanyşyklydyr. Tertipsizlik ýa-da nädogry daňylan galstuk, hapa aýakgap, lybasyň ýygrytlaryna üns bermeýän adam «özüne bolan talaby ýok» ýa-da «daş-töwerekdäkileri hormat etmeýän» – diýen, garaýyş peýda bolýar.

III bap. Gözel häsiýetler

Siz bilim alýan mekdepde dress-kod gurnalanmy? Dress-kod nirelerde ornadylmagy gerek diýip pikir edýärsiňiz?

Oňyn netije çykarmak

Topar bolup işläň.

1. Adamzat taryhynda haýsy wagtdan başlap geýime mätäçlik bolan. Dünýä halklary milli eşikleriniň emele gelmegi üçin nähili şertler sebäp bolan?

2. Siz kompaniýanyň başlygy. Işgärleriňiziň eşiklerine we daşky görnüşine üns berýärsiňizmi? Näme üçin? Pikiriňizi esaslandyryň. Daş keşpden başga ýene nähili talaplar goýýan bolardyňyz?

3. Berlen jogaplaryňyzy umumlaşdyryp, dress-kod we onuň ýörelgelerini işläp çykyň.

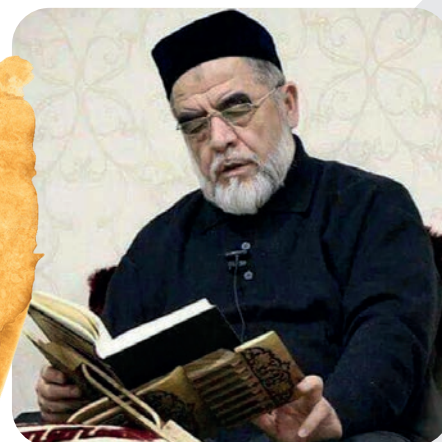
4. Aşakdaky suratlara serediň. Ondaky guramanyň işgärleri üçin dress-kod gerekmi? Pikiriňizi tassyklamak üçin 5 sany fakt aýdyň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Adamyň geýinmegi onuň içki ruhy dünýäsiniň ýüz keşbinde şöhlelenmegidir. Haýsy adamda utanç, sypaýçylyk, ar-namys ýaly düşüňjeler bar bolsa, şol adam öz abraýyny saklaýan, başgalaryň ýigrenjini döretmeýän görnüşde geýiner.

Şeýh Muhammet Sadyk Muhammet Ýusuf,
«Sosial edepler» kitabyndan

21-22-NJI TEMA: ETIKET

Işjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Etiket hakda eşidipdiňizmi? Etiket ynsan ruhubelentliginde nähili orun tutýar diýip oýlaýarsyňyz? Etiketi näme üçin öwrenmeli?
2. Etiketiň edep-ahlak kadalary bilen näme baglanyşygy bar?
3. Jemgyýetde kabul edilen tertip-düzgünlerini «Etiketiň altyn düzgünleri» – diýip atlandyrmak mümkinmi? Pikiriňizi esaslandyryň.

Netije üçin

Etiket belli bir çäklerde özüni alyp barsyň kadalaryny jemlän düşünjedir. Aşaky synplarda etiketiň käbir düzgünlerini, olary berjaý etmek tertipleri bilen tanyşdyňyz. Uly durmuşyň bosagasynda durýarsyňyz welin, jemgyýetde öz ornuňyzy tapmak üçin hem, etiket düzgünlerini berjaý etmegiňiz zerur.

Döredijilik işi

Iki topara bölüň.

1. Guramanyň ýolbaşçysyny we işgärlerini saýlaň. Guramalaryň özara gatnaşyk şertnamasyny baglaşmakly. Gepleşik prosesini guramak üçin programma dörediň. Programma esasynda kesgitlenen işleri şertli ýagdaýda amala aşyryň.
2. Toparlaryň özara gatnaşyklarynda haýsy etiket düzgünleri bozulýandygyny kesgitläň.
3. Kesgitlenen kemçilikler barada teklipler beriň.
4. Teklipleriňizi tema bilen deňeşdiriň.

III bap. Gözel häsiyetler

Netije için

Netijeli aragatnaşyk için aşakdaky esasy elementler bar:

- salamlaşmak;
- tanyşmak;
- ýüz tutma;
- subordinatsiya (ädimme-ädim aragatnaşyga girişmek).

Komunikasiya bu – gatnaşykda bolmakdyr. Komunikasiya, hereket, duýgy, pikir, içki tejribeleri beýlekiler bilen paýlaşmakdyr. Ol şahsyýet aýratynlyklary, içki «men»iň gowy taraplaryny özünde görkezýän döredijilikli şeklidir.

Döredijilik işi

1. Berlen suratlar esasynda etiketiň haýsy düzgünleriniň bozulandygyny düşündiriň.
2. Aşakdaky suratlarda edep-ahlak düzgünleriniň haýsy düzgünleri bozulan? Pikiriňizi esaslandyryň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Durmuşda üstünlik gazanmak için üç zat gerek: üns, tertip-düzgün we hereket.

Jeleleddin Romy

Bulary bilmeli we amal etmegiňiz zerur

Döwrä gelip goşulan adam salam berip girýär. Ony teklip eden myhman köpçülige tanyşdyrýar, soňra galanlaryny ýaşyna seredip tanyşdyrýar.

Adamlary bir-birleri bilen tanyşdyranlarynda olar hakynda gysga maglumat berilýär.

Mysal üçin, «Bu – meniň dostum Mahfuza, ol hi-rurg bolup işleýär», «Bu – meniň synpdaş joram Dildora». Bu bilen siz döwrä täze goşulan tanyşyňyz bilen nähili aragatnaşyk dadygyňyzy belli edýärsiňiz.

Tanyşdyrýan adama haýyr-sahawatlylygyňyzy bildirmek maksadynda el uzatmagyňyz zerur. Aýallar elleşmese, erkekler el uzatmaýarlar.

Ilki bilen erkekler aýallar bilen tanyşýarlar, salamaşýarlar. Kiçijikler ululara salam berýär.

Erkek aýala oturgyçda oturmağyna kömek etmeli.

Erkekleriň we aýallaryň ýygnanýan uly döwrelerinde aýallar ilki bilen soraşýarlar. Erkekler ilki aýallar bilen, soň özara salamaşmaklary edeplilik hasaplanýar.

Köçede ýörän mahaly, aýal erkek adamyň sag tarapyna ýöreýär.

Transport ulaglarynda ilkinji erkek adam düşmeli, çykanynda bolsa, ilki aýal çykmaly.

Beýleki din wekilleriniň ynançlaryna hormat ediň.

Eskalatora çykanyňyzda sagda duruň. Çep tarapyny boş goýuň. Gyssagly adamlaryň geçip gitmegine mümkinçilik beriň.

Köpçülikde gaty gülmek, gaty ses bilen gürlmek edepsizlik hasaplanylýar.

III bap. Gözel häsiyetler

Döredijilik işi

Jedweli dowam ediň.

Salamlaşmagyň düzgünleri	
Gyzlar üçin	Oglanlar üçin
Sag elini döşüne goýup, ýylgyryp salam berýär.	
Kiçi ýaşdaky çagalara mysal hökmünde salam berýär.	
«Essalawmaleýkim» sözleri biri-birine aýdylýar.	
Garşy tarapdan gelýän adama 3–4 ädim uzaklykda salam berilýär.	
Garry aýal ýa-da erkek adama dik durup salam berilýär.	
Doganlara, enelere, çagalara, uýalar soranlarynda el uzadyp däl, gujaklaşyp, soňra el berip soralyar.	
Başlyklar el uzatmazdan öň işgärler el uzatmaýarlar.	
Adatça kelläni azjyk egip salamlaşylýar.	Görüşende eli gaty gysmaly däl. Eli gaty gysmak ýa-da köp wagta çenli goýbermezlik edepsizlik hasaplanylýar.
Aýallaryň erkekler bilen elleşip salamlaşmagy öz ygtyýarynda bolýar.	Erkekler aýallara birinji bolup el uzatmaýar.
	Ýaşulular bilen el berip salamlaşanlarynda iki eli hem uzadyp soraşylýar.

Netije üçin

Hekaýany okaň we aşakdaky soraglara jogap beriň.

1. Siziň pikiriňize görä ilk ikim salamlaşmaly?
2. Bu ýagdaýa öz pikiriňizi aýdyň.
3. Siz bu ýagdaýa nähili jogap bererdiňiz?

Tanyşymy?

Gülnara jorasy Saida bilen sapakdan gaýdyp gelýärdi. Saida awtobus duralgasynda duran 40 ýaşyndaky bir aýal bilen salamlaşdy. Gülnara jorasy salam bereni üçin ony tanaýandyr öydüpdür, şonuň üçin hem ol salamlaşdy. Saida ýolda duşan her bir ýolagçy bilen salamlaşýardy. Gulnara gaharlandy we:

- Náme üçin salam berýäň, náme, hemme garşyňa çykan adam seniň tanyşlaryňmy? – diýip sorady.
- Ýok, – diýdi Saida.

– Hawa, şonuň üçin hem kimdir biri salam-älik aldy, kimdir biri bu gyz näme üçin maña salam berdi, – diýip, haýran galyp seretdi-de?! Aý, hawa, indi seniň bilen bile gitjek däl, adamy utandyrdyň... – diýdi Gülnara.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Nahardan öň elleriňizi ýuwmak bereket faktory bolup, ol garyplygy ýok edýär. Nahardan soň elleriňizi ýuwmak bolsa, günäni ýok edýär.

Döredijilik işi

Oglanlar we gyzlar aýratyn toparlara bölünýärler:

Palawda

Oglanlar topary üçin

Babam:

– Giç boldy, ertir irden turmaly. Palawa bararys, eşikleriňi taýýarlap goý!
– diýdiler.

Irden aýdylan wagtda palawa geldik. Babam barýança meniň ýadyma siňip giden düzgünlerimi ýatlatdylar. Men üns bilen diňledim.

Kömekçileriň eli-eline degmezdi. Babamyň rug-sady bilen men olara goşuldym. Çäräniň ahyrynda hyzmat edenler bir döwrede myhman boldyk.

Toýdan çykdyk, babam ýer eýeleri bilen hoşlaşmazdan ozal käbir adamlar bilen tanyşdyrdy. Men bir gyrada edep-düzgün saklap durdym. Ýer eýeleri meniň bilen elleşýärler: «Tanyşanyma şat, bize myhmana geliň» – diýip hormatlaýarlar.

«Babam toýa barýança meniň ýadyma siňip giden düzgünleri ýene bir gezek ýatlatdy» – diýen, sözlemde nähili düzgünler hakynda söz açylýar diýip, oýlaýarsyňyz?

Myhmanda

Gyz topary üçin

Daýymlara sallançak toýuna bardyk. Elbetde, ejemiň aýdyşy ýaly, asylly geýmim giydin. Gelen badymyza ýer eýeleri bizi güler ýüz bilen garşyladylar. Jaýa girenimizde, ejemi içeri alyp gitdiler. Daýzam aşhanada maña tarap ýöräp başlady. Aşhanada meniň ýaly deň ýaşdaky gyzlary göze görünmeýän bir el dolandyrdy. Her kim öz işini özi bilip ýerine ýetirýärdi.

III bap. Gözel häsiyetler

Şol pursatda içerden çäýnek göterip bir aýal çykdy, men derrew çäýnegi aldim. Gaz pejiň öňünde duran daýzamyň gyzy: «Nähili çay, gök ýa-da gara?» – diýdi hüşgär bolup, elimdäki çayy alyp, çay guýup, elime tutdurdy. Arasynda men bilen salamlaşyp ýetişdi: «Içerik girip iýmitlenip al, soňra palaw süzmäge kömekleşersiň», – diýip goýdy...

1. «Aşhanada meniň ýaly deňdeş gyzlary göze görünmez el dolandyryýardy. Hemmeler öz işini özi bilip ýerine ýetirýärdi» – diýen, sözleminde nähili «görünmeýän el» hakynda gürrüň edilýär?

2. Siz şeýle ýagdaýlarda nähili ýol tutardyňyz?

Her iki topara: Náme üçin bu düzgünleri berjaý etmeli? Her bir düzgüni aňladýan nyşanlary işläň.

Iki toparyň düzgünlerindäki umumy we aýratyn taraplaryny belläň. Muny Wenn diagrammasynda beýan ediň.

Bilýärsiňizmi?

Suw içende derrew däl, ýuwaş-ýuwaş üç-e bölüp içmeli. İçip durkaň suwa üfle-meli däl. Turup ýa-da ýöräp içenden oturyp içeniň gowydyr.

Saçagyň hemme tarapyna el uzat-mazdan, iýmiti öz öňünden, lokmany az-azdan almak edeplilidir. Agyz-da lokma bolsa, gelemelik kanagat-lanarly.

Saçagyň töwereginde başgalaryň lokmalar-yna garamak, göwni galdyryýan hereketleri etmek, şowhunly gülmek, agyzňy çarpyldatmak ýaman endik.

Oňyn netije çykarmak

1. «Tanyşyňmy?», «Palawda» we «Myhmanda» hekaýalarynda haýsy gymmatlyklar gizlenen? Her bir hekaýadaky siziň üçin möhüm bolan gymmatlyklaryň sanawyny düzüň.

2. Başga haýsy düzgünleri goşup bilersiňiz?

3. Pikir ediň, Siz guramanyň başlygy. Guramaňyzyň etiket düzgünlerini işläp çykyň.

IV BAP. ŞAHSY ÖSÜŞ

23-24-NJI TEMA: RENESSANS BINÝADY

Isjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1

1. Berlen suratlar arkaly halkyň hal-ýagdaýy barada faktorlaryny kesgitleň. Bagtyýarlygyň açary näme esas bolýar?

2

2. Siziň bilimli, öz kesbiniň ökde hünärmeni gataşmagyňyz ýurduň ösüşine nähili täsir eder?

3

3. Bilim derejäňizi ýokarlandyrmak üçin bir günde okamak üçin näçe wagt sarp edýärsiňiz?

4

4. Ensiklopedik alym Abu Ali ibn Sina: «Akyl terezisinde ölçegsiz bilim hakyky däl» – diýdi. «Näme üçin bilimi akyl terezisinde ölçemeli – diýip, pikir edýärsiňiz?

5

5. Häzirki wagtda biziň ýurdumyzda ylymda dowam edýän özgertmelere nähili maksatlara garaşylan?

6

6. Beýik ýüpek ýolunyň çatrygynda ýerleşýän ýurtlara üns beriň. Beýik ýüpek ýolunyň täsirini aýdyp beriň:

- siwilizatsiýa;
- ylmy we medeni miras;
- döwletçiligi ösdürmek;
- diplomatik gatnaşyklar;
- milli we dini gatnaşyklar.

7

IV баp. Şahsy ösüş

Netije üçin

Binagär Ysmaýyl ibn Tahyr Mahmud Ysfahany Mürze Ulugbek 1417-1419-njy ýyllarda Buharada medrese gurdy.

Medresäniň derwezesine *«Ylma ymtylmak her bir musulman erkek we musulman aýal üçin farzdyr»* – diýen, hadysy şerifi arap dilinde nagyşly ýazgylar bilen tamamlandy.

Derwezäniň demir halkasynyň hökümdary Mürze Ulugbek psihikasyna mahsus bolan bu sözleri alyma güýçli mähir goýýan ýaş ussatlardan biri ýazyp galdyrypdyr: *«Ylym dürdänelerinden lezzet alýan adamlara, Allatagala merhemet gapysyny açsyn»*.

Döredijilik işi

1. Aşakdaky teksti okaň we pikiriňizi aýdyň.

Parahatçylyk we berkararlyk bolmasa, ylymda ösüş bolmaz, öňegidişlik bolup bilmez. Parahatçylyk we berkararlyk bar bolsa, ylym-bilim merkezleri, akademiýalar, ýokary okuw jaýlary peýda bolar.

2. «Mugallym ataň deý uly» – diýen, paýhasly sözlemi durmuşa geçirmek üçin haýsy teklip bererdiňiz? Bu paýhasa özüňiz endik edýärsiňizmi? Näme üçin mugallymyň häsiýeti ata deňeşdirilýär?

Maglumat üçin

Döwrebap Özbekistanda ylym-bilim we onuň ösüşi daşary ýurtly hünärmenleriň nazarynda

Özbekistanda ylymyň täze derejä çykarylmagyna gönükdirilen ideýa-teklipler ýurduň mundan beýläk-de ösmegi taýdan örän möhüm ähmiýete eýe. Halkyň öz taryhyny, medeniýetini we döp-dessurlaryny bilmegi möhümdir. Eýsem, millilikden uzak bolýar. Eger ýurtlar birek-biregiň taryhyny çuňňur bilýän bolsalar, häzirki globallaşan dünýäde parahatçylyk we hyzmatdaşlyk güýçlener.

Mälim bolşy ýaly, beýleki ýurtlar bilen bilim alyşmak, daşary ýurt ylmy gözleg merkezleri bilen bilelikdäki gözleg we taslamalary durmuşa geçirmek örän möhümdir.

*Antonio Alonso Marakos,
San Pablo-Madrid uniwersitetiniň professory*

Döredijilik işi

Teksti okaň. Berlen suratlara esaslanyp pikiriňizi düşündiriň.

Renessansyň dört sütüni

Mekdebe çenli bilim we mekdep bilimi, ýokary we orta ýörite bilim ulgamy bar ylmy we medeni guramalar geljekgi Renessansyň dört aýrylmaz halkasy – diýip bilýäris. Çagalar bagynyň terbiýeçisi, mekdep mugallymy, professorlar we ylmy döredijilik intellektuallarymyz täze Renessansyň dört sütüni – diýip, pikir edýäris.

Men ynanýaryn gadyrly ene-atalaryň bu inisiatiwany goldaýandyklaryna we täze Renessansyň başinji sütüni boljakdygyna ynanýaryn we bu ruhy durmuşyzyň iň güýçli sütüni bolar diýsem, meniň pikirime görä, ony doly goldarsyňyz.

Şawkat Mirziýoýew, Özbekistan Respublikasynyň Prezidenti

Medeni – ruhy hazynasyndan

«...Täze Özbekistan gurmak kararyna gelenimizde, iki sany berk sütüne bil baglarys. Birinjisi, bazar ýörelgelerine esaslanýan güýçli ykdysadyýet. Ikinjisi, ata-babalarymyzyň baý mirasy we milli gymmatlyklary güýçli ruhbelentlik», – diýip, ýururdumyzyň Prezidenti nygtaýar.

Güýçli ykdysadyýet we güýçli ruhy jebislik ýörelgesi berk binýada esaslanýar. Biz iki Renessansy gören we guran millet. «Täze Özbekistan – güýçli ykdysadyýet – güýçli ruhýet» formulasy Üçünji Renessansyň binýadyny düzýär. Bu sazlaşyk jemgyýetiň we adamlaryň ösüşine hyzmat edýär, adamlary ruhýet tarapa eltýär.

IV бap. Ҷahсы öсүш

Netije үчин

Aflotundan: «Nädip beýle bilim döretdiň?» – diýip, sorapdyrlar. Ol şeýle jogap berdi: «Ylym öwrenýän wagtym çyra ýakdym iýen-içen zatlarymyň baha-syndan has köp bolar» – diýdi. Diýmek, artykmaç ýमितlenmek we hezil etmek däl, öwrenmek üçin harçlamak zerurdyr.

Her bir işiň ylymyň bilmek, ony tamamlamagyň we kämil ýerine ýetirmegiň esasy faktory bolar. Bilim we pikirlenmek bu dünýädäki we ahyretdäki adamlar üçin iň oňat usul üpjün ediji bolup durýar. Beýleki tarapdan, eýesi ähli öwgä mynasyp ahlaga ýetýär.

Döredijilik işi

1. Tekstdäki «hemme zadyň ylymyň bilmek» nämäni aňladýar?
2. Tekstdäki «Onuň eýesiniň öwgä mynasyp ahlagy bar» – diýen pikirde «Täze Özbekistan mekdep basgançagyndan başlaýar» sözünü tekstiň mazmuny bilen baglanyşdyrmaga synanyşyň.
3. Tohtamurod Jumaýewiň tutanýerlilik we işini bilmegi ony soňuna çykarar gowşurmakda we kämil ýerine ýetirmekde esasy faktor boldumy? Nämä üçin?
4. Siz öňüňize goýýan maksatlaryňyza ýetmek üçin nämä edip synanyşýarsyňyz?
5. «Kämil ýerine ýetirmek» – diýende nämäni düşündiňiz?

Netije үчин

Täze Özbekistan mekdep basgançakdan başlaýar

Tohtamurod Jumaýew, ýadawsyz gözlegleri we täze okuw usullary bilen Buharanyň uzak etrabynda ýönekeý oba mekdebini milli derejede meşhur bilim edarasyna öwürdi.

Her ýyl orta mekdebi gutaranlaryň 95 göteriminden gowragy kolledže kabul edilýär.

Bu bilim edarasynyň 2020-nji ýylda gazanan üstünliklerini göz önünde tutup, halkara matematika mekdebe öwrüldi. Tejribeli mugallym Tohtamurod Jumaýew bilim ulgamynda uly ýeňişleri we görelde iş üçin Prezidentiň karary esasan döwletimiziň iň ýokary baýragy – «Beýik hyzmatlary üçin» ordeni bilen sylaglandy.

Döredijilik işi

1. Aşakdaky halk sözlerini okaň we ýurdumyzyň akyldarlary dürli ugurlarda bilim almak üçin gazaply kynçylyklary görenleri barada olara aýdyp beriň:

«Ylym iňňe bilen guýy gazmak ýalydyr».

2. Ylymyň we hünäriň haýsy ugurlaryny eýellemegi maksat edip goýduňyz?

3. Maksadyňyza ýetmek üçin nämeler edýärsiňiz?

Tarixga nazar

Döwletimiz nähili çalt dünýä jemgyýetinde özüne ulalýan, güýçden doly mynasyp ýer almak, ilki bilen ruhy derejäňiz, nähili buýsanýandygyňyza bagly.

IX–XII asyr – Ymam Buhary, Termizi, Abu Mansur Moturidi, Abu Nasr Farobi, Abu Reýhan Beruni, Abu Ali ibn Sina, Horezmi, Ahmad Fergani, Burhoniddin Marginoni dünýä ylymlaryna Horezmdäki Mamun akademiýasynyň işjeňligi bilen ikinji basgançak, XIV–XVI asyrlarda Timuridler Rennessansy döwrüne dogry

gelýär.

Amir Temur, Mürze Ulugbek, Alyşir Nowaýy, Babur Mürze, ylym-bilim medeniýeti ösdürmekdäki hyzmatlaryny deňeşdirip bolmaýar.

IX–XII we XV asyrlarda Merkezi Aziýanyň ylym, pelsepe we edebiýat pudagyndaky ösüş Ýewropanyň Rennessansyna uly täsir görkezdi.

IV баp. Şahsy ösüş

Döredijilik işi

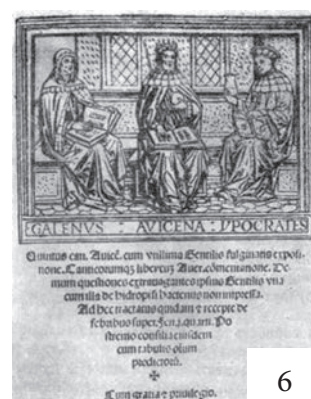
1. Aşakdaky suratlara üns bilen serediň. Orta asyrlarda çyzmak we pikirlenmek üçin nähili bilimlere eýe bolmalydy?
2. 5-nji suratdaky Buharadaky Ulugbek medresesiniň derwezesinden üçe-ke de ýazylan paýhas bilen düşündiriň.
3. Abu Ali ibn Sinanyň XIV asyrda Italiýada neşir edilen «Lukmançylyk kanunlary» Ibn Sina öz kitabynda işlenip düzülen grawýura seredip dünýä lukmançylyk ylmyňyň ösüşini barada uly goşan kyssasy hakynda maglumat beriň.

Kyblany anyklamak çyzgysy. VIII asyr. Muhammet ibn Musa Horezmi

Usturlobyň bir bölegi. X asyr. Ibn Yrak

Sykyp çykarylan suwuň mukdaryny kesgitleýän gap. XI asyr

Lukmançylyk enjamlary. XI asyr

Ulugbek şagirtleri bilen. XVI asyr miniatýura.

Abu Aly ibn Sinanyň XVII asyrda Italiýada neşir edildi «Medisina kanunlary» kitabynda ýazylan grawýura

Medeni – ruhy hazynasyndan

Ylym köpdir. Döwrebaplygyň özenidir we dürli pikirler we ýatlamalar bir ýere jemlenende köpelyär. Adamlaryň ylym bilen gyzyklanýandyklary, ylymlaryň we ylym adamlarynyň erkin bolmagy bu üstünligiň alamatydyr. Esasanam hökümdarlaryň alymlary hormat edişi, dürli ylymlaryň köpelmegine sebäp bolýar.

Abu Reyhan Beruni, Saýlanan eserler. 2-nji tom

Döredijilik işi

Abu Reyhan al-Beruniniň «...Hökümdar adamlaryň ylym ilini hormat etmegi dürli ylymlaryň köpelmegine sebäp bolýar» – diýen, pikiri ýurdumyzda ylma bolan ünsi bilen baglanyşdyryň. Pikirleriňizi deň-duşlaryňyz bilen paýlaşyň dürli ýaryşlarda gazanan üstünlikleri bilen baglanyşdyryp düşündiriň.

Maglumat üçin

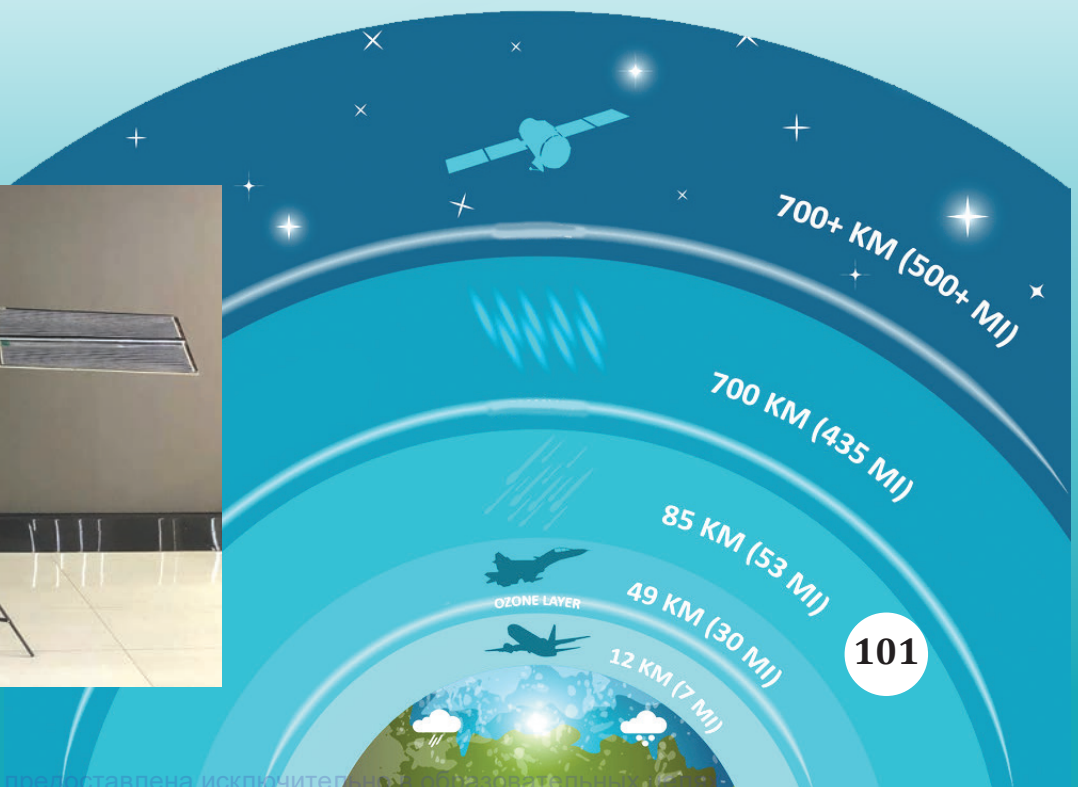
Stratosfera basyp alyndy

2021-nji ýylda «Awiatsion we kosmik okuw-gözleg laboratoriyasy» hünärmeni **Ziýodulla Butahonow**

bolan iň ösen enjamlardan peýdalanyp, uly taslamany durmuşa geçirmegi başardy.

Ýeri 42 kilometr belentlikden surata almagy başaran ýaş alymlaryň tagallasy bilen ýurdumyzyň taryhynda ilkinji gezek kosmosa aerostat uçuryldy.

Özbeqistan ilkinji gezek ýakyn kosmos, ýagny stratosferany basyp aldy.

Döredijilik işi

Toparlaýyn iş:

1. Halkymyz beýik ruhy hazyna eýesi. Siz bu hazynany hasam baýlaşdyrmak üçin näme edip bilersiňiz?

2. Aşakdaky suratda haýsy meýdan pikirdeşleri şekillendirilýär? Olaryň ýaşan döwrüni kesgitläň we taryhy baha beriň.

3. Gündogar Galkynyş alymlarynyň häzirki ylmy mirasy häzirki zaman ylmynyň ösüşinde onuň roly nähili?

Ugurlar boýunça derňäň (her topar ylym pudagynyň gazananlaryny alymlaryň işi bilen baglanyşdyryp maglumat ýygnaýar).

Her topar tarapyndan berilýän maglumatlaryň umumy we aýratyn taraplaryny kesgitläň. «Gündogar Rennsans döwri we ylymyň täze ösüşine meniň goşandym» temasynda prezentasiýa taýýarlaň.

Döredijilik işi

4. Innowasiya bu – geljegi añladýar. Biz beýik geljegimizi gurmak üçin innowasiya pikirlerinden başlamaly...

Sebäbi häzirki zaman dünýäsinde kim ýeňer? Täze pikirlere, täze ideya we täzeliklere esaslanýan döwlet ýeňer.

Şawkat Mirziyoyew, Özbekistan Respublikasynyň Prezidenti

– Haýsy täzelikleri amala aşyrmak isleýärsiňiz?

– «Hünäriniň ussady bolmak» diýen pikir bilen «Uly geljegimizi innowasiya ideýalary esasynda gurup başlamaly».

Oňyn netije çykarmak

1. Orta asyr ylmyň ösüşi häzirki döwürde haýsy ylmlaryň ösmegi üçin esas boldy? Ylym haýsy şertlerde ösýär?

2. Merkezi Aziýanyň alymlary ylmyň haýsy ugurlarynda iş ýörettiler?

3. Abu Reyhan Beruni Kolumbyň syýahatyn-dan 500 ýyl öň Ýuwaş ummany we Atlantik ummanlaryň aňrsynda bir materik bar diýen, pikiri öňe sürdi. Ol haýsy bilime esaslanan? Bu bilimlere almak üçin nähili şertler bar? Ony paýhasly ulanýarsyňyzmy? Pikiriňizi esaslandyryň.

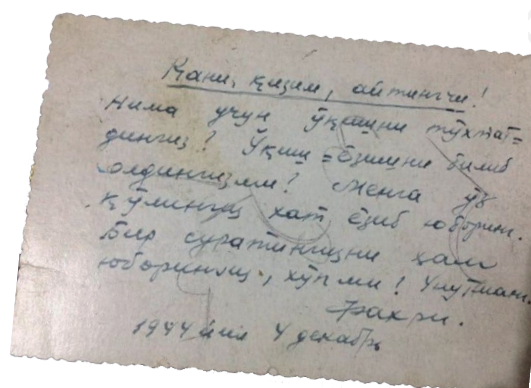

Hany, aýt, gyzym!

*Näme üçin okuwy bes etdiň?
Okamagy we ýazmagy öwrendiňmi?
Maňa öz eliň bilen hat ýazyp
iberiň. Hatda suratyňyzy-da
iberiň, bolýarmy? Ýatdan çykarmaň.*

Fahri.

1944-nji ýyl 4-nji dekabry

4. Frontdan gyzyna hat iberýän ata nähili jogapkärçiligi ýerine ýetirilýär?

5. Näme üçin uruş bosagasynda duran ata perzendi üçin bilim almagyny hemme zatdan has möhüm diýip hasaplaýar?

6. Erkin Wahidowyň «Nido» dessanyndaky «44-nji sentýabr daňy atdy...» –diýip başlaýan babyny okaň. Ony hatdaky pikirler bilen deňeşdiriň.

25-26-NJY TEMA: HALLALYK WAKSINASY

Işjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. «Hallalyk waksinasy»ny siz nähili düşünýärsiňiz? Oña nädip emlenmek (sanjymlanmak) mümkin?
2. Siz «hallalyk waksinasy» bilen sanjym edildiňizmi? Pikiriňizi esaslandyryň.
3. Aşakdaky ýagdaýlary üns bilen okaň!

Netije üçin

Bu günň geçmegi kyn boldy

Azizbek başlygynyň käýinjini eşidip, şu gün işe gitmedi. «Ee... işleseňem işlemeseňem şu ýagdaý!» Ol günň dowamynda kompýuterde dürli oýunlar oýnap, sosial mediýada kimdir biri bilen nämeleri ýazyşdy... Azizbek üçin bu günň geçmegi gaty kyn boldy. Ol her salymdan sagada seredýärdi, sagadyň minutlary edil bir ýerde saklanan ýaly-dy. Ine, ahyr soňy sagat 18:00-a ýetip, iş wagtynyň gutarandygyndan habar berdi. Azizbek iş stoluny tertipledi, kârdeşleri bilen hoşlaşdy we köçä tarap ädimledi.

Döredijilik işi

1. Náme sebäpden Azizbek üçin «bu günň geçmegi gaty kyn boldy?»
2. Siz Azizbegiň ornunda nähili ýol tutardyňyz?
3. Azizbek bir zat ýitirdimi? Onuň keýpi iş öndürjilige nähili derejede täsir etdi.

Netije üçin

Hünär jogapkärçiligi

Zarifa mähelledäki maşgala klinikasynda şepagat uýasy bolup işleýär. Bu gün birikdirilen sebitiň köçelerinde ýaşaýan çagalary gözden geçirmäge çagyrmaly. Telefon arkaly baryp bolmaýan maşgalalar öýe gitmeli boldy.

Käbir maşgalalar Zarifa azar berendigi için ötünç sorady. Nazira ejeniň howla girende ony ilki bilen mähirli garşy aldylar. Lukmançylyk barlagy barada gürleşildi, Nazira muňa gaty gaharlandy we çykyp: «Bize näme etmelidigimizi öwretmän goý!» – diýip, Zarifany gapa tarap iberip goýdy.

Döredijilik işi

1. Näme için «lukmançylyk barlagy» gerek? Ondan kim köpräk hakdar?
2. «Bize näme etmelidigimizi öwretmän goý, özümüz bilýäris näme iş etmelisini». Muny 2020-nji ýylda bütin dünýä ýaýrajak pandemiasyny baglanyşdyrmak arkaly düşündiriň.

Netije için

Dükanda

«Şokolad gutusynyň möhleti gutarypdyr. Olary indi näme etjek?» – diýip Şahlo iş dolandyryjydan sorady.

Iş dolandyryjy: «Hawa, şeýle boldumy? Ondaky ähli şokoladlaryň gapagyny açyň», – diýdi.

Şahlo we beýleki gyzlar işden soň galyp, möhleti geçen şokoladlaryň gapagyny açyp çykdylar. Iş dolandyryjy olara işden soň işländigleri için goşmaça töleg töledi. Ertesi günden başlap, açylan şokoladlar dükanda kilogrammlap satuwa goýuldy.

Döredijilik işi

1. Dükän iş dolandyryjynyň öz wezipesine bolan jogapkärçiligi nähili derejede şekillenen?
2. Siziň pikiriňizçe dolandyryja «halallyk waksinasy» gerekmi? Näme için?
3. «Halallyk waksinasy» siziň geljegiňiz için nähili möhüm diýip pikir edýärsiňiz?

Medeni – ruhy hazynasyndan

Korrupsiya garşy göreşde ilatyň ähli gatnaklary, iň gowy hünärmenler talap edilmese, jemgyýetimiziň ähli agzalarynyň gatnaşmagy bolsa, «hallalyk waksinasy» bilen sanjym edilmese, özümize goýan ýokary sepgitlere ýetip bileris.

Şawkat Mirziýoýew, Özbekistan Respublikasynyň Prezidenti

IV баp. Şahsy ösüş

Maglumat üçin

Äliumumy gymmatlyklara laýyklykda haram-halal meselesinde berk bolup, olary biri-birinden tapawutlandyrmak kämil adamyň häsiýetidir. Kim öz durmuşyndan gorksa, kesp-hünär saýlamakda we ryzk-gazanç etmekte haramdan uzak bolsa, ol halallyga tarap hereket edipdir.

Üns bersek, halkymyzda halallyk we hapaçylyk hakda göreldele paýhaslar köp. Şunuň ýaly, iki gapma-garşy dünýägaraýyş peýda bolanýan kyn soraglar adamlar aňly ýaşap başlan zamanlardan bäri oýlandyryp, biynjalyk edip gelýär.

Hallallygyň özi ýaly köp dostlary bar: ýagşylyk, bereket, parahatçylyk, rahatlyk. Üns bersen bolsaňyz, halal adamyň ýüregi we ýoly dogry bolar we derejesi ýokary bolar.

Netije üçin

Döwülen köpri üçin jogap

Abdylla ibn Umar atasyna:

– Eý ata, eger ölseňiz, sizi ikinji ýa-da üçünji gijede düýşümde görmegi arzuw ederin.

Öleninden 12 ýyl soň hem, atasy düýşine girmedi. On iki ýyldan soň atasyny düýşünde gördi. Ogly ondan sorapdyr:

– Ata, siz maňa üç gijeden soň düýşüňe girerin diýdiňiz-ä!

Atasy şeýle jogap beripdir:

Naharwanda köprü zeper ýetipdir we işgärler ony düzetmädiler.

Goýunlar şu köprüden geçip barýarka, bir aýagy çukura gaçdy we döwüldi. Häzire çenli şunuň jogabyny berdim diýipdir.

Nizomulmülk, «Syýasatnama»dan

Döredijilik işi

1. Hekaýadaky jogapkärçilik, halallyk we borç ýaly häsiýetler bilen baglanyşdyryň we derňäň.

2. Siz öz boýnuňyzdaky jogapkärçiligiňize nähili garaýarsyňyz? Olary öz wagtynda halaýanyňyz ýaly bejeren diýip öýdýärsiňizmi?

3. Günün dowamynda netijeli sarp edýän wagtyňyzy hasaplaň. (oňa gijä 7–8 sagat uky goşuň). Bir günlük anyklanan wagtyňyzyň hasabyny bir aýa köpeldiň. Ony ýyllar bilen köpeltmäge synanyşyň.

4. İşleriňizi meýilleşdirmäge endik ediniň.

Netije üçin

Akmal bank akademiýasyny gutardy. Okuw wagtynda mugallymlary atasynyň hormaty üçin oňa häzirki we soňky synaglar bahalaryny goýup berdiler. Atasy tanyşlaryna aýtdy we Akmalı abraýly banklaryň birine işe ýerläp goýdy.

Tekstdäki «bank akademiýasy» ýerine «lukmançylyk akademiýasy», «pedagogika uniwersiteti», «tehniki uniwersitet», «banklardan» sözleriniň ýeine «hassahanalardan», «bilim edaralaryndan» we «uly binalardan» ýaly sözleri goýup görüň...

Döredijilik işi

1. Ýokardaky ýagdaýlaryň netijesi näme bolmagy mümkin?
2. Özbekistan Respublikasynyň Jenaýat Kodeksi bu ýagdaýy göz önünde tutýan suratlandyryjy maddany tapyň we jogapkärçiligi kesgitleň.
3. Şeýle hünärmenleriň işinde kanuny jogapkärçilikden başga nähili netijeler bolmagy mümkin?
4. İşleriňiziň has çalt ýerine ýetirilmegi üçin nähili ýol tutmagy makul bilýärsiňiz? Näme üçin? Zähmet çekmezden, düýpli bilim we başarnyksyz amatly hünäre eýe bolmazdan mynasyp hünär saýlamak mümkinmi?

Netije üçin

Lukma

Bir owadan adam hurma dükanynyň önünde çagalaryň oýunlaryna tomaşa edýärdi. Hurma satyjysy birnäçe hurma alyp, çagalara berdi. «Bu hurmalary nireden aldyňyz?» – diýip sorady. Hurma satyjy: «häzir bir kişä hurma satypdym, onuň sumkasyndan gaçdypdy» – diýip, jogap berdi. Assylly adam: «Ony tanaýaňyzmy?» – diýip sorady. Hurma satyjy: «Hawa» – diýdi.

Assylly adamyň keýpiniň erbetdigi onuň ýüzünden görnüp durdy. Hurma satyjy: «Näme üçin beýle sorag berdiňiz?» – diýip sorady.

Ol şeýle jogap berdi: «Hurma eýesini tapyp, ony razy edip goýuň. Näme üçin çagalara haram iýmit berýärsiňiz?»

Ýalňyşlygyna düşünen hurma satyjysy: «Mundan beýläk kimdir biriniň hakyny almarny» – diýip, ant içdi.

Döredijilik işi

1. Bu hekaýanyň mazmuny size durmuş hakykatyny ýadyňyza saldymy?
2. Hurma satyjynyň ýalňyşlygy näme?

IV bap. Şahsy ösüş

3. «Hurma eýesini tapyp, ony razy edip goýuň», – diýende asylyly adam nämäni nazarda tutupdy?

4. «Haram lukma» siziň durmuş parahatçylygyňyza nähili täsir edýär?

Maglumat üçin

Öz şemimi ýakdym

Günleriň birinde Umar ibn Hattabyň kabulyna bir adam geldi. Salam ber-di-de, garaşyp durdy. Umar ibn Hattab ýakylgy duran şemi söndürdi, soň başga birini ýakdy. Bu ýagdaý myhmanyň ünsüni özüne çekdi.

Myhman:

– Öňüňizde şem ýanyp durýardy, ony öçürdiňiz. Ýene-de oňa meňzeş şem ýakdyňyz. Munuň nähili hikmeti bar? – diýdi.

Umar ibn Hattab ýylgyryp:

– Öçürenim döwletiň şemi (malydyr). Ýakanym bolsa, öz şemimi öz puluma satyn alypdym. Döwlet işini ýerine ýetirenimde döwletiň şeminini ýakýaryn. Seniň bilen gürleşýän wagtyň şem ýakmak meniň üçin adalatly däl, şonuň üçin ony öçürdim we öz şemimi ýakdym, – diýdi.

Döredijilik işi

1. Umar ibn Hattab kimden gorkýardy? Nämeüçin?
2. T. atly adamyň öý telefony bozuldy. Ertesi gün T. bozulan enjamy iş jaýyndaky şeýle telefon enjama çalyşdy... Bu ýagdaýy Umar ibn Hattabyň işleri bilen deňşdiriň.

Netije üçin

Korrupsiýa siziň kämilleşmegiňize päsgele berýär we bagtsyzlyga sebäp bolar!

Kanuna görä, korrupsiýa şahsyň öz wezipesinden we hyzmat derejesinden özüniň bähbitlerini ýa-da başga şahslaryň peýdasyny gözläp maddy we maddy däl peýda almak maksadynda kanuna garşy peýdalanyşy, şonuň ýaly-da, muny kanuna garşy şekilde hödürlemekdir.

Netije üçin

Bize aýlanan ildirgiç

«Ogluňyz her gün meni biz bilen zatlarymy oýýar. Seniň ýaly beýik adamyň çagasy bu işe mynasypmy?» Akyldar mylaýym bolup ötünç sorapdyr, meşleriň hasaby töledi-de, aýalyny çagyryp, bolup geçen wakany gürrüň beripdir.

Soň bolsa: «Çagalarymyzy beýle terbiýelemedik. Lukmasyna haram goşmadykmy?» – diýip sorady. Aýalynyň oýlanyp: «Siz näme tapyp gelen bolsaňyz, biz şolary iýýäris».

Ata: «Men öýe haram lukma getirenim ýadyma düşenok. Daň atmagyna ýakyn ýene-de oýlalyň», – diýipdir.

Irden aýaly günäkär adamyň döwülen sesi bilen: «... bir waka ýadyma düşdi: bu çaga göwreli wagtym myhmana baryp, saçak dürli nygmatlardan dolydy. Ondaky apelsin meniň işdämi gyjyklar, nebsimi özüme hökümdar edip goýdy.

Eşdip aýtdym, göwrelilik döwründe aýal iýmek isleýän zadyny dadyp görmese, çaga kemçiligi bilen dogulyp biler. Öý eýesi näme üçindir:

«Al, iý» – diýmedi. Nebsim dynç almady.

Öý eýesi gidensoň, apelsini elime alyp, ony ýuwaş-ýuwaşdan iňne we bir damja suw bilen deşdim, welin, şerbeti sümürdim. Sorap almanlygy üçin, belki, şul lukma haram bolandyr».

Adamsy aýalynyň boýun alandygyny eşdip: «Hawa, berekella! Siz düşündiňiz. Derrew şol njaý eýesiniň ýanyna baryp, oňa wakany gürrüň beriň bir damja şerbet üçin razylyk alyň» – diýipdir.

Tahyr Malik, «Ostona» («Bosaga»)

Döredijilik işi

1. Bu gün apelsin –meş-ä, ildirgiç biz-e öwrülen bolsa we bu ýagdaý oňküsü ýaly galsa, ýene bir näçe ýyl geçenden soň, olar näme aýlanmagy mümkin? Pikiriňizi esaslandyryň.

2. «Haram lukmanyň kemi hem, artykmajy-da bolmaýar, hemmesi adamy bibagt edýär» diýen, paýhasyny tema bilen baglanyşdyryp düşündiriň.

IV bap. Şahsy ösüş

Medeni – ruhy hazynasyndan

Halallyk – ähli ýagşy işleriň başlangyjydyr. Halallyk bar ýerde zyýankeşlik yza çekiler, haramyň ýollary ýapylar.

Döredijilik işi

1. Bir okuwçy sapagy böldi. Mundan başga-da tema degişli bolmadyk soraglar bilen mugallymyň wagtyny aldy. Synpdaky beýleki 34 okuwçy bu prosesi 15 minutlap synlady. Bu gün mugallym okuwçylardan öý işlerini soramaga wagty ýokdy. Bu ýerde kimiň nämesi ogurlandy? Munuň hakyny kim töleýär? Siziň synpyňyzda şeýle wakalar bolarmy? Bu ýagdaýa garaýşyňyz nähili?

2. Göreşde garşydaşynyň iki egininden hiç hili hile ulanmazdan ýere ýykýan pälwanyň ýeňşi haýsy adalga bilen yglan edilýär? Näme üçin ähli pälwanlar bu sözi eşitmegi arzuw edip meýdança çykýarlar? Özbek göreşiniň haýsy düzgüni halkara ýaryşlarynda bahalamak hökmünde kabul edilen?

Oňyn netije çykarmak

1. Her işi halallyk we jogapkärçilik bilen baglanyşdyrmaga synanyşyň.
2. Halallyga üns bermek üçin nämäniň gerekdigi barada gysgaça esse ýazyň.
3. Hekaýanyň baş gahrymanlarynyň haýsysyna «halallyk waksinasy»ny bererdiňiz? Näme üçin?
4. Dükançy sizden satyn alan puluňyzy kartasyna geçirip bermegini sorady. Siz nähili ýol tutardyňyz?
5. Hasabatda dükançynyň girdejisi görkezilmedi. Bu dogrumy? Näme üçin?
6. L. atly adamyň öýüniň elektrik we gaz, suwy hasaplaýjylaryny bilgeşleýin tersine öwürüp goýdy.
L. kimiň hukugyna dönüklük etdi?
Bu hereketine Döwlet we hukuk esaslary sapagyndan bilimiňize esaslanyp hukuky we ruhy taýdan baha beriň.

27-28-NJI TEMA: HÖWES ET WE ÖŇE TARAP HERET ET

İşjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Siz uly adamlardan «Höwes et we öňe tarap heret et» – diýen sözi eşidipdiňizmi? Şeýle ýagdaýlar haýsy ýagdaýlarda aýdylýar?
2. Kimdir biriniň işindäki üstünliginden habar tapanyňyzda, «Menem edip bilerin», «Näme üçin men edip bilmeli däl?», «Näme üçin men däl?» Aşakdaky sözlemleriň haýsy birinji bolup gelýär? Bularyň sebäplerini oýlap gördüňizmi?

Netije üçin

Göriplik belasy

Göriplik käbir adamlaryň ganynda aýlanýan köne keseldir. Gynansak-da, asyrlar boýy bejergi tapylmady. Geň käýinç üçin bagyşlaň, ýöne göriplik guduz ite meñzeýär. Tapawut, şeýle guduz it duşýan adamy dişleýär. Görüp adam bolsa, iň gowy adamlaryny «saýlap». It göni gelip dişleýär. Görüp bolsa, muny gizlin edýär. Kimdir biri ýaman atly etmek üçin müň dürli haram «usul»lardan peýdalanýar.

Göripleri iki topara bölmek mümkin. Özünü tanamaýan biri: «Beýlekiler bolmadyk bolsa, meniň işim öňe giderdi, ol däl-de men meşhur bolardym» – diýip içinden içigarylyk edýär. Başga bir kategoriýasy bar: köpçüligе tanalan abraýy-da ýerinde. Emma hiç kimi ýakynyna ýakynlaşdyrmak islemeýär. «Beýlekiler menden öňe geçmeli däl we hiç kim menden gowulaşmaly däl» – diýip içi gyzýar. Hemmelerden şübhelenýär...

«... ýüregiňi giňräk saklaý bereket tapgaý!» – diýen pikir aklyna gelmeýär.

Utkir Hoşimow, «Depderiň hekaýasyndaky ýazgylar»dan

Döredijilik işi

1. Utkir Hoşimowyň sözlerine başga näme goşardyňyz?
2. Göriplik kime iň köp zyýan berýär?
3. «Göripleriň bagy ösmeýär» – diýen naklyna nädip düşünyärsiňiz? Näme üçin göriplik bagy gögermeýär?
4. «Göriplik ozup-ozup bahyllyga, bahyllyk – pitnä (dildüwşige) öwrülýär. Pitne (dildüwşük) bolsa nejisligiň enesidir» – diýen, pikire hakyky durmuşdan mysal getiriň.

IV bap. Şahsy ösüş

Netije üçin

Iskender Rummy döwründe bir haýwan peýda bolup, oňa kim garşy bolsa, derrew heläk bolardy. Iskenderiň akyldarlary bu belany ýok etmek üçin näçe synanyşsalar-da, hiç zat edip bilmändiler.

Ahyrynda, bu beladan dynmagyň ýoluny Arastu hekim tapdy.

Arastu nähili çäre geçiren ýa-da bu işiň çäresini tapypdyr? Siz näme ederdiniz?

Onuň buýrugy bilen gaty uly penjire ýasadylar, ol aýna arkasynda bir ýa-da iki adam gizlenip oturyp bilýärdi. Şol aýna ýaly, uly araba taýýarlap, ony araba göterip goýdular. Arastu penjiräniň aňyrsynda gizlenip otyrdy. Arabany haýwanyň ýaşayan ýerine getirip goýdular.

Haýwan adamyň ysyny aldy-da, araba tarap gelip başlady. Araba ýakyn geldi, gözleri aýna düşdi, aýnadaky syratyny gördi we derrew ýykylyp öldi. Iskender muňa howluksyrap, Arastudan munuň hikmetini sorady. Arastu şeýle beýan etdi:

Arastunyň jogaby nähili boldy diýip pikir edýärsiňiz?

– Eý, Iskender, bu haýwan ençeme ýyl bäri ýeriň aşagynda ýatan hapa tüsselerden emele gelipdi, gözünde zäherli ganhor bardy, kime gözi düşse, ol kişi derrew ölerdi. Men onuň öňüne aýna alyp bardym, onuň syraty aýnada peýda boldy we nazary oňa düşdi. Ol nazary bu şöhlelendiriş usuly bilen özüne gaýdyp geldi we öz nazaryna özi urup heläk boldy.

Iskender Arastu üçin paýhas okady.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Göriplik ýüki dünýädäki beýleki ýüklerden has agyrdyr, sebäbi bütün dünýäniň bagtly we şatlykly adamlarynyň gam-gussalaryny öz üstüne ýükläp alar.

Arastu

Döredijilik işi

1. Aşakdakylardan görüplige sebäp bolýan erbetlikleri kesgitläň:
 - başga biriniň gazananlaryna gaharlanýar;
 - näme üçin mende beýle mümkinçilik ýok? Näme ýetmezçilik edýär?
 - bahyllylyk;
 - men-de edil şonuň ýaly edip bilerin, diýýär we hereket edýär;
 - ynamy ýok etmek (sözünü ýerine ýetirmeýär);
 - netijelere ýetmek üçin mümkinçiliklerini herekete getirýär;
 - duşmanyň üsti bilen zyýan ýetirýär;
 - ýeňijileriň tejribesini öwrenýär we ulanýar;
 - ýagsylygy inkär edýär.

2. Ýokardaky berlen pikirleriň tersini aýtmaga synanyşyň.

3. Depderiňize tablisa çyzyň. Berlen sözleriň garşydaş manylaryny tapyň. Olary häsiýet aýratynlyklaryna öwürüň. Sizde bu häsiýetleriň haýsylary bar? Bu hakda oýlap görüň. Netijäňizi hiç kime aýtmaň. Eger zerur diýip pikir etseňiz, mekdep psihology bilen maslahatlaşyň.

Okan eserleriňizdäki gahrymanlar hökmünde bu häsiýetlere mysal getiriň.

otrisatel häsiýetler	garama-garşy (antonim) manysy	mysal
gaharjaňlyk		
bahyllylyk		
ýamanlyk		
zyýankeşlik		
yhlaslylyk		
ýalançylyk		
duşmanlyk		

4. «Medeni – ruhy hazynadan» bölümünde berlen aýatlar esasynda görüplikden nädip dynmalydygy barada infografika düzüň.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Eý adamlar, dostluk we mähir-muhabbet ogrylaryndan ägä boluň! Şeýle ogrylara töhmet we hilegärler girýär. Ogrular emläk ogurlanda, adamlardan dostlugy, parahatçylygy, mähir-muhabbeti ogurlap, pitne – dildüwşik öjükdirýärler.

Kaýum Nasiriý, tatar ýazyjysy

IV баp. Şahsy ösüs

Netije üçin

Niýetiňiz – ýoldaşyňyz

Rowaýata görä Isa aleyhissalam jesedi direldende, onuň yzyna eýerijiler hakda aýdylýar we görüp garşydaşlarynyň sany köpeler. Olaryň biri: «Jesedi direliş dogasyny öwredersiň», diýdi. Isa mesih, niýetiňiziň haramdygyny bilýändigini üçin muny ret etdi. Ol adam mün gezek ýalbardy... Isa mesih: «Gel, şu-da umytdan düşmesin» – diýip, dogany öwredipdir.

Ol adam ýolda ýöräp barýarka, Isa meni aldady maňa öwreden dogasy ýalandyr öýdüpdir. Bir süňküň ýerde ýatandygyny gördi. Doganyň güýjini synamagy üçin okapdyr, süňk derrew ullakan arslana öwrülipdir we ony bölek-bölek edipdir...

Ýagşylykda ýamanlyk gözlemegiň jezasy şu bolar öýdýän...

Otkir Hoşimow

Döredijilik işi

1. Náme üçin «Niýetiňiz – ýoldaşyňyz» diýip atlanan?
2. «Her kim öz başarnygyna baha bermeli» diýlende náme düşüňärsiňiz?

Mysal getiriniň.

3. «Adamyň gowy niýeti – üstünliginiň başlangyjy we daýanç nokadydyr» diýen, düşüňjesini hormat bilen baglanyşdyryp öz pikiriňizi aýdyň.

Maglumat üçin

1. Göriplik, görüp adamyň psiho-fiziologiki ösüşine ýaramaz täsir edýär. Duýgy taýdan biriniň üstünligidinden göriplik, şol adama ýamanlyk ýetirmegi oýlamak zygiderli gazaplanmagyna getirýär. Bu pursatda, adam özünden otrisatel (negativ) energiýa çykarýar. Beden öz-özünü zäherläp başlaýar. Şeýle ruhy (psihiki) agyr süýji keseline, bronhial demgysma, ýürek keseline we başga-da birnäçe kesellere sebäp bolmagy mümkin.

2. Göripliğiň bejergisi: minnetdarlyk, sabyr, bagyşlamak, dik saklamazlyk, kiçigöwünlilik, höwes we ýagşylyk bilen öňe gitmek. Ýagşylygy eşideniňde, ýagşylyk eýesine hoşallyk bildirip goýmak. Mümkin bolsa, «Men siziň üçin örän şat boldum, size üstünlük dileýän» diýmeli.

Netije üçin

Maksada öwrülen höwes

Daýymyň men bilen bilelikde ulalan ogly, Özbekistan Milli uniwersiteti Taryh fakulteti, Arheologiya bölümünde okaýardy. Mugallymlary bilen köplenç arheologik ekspedisiýalara gidip, görenleri hakda bize gürrüň bererdi. Men oňa köp höwes etdip, arheolog bolmagy arzuw edýärdim. Şol wagt gadymy ýadygärlikleriň gazuw-agtaryş işlerine gatnaşmagy we ýurdumyzyň geçmişi barada köp maglumat berip biljek bahasyna ýetip bolmajak eserleri we teňneleri tapmagy arzuw etdim. Höwesim sebäpli arheologiyany we taryhy öwrendim. Omon Taşmuhamedow, Swetlana Lunina, Zamira Usmanowa we başga köp mugallymlaryň gyzykly leksiýalaryny diňlemek hoşaldy! Güýzde biz ekspedisiýa gitdik. Arzuwmyň hasyl bolmagy üçin ýüregim agyrýardy. Ekspedisiýa wagtynda ýurdumyzyň taryhynyň nähili baýdygyna düşündim.

Biz gadymy Merw şäheri bolan gadymy Şahrisabzyň ýadygärliklerini gazyş işlerine gatnaşdyk. Baş ýyllap, dürli ýerlerde gazuw-agtaryş işlerine gitdim: Samarkant, Kaşka derýa, Akkurgan. Bular arheologiki ekspedisiýalar maňa diňe ýazmaça çeşmelerden taryhy öwrenmek däl, eýsem maddy subutnamalar hem degişli çuňňur seljermegiň mümkindigini görkezdi. Men öz işimde hemişe mugallymlarym M. Masson, E. Rtweladze, B. Lunin, R. Radjapowa, R. Aminowa höwes etdim.

Özbekistan Respublikasynyň ylymlar akademiýasyny tamamlap Taryh institutyna işe gitdim. Bu ylym mekdebinde duşuşanymyzdan bári köp wagt boldy. Men arzuw eden alymlarym bilen duşuşdym. Şolardan biri Özbekistanyň arheologiyasynyň atasy hasaplanan beýik alym, akademik Ýahýo Gulamowdy. Bu duşuşyklar, ýadawsyz işim we ýurdumyzyň taryhy we arheologiyasy bilen gyzyklanmam ylymlary doktory, professor bolmaga we laboratoriya kömekçisinden Taryh institutynyň müdirine çenli kyn, ýöne abraýly ýagdaýda işlemäge mümkinçilik berdi.

Arzuwlaryňyza ýetmek üçin hemişe özi üstünde işlemeli we bilim almak zerur. Ýöne gowy alym bolmak üçin gowy adam häsiýetleri bolmaly elbetde, öz ýurduny we taryhyny gowy görmelidir. Diňe şondan soň ylymyň iň ýokary derejesine ýeter!

Dilorom Alimowa, taryhçy alym

Döredijilik işi

1. Höwes etmek nähili netijelere ýetirýär?
2. Bir maksada ýetmek üçin diňe höwesiň özi ýeterlikmi?

Netije üçin

Höwes we hereket ediñ

Men 13 ýaşly oglandym. 2007-nji ýylda Çikagoda geçirilen boks boýunça dünýä çempionaty üçin göreş bolýar. Maşgalamyz bilen telewizoryň ekranyndan uzaklaşmazdan Abbas Atoýewiň göreşde hereket edişine syn ederdik. Final tapgyrynda bokscymyz Gazagystandan Erkabulan Şinaliyewi we Rossiýaly Artur Beterbiýewi ýeñip, altyn medalyny aldy. Göreşi üns bilen seredip, Abbas doganyma höwesim geldi. Muny gören atam maña: «Sen hökman çempion bolarsyň, diñe öñe tarap hereket et, zähmetden gorkma!» diýdi. Şu günden başlap sport bilen çynlakaý meşgullanyp başladym.

Men höwes etdim we öñe tarap hereket etdim. Netijede, 2019-njy ýylda maña-da boks boýunça dünýä çempionatynda ýeñiji bolmak nesip etdi.

Tokio – 2020 Olimpiýa oýunlarynda boks boýunça altyn medalyny aldym. Höwes we hereket ediñ, maksadyňyza hökman ýetersiñiz.

Bahodir Jalolow**Medeni – ruhy hazynasyndan**

Yhlas edene şowlulyk

Takat – bu adamyň işjeñligi psihik akyl prosesleriniň garramagynda özüni görkezmek ukyby.

Ynsan takatly hereketi ýerine ýetirýän mahaly, agalyk ediji zerurlyklara we isleglere garşy durýar. Takat üçin «men isleýärin» diýen tejribe däl-de, belki «gerek», «hökman berjermeli» – diýen söz dogry.

Takatyň möhüm häsiýetleri: öz-özünü dolandyrmak, gaýduwsyzlyk, erjellik, çydamlylyk, ýörelge, garaşsyzlyk. Bu häsiýetleriň erkin güýji nämeden ýüze çykmagyna baglydyr. Ynsan belent ideallara esaslanan ýolundaky päsgelçilikleri aňly tutanýerlilik we erjellik bilen ýeñip geçýärkä güýçli takat eýesi hasaplanýar.

Netije üçin

**Aýaklaryňda näsazlyk bar bolsa
bilegiňde güýç bar!**

2004-nji ýylda bibagt hadysa sebäpli çep aýagym dizimden amputatsiya edildi. Bir aýagymyň ýokdugyny görenimde aklyma ilkinji bolup indi meniň durmuşym indi öňki ýaly bolmaz, diýen pikir geldi. Sagdyn aýaklarym günsaýyn güýjini gaçyryp başlady. Agam Ulugbek çep aýagyny daňyp alardy-da, sag aýagymyzy berki-deris diýip meniň bilen türgenleşerdi. Sebäbi mekdebimiz bilen jaýymyzyň arasyndaky aralykgaty uzakpyýada ýöremeli bolardy.

2011-nji ýylda Daşkent şäherindäki maýyplar üçin ýöriteleşdirilen respublikan kesp-hünär kolledžine okuwa bardym. Kolledž adynyň özi meni ruhdan düşüripdi. Bu meniň keypimden habarly bolan bedenterbiye mugallymym, maňa daş götermek boýunça özümi synap görmegimi teklip etdi. «Aýagyňda näsazlyk bar bolsa, biliňde güýç bar-a! Hereket et, çempion bolarsyň!» diýdi. Ine-de, 2013-nji ýylda Malaýziýada Aziya ýaşlar arasyndaky geçirlen 2014-nji ýylda Dubaýda geçiriljek oýunlarda Halkara granpri ýarysynda dünýä rekordyny täzelep, altyn, 2021-nji ýylda Mançesterde geçirlen dünýä kubogy, Gruziýada geçirilen dünýä kubogynda altyn medallaryny gazandym.

Farhod Umrzokow

Oňyn netije çykarmak

1. «Höwes et we öňe tarap hereket et» temasynda esse ýazyň.
2. Nokatlaryň ýerine gabat gelýän sözleri tapyň.
Şeýle ogrylara... we...ler/lar... girýär.
Ogrular mal ogurlanda, beýle adamlar arasyndaky..., ...ny, ... -ni... ogurlaýarlar we pitne birahatlylyk gozgađýarlar.
Her bir... öz... dogry... lamagy zerur.
3. Náme görüplik edýärsiňiz? Maksada ýetmek üçin diňe höwesiň özi ýeterlikmi? Höwes eden adam arzuwyna ýetmek üçin adam öz mümkinçiliklerini hasaba almalymy? Náme üçin?

29-NJY TEMA: ZÄHMETDEN GADYR TAPANLAR

Işjeñleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Aýallary häsiýetlendirýän 2 sany häsiýetiň adyny aýdyň. Aýalyň edýän wezipeleri barada 3 sany gylyk-häsiýeti aýdyň. «Aýal» sözünü öz içine alýan sözi ýa-da sözlem birikdirmesini aýdyň. «Aýal» sözünüň manylaryny sanap beriň.
2. Takaty güýçlendirmek üçin haýsy maşklary amala aşyrmaly?
3. «Bagtly bolmak üçin güýçli erk bolmaly» diýen, söze nähili garaýarsyňyz.
4. «Güýçli takaty», «takatly», «takaty bükülmez» – diýen jümleler nähili adamlar hakda aýdylýar?

Netije üçin

Ýylyň adamy

1994-nji ýylda Horezm welaýatynda doguldym. Kiçijik wagtym derman reaksiýa berip, sag aýagym işlemän galdy. Şonuň üçin men maýyp bolup galdym. 2010-njy ýylda Daşkent şäherindäki maýyplar üçin ýöriteleşdirilen Respublikan hünärmen kolledžine girdim. Bedenterbiýe mugallymymyzyň kömegi bilen pauerlifting (agyr adaş götermek) bilen meşgullandym. Meniň eden tagallalarym puja çykmady. 2013-nji ýylda Dubaýda geçirilen Halkara Gran Prisinde bürünç medalyny aldym. Uly sporta ilkinji ädimimdi. Aziýa çempionaty 2016–2018-nji ýyllarda Jakartada geçiriljek 2018-nji ýyl Parolimpiýa Aziýa oýunlarynda 221-nji ýyl Tbilisi şäherinde geçirilen 2021-nji ýylda dünýä kubogunda altyn medalyny agazandym.

Para Aziýa oýunlarynyň rekordyny täzeledim. Tokio–2020 parolimpiýa oýunlarynda kümüş medal gazanan ýeňijisi boldum.

Şuňa göz ýetirdim, Sport takaty berkidýär. Meniň mümkinçiliklerim çakli däl, eýsem, mümkinçiliklerim tükenmez.

Kuziyewa Roza, Özbegistan Parolimpiýada ýygnydy toparynyň agzasy

Döredijilik işi

1. Syn üçin berlen tekstleri ulanyp, aşakdakylar hakynda pikirleniň.

Men öňüme ... maksat goýdum.

Maksadyma ýetmek üçin ... etdim.

... işlerini dowam etdirerin.

... ýaly meseleleri ... ýerine ýetirip bilerin.

... elimden gelýär.

2. Berlen suratlaryň esasynda «bükülmez takat» hakynda pikir bildiriň.

Mawluda Abdu nazarowa iki eli bolmasa-da surat we haly dokamak sungat derejesine çykmagy başardy.

Gülşoda çagalygynda bibagt waka netijesinde aýaklaryndan aýrylan. Emma durmuşa tarap öňe bolmagy netijesinde tikinçiligi öwrendi. 2020-nji ýylda döwletden 80 million som kredit alyp, öz biznesini başlady.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Bir rowaýata görä, resullar Isa aleyhissalamdan: «Eý, Ruhullah! Bu gün ýer yüzünde siziň ýaly adam barmy?» diýip soradylar. Ol şeýle jogap berdi: Kimiň sözleri zikr, dymmasy pikir we nazary görelde bolsa elbetde, ol maňa meňzäräpdir».

Hasan Basri: «Kimiň sözi hikmet bolmasa, ol larw (biderek)dir», kimiň dymmasy pikirlenişi bolmasa, ol hat-da, kimiň nazary görelde bolmasa, ol larw (peýdasyz amal)dyr», diýen.

IV bap. Şahsy ösüş

Netije üçin

Hakyky hünärmen bu – yzygiderli okuwçydyr

Ömrüni kesbine bagyşlan «Beýik hyzmatlary üçin» ordeni «Atyn galam» milli baýragynyň eýesi, ýokary derejeli Suhandon Özbekistanyň halk artisti Galina Melnikowa bilen söhbetdeşligiň adynda öz pikirini tassyklasa, geň bolmaz...

«Şowly duýdansyz waka sebäpli bu kesbe gadam goýupdym. Lukmançylyk institutynda gowy bahalar bilen okadym. Meniň niýetim pediater (çaga lukmany) bolmakdy. Noýabr aýynda ekzamen tabşyryp, häzirki Daşkent lukmançylyk akademiýasynyň pyýadalar ýolynda jorlarym bilen seýil edip, ýöräp barýardyk. Şol wagt iki sany telewideniýa režissory meniň ýanyma geldi, meni saýlawda gatnaşmaga teklip etdi. Onsoň: «Näme ol telewideniýa?» – diýip hem sorapdym, bilmeýändim-da. Joralarym meni saýlaw tapgyrynda gatnaşmaga razy edipdi. Şowluluk gülüp bäsdeşlik saýlawdan geçdim. 6-njy noýabrda telewideniýa açylan bolsa, 26-njy dekabrda resmi taýdan şu mesgeniň işgäri boldum.

Bir ýyldan soň administrasiýa okuwymy üýtgetmek talabyny goýdy. Lukmançylyk instituty üçünji basgançakdan togtadyp şol wagtdaky Daşary ýurt dili pedagogikasy Institutyň iňlis dili fakultetinde okadym.

Suhandony «dubula we galkansyz», esger ýaly, ýalňyşmaga hukugy ýok esgere meňzetýärim. Elmydama garaşylmadyk zat bolany üçin haçan, nirede, nädip telewidiniýeni alyp barmagy, kim bilen söhbetdeşlik (interwýu) geçirjekdigiňi öňünden bilmeýärsiň.

Çagalygymdan hemme işim kämil bolmagyna endik edinipdim. Irden 6:00-da turup, mekdepde üç bahany almazlyk üçin sapaklarymy gaýtalaýardym. Şu ýaşa çenli men hiç wagt öz üstümde işlemegi bes etmedim. Men kiçi wagtym ýarym gün dynç alýardym, ýöne gazetleriň hemmesini we täzelikleri okap, syýasy programmalara tomaşa edýärdim. Otuz baş ýaşymda, maňa Moskwadan iş teklip edildi, jaý hödürlediler, emma men red etdim.

Sebäbi meniň Watany – Özbekistan!

«Darakçy» gazetinden

Döredijilik işi

1. «Dubula galkansyz» diýende nämäni düşündiňiz? Başga haýsy hünär eýelerine ulanyp bolar?
2. Professional suhandon bolmak üçin haýsy häsiýetlere eýe bolmaly? Pikiriňizi esaslandyryň.

Netije üçin

1948-nji ýylda maşgalamyz bilen Daşkende göçüp geldik. Daşkendiň özboluşlylygy, beýik depelikleri, baglary meni özüne çekdi. Esasanam, uzak Sibirden gelýän gyza, tebigat adamlaryň hoşniýetliligi bilen birek-birege garyşýan ýalydy. .

Joralarym bilen depeliklerde oýnap ýörkäm, uylar: «Heý, seresap boluň, bu depeleriň aşagynda bütin dünýä bar», diýenlerinde geň galardym. Ejem bolsa, «Bu depelerde taryh gizlenen, olary arheologlar kesgitleýärler, eger mekdepdegowyokasaň, olarsaňagizlinsyrlarynyaýaneder» – diýi maňadüşündirýärdi. Bu arzuwym bir maksada öwrüldi. Ejemiň sözlerine görä, 1954-nji ýylda orta mekdebi altyn medal bilen gutardym we Merkezi Aziýa Döwlet Uniwersitetine (häzirki Özbekistan Milli Uniwersiteti)niň arheologiýa ugruna okuwa girdim. Bu maksadyma tarap ýene bir ädimdi. Ylmy gözleglerimde Daşkendiň Hanabad galasy, Şoştepa, Çilanzar aktepa, Ýusunusabad aktepa, Müňörik taryhy ýadygärliklerini öwrenip, Daşkendiň 2200 ýyllyk taryhynyň bardygyny subut edip bildim.

Çagalygymdaky arzuwlarym durmuşymyň maksadyna öwrüldi. Meniň işim özbek halkyň milli taryhyny ýagtylandyrmaga hyzmat etdi. Bu meniň kiçigöwünli zähmetim, elbetde döwlet tarapyndan sylagsyz galdyrylmady. Ylym we tehnologiýa pudagynda Beruni Döwlet baýragy laurenti boldum, «Dostluk» ordeni, «Şöhret» medaly. Fransiýanyň «Akademiki palmasy» ordeni bilen sylaglandym.

Margarita Filonowiç, taryhçy alym

Döredijilik işi

1. Döwrebap dünýäsinde arheolog hünäri nä derejede möhüm? Näme üçin?
2. Arheologyň taryh ylymy, bilmegiň özi ýeterlimi, onuň terbiýewi tarapy näme?
Pikiriňizi esaslandyryň.
3. Aşakdaky berlen teksti okaň we düşündiriş beriň. Jogabyňyzy temanyň ady bilen baglaň.

Netije üçin

«Halklar dostlugy» günü mynasybetli gutlag ýüzlenmesinde Özbekistan Respublikasynyň Prezidenti Şawkat Mirziýoýew biziň ýurdumyzda ýaşayan we Watanymyzyň ösüşi üçin gaýratly işleýän dürli milletlerden bolan adamlary gutlady we Galina Melnikowa, Wiktoriýa Akilowa, Gulandom Subhonowa, Hanifa Solihowa, Kaýkep Alyýewa we ýaş neslimiz üçin görelde bolan beýleki köp sanly meşhur jemgyýetçilik işgärlerini aýdyp geçdi.

IV баp. Şahsy ösüş

Маglumat үчин

Дүнйәдәки иң гадымь, һемишелик ишнде болан университет Al-Karawin ýокарь жаýь һаспланýар. Бу университет Марокканың Fas шаһеринде ýерлешен болуп, оңа бу миләды 859-нйь ýылда Fatima al-Fihri атлы бир аýал тарәпндан еһасландырылды. Ол ылымь баý тәјир маşгаласындан болан. Университет маşгаланың һасбына гурудь.

Университет дини окувлар сарп едйи ылымьларь, логика, лүкманчылык, математика, астрономйа, һимйа, тарьһ we географйа ýалы һапақларьндан дәрһ геҷирилән.

Al-Karawin дүнйәдәки иң көне we довамь болуп гејән университетләрй биридигини YUNESKO һем ныгтан. Иң гадымь ýокарь окув меқдеби һөкмүнде Гиннесйң рекордлар китабына гиризилән.

Оңын нетйе чықармақ

1. Бир гүнде нәче карар етмегиңизе син едйдиңизми? Мьһсал үчин, шу гүн һапақ едеýинми ýа-да ýөкмь? Илки нәме етмели? Мен едй бйлеринми? Мен нәме едй бйлерин?

2. Карарьңзың дурмушыңзы дүýбүнден үýtgedйп бйлеқдйги һақда пйкйр едй гөрдүңизми?

3. Мақһатларьңьза ýетмек үчин һаýһь карарларь кабул етмели? Карар берйп бйлеһиз һанав дүзүң. Оларь маşгалаңьз бйлен ара алып маһлаһатлашың.

4. Карарьңзы горамақ үчин еһась делйлер берйң. Бунда ýетерлик мүмкйңчйликләрйңизйң бардыгынь һубут едйң. Мьһсал үчин, даһарь ýурт дйлини гowy бйләрйн we бу угурда өвренйп бйлерин, өз чөрек бйшйрйән карһанамь ачьп бйлерин...

5. Al-Karawin университетинйң ачылмагына нәме себәп болан?

6. Шу гүнкй теманың гәһрьманларынь жемлеýән аһпектләрйңиз we һәһйетләрй һақьнда пйкйр бйлдйрйң.

7. Темадакь баһ гәһрьманлар өзболушы һәһйетләрй бйлен баһга һаýһь еýелемеги мүмкйнди? Нәме үчин?

8. Тарьһда we һәзйрки дөвүрде үһтүнлик газанан аýаллар һақда презентасйа (гөркезме) таýýарлаң.

30-NJY TEMA: MEN SAÝLAN ÝOL

Işjeňleşdirmek üçin soraglar we ýumuşlar

1. Ýokary medeni-ruhly adama mahsus bolan häsiýetleri sanap beriň?
2. Gündogar alymlarynyň «Iň uly baýlyk bu – akyl-zehin we ylym, iň uly miras bu – gowy terbiye, iň uly garyplyk bu – bilimsizlikdir!» diýen, hikmet siziň durmuşyňyzda nähili ähmiýete eýe?
3. Arzuwlaryňyzy amala aşyrmakda öňüňizde nähili maksatlar goýduňyz? Siziň maksatlaryňyz maşgalaňyzyň parahatçylygy üçin nä derejede ähmiýetli?

Netije üçin

Eziz okuwçy!

Siz 11 ýylyň dowamynda kalbynda, ýüreginde mertlik duýgusy örän güýçli bolupdyr, her hili kyn ýagdaýlarda-da özüni aýaman Watan üçin görelde-li işleri amala aşyran adamlaryň durmuşy bilen tanyşdyňyz. Edil ine şeýle adamlaryň medeni – ruhy häsiýetleri sebäpli oňat duýgular mukaddes we beýik düşüňjeler dünýäde heniz hem berkarar bolup gelýärler.

Bugünki günde dürli görnüşli pikirli çozuşlara garşy we şol arkaly ýurduň ösmegine goşant goşmak, Watanyň ykbalyna bagly bolmagynyň özi ullakan mertlikdir. Elbetde, bar güýji bilen özgerýän döwletlerde milliligi-ni saklap galyp, «Hezreti adam» diýen ada eýe bolmak aňsat däl. Onuň üçin her bir minutda döredijilikli bolmak, her bir başlan işiňe jogapkärçilik bilen girişip, halal ýaşamak, wyždan emriniň ýörelgelere aýlanmagynyň özi ýeterlikdir. Halallyk şeýle bir jadyly açardyr, edil ol ösüşiň gapylaryny açýar. Ol adam wyždanynyň binýady, ruhuny päkleýär, kämillage tarap sallgy berýär, takaty berkidýän ullakan güýçdir.

Ine şeýlelikde her hili üstünlikleri eýelemek, eliňizden gelýär.

Medeni – ruhy hazynasyndan

Mert we batyr adamlar geljekde duç geljek kynçylyklardan gorkmaýarlar.

Abu Ali ibn Sina

Oňyn netije çykarmak

Durmuşyňyzda kiçiräk bolsa-da, uly ähmiýete eýe bolan düzgünlere amal ediň:

- Men-menlik etmäň. Hemişe hormatda bolarsyňyz.
- Hiç kime görüplik etmäň. Asudalyk we parahatçylyk tapýarsyňyz.
- Biriniň hakyna hyýanat etmäň. Bagt we tagta eýe bolmarsyňyz.

BILIP GO'YGYN SAÑA WATAN GARAŞYAR!

Gafur Gulam

Netije

Ga'yuwsyzlyk

Maksat

Arzuw

Bilim

Ahlaklyyk

*Sen bu gün synpda şat ýürek bilen
Synag nobatyna garaşyp dursyň.
Kämil ýurduň, bilimli perzendi,
Bilip go'ygyn saña Watan garaşyar!*

*Globusdaky her kiçijik nokat
Millionlarça gandaşlara Watandyr elbet.
Bagtyýar halkymyz ýaşar baky,
Bilip go'ygyn saña Watan garaşyar!*

*Goşgy, lirika, belki-de sada dil,
Halklaryň dilleri bir hili däl, bil!
Diplomat bolarsyň, şu bugün, indi,
Bilip goýgyn, saňa Watan garaşýar!*

*Dersler köp, dersler bar öwrenmäge güýç:
Ýerde ýöre, suwda ýüz, asmanlarda uç.
Hemmeden göreldeli, ählisinden öňde,
Bilip goýgyn, saňa Watan garaşýar!*

MAZMUNY

I BAP. MAŞGALA GYMMATLYKLARY

1-nji tema: Watanyň ösmeginde men hem jogapkär.....	4
2-nji tema: Erkin we abadan durmuşyň mazmuny.....	10
3-4-nji tema: Batyrgaý ädimler bilen uly durmuşa tarap..	14
5-nji tema: Maşgala jogapkärçiligi, abraýy we gadry.....	21

II BAP. ADAMYŇ MEDEN – RUHY

6-njy tema: Görelde mesgeni.....	25
7-nji tema: Çydamlylyk.....	29
8-9-nji tema: Ksenofobiya.....	36
10-11-nji tema: Missionerlik – ýaşlaryň geljegine howp...	42
12-13-nji tema: Kibermekanda maglumat peýdalanyş medeniýeti.....	50
14-15-nji tema: Dünýä dinlerinde parahatçylyk ideýasy..	57

III BAP. GOZEL HÄSIÝETLER.

16-17-nji tema: Duýgularyň dürlüligi.....	65
18-nji tema: Napislik we medeni – ruh.....	72
19-20-nji tema: Surat we syrat.....	78
21-22-nji tema: Etiket.....	89

IV BAP. ŞAHSY ÖSÜŞ

23-24-nji tema: Rennsans binýady.....	95
25-26-njy tema: Halallyk waksinasy.....	104
27-28-nji tema: Höwes et we öňe tarap hereket et.....	111
29-njy tema: Zähmetden gadyr tapanlar.....	118
30-njy tema: Men saýlan ýol.....	123

O'quv nashri

D. Kenjayev, N. Ismatova, Z. Islomov, D. Rahimjonov, D. Roziyeva,
Z. Zamonov, O. Mahmudov, S. Shermuhammedova,
S. Akkulova, N. Xolmuhammedova, Z. Jabborova

TARBIYA 11

BAXT VA MUVAFFAQIYAT SIRLARI

Umimiy o'rta ta'lim maktablarning
11-sinfi o'quvchilari uchun darslik
(Turkman tilida)

Yangi nashr

Terjime eden *Aýnura Alymjanowa*
Redaktor *Altynay Haýrullaýewa*
Sahaplaýjy-dizaýner *Rawşan Malikow*
Suratçy *Behzod Zufarow*
Tehniki redaktor *Akmal Suleýmanow*
Korrektor *Ahmedowa Şahnoza*

Çap etmäge 2021-nji ýylyň 21-nji dekabrynda rugsat edildi.
Möçberi 60x84 1/8. «Cambria» garniturasy.
Kegli 18 şponly. Ofset çap ediliş usuly. Şertli çap listi 14,88.
Neşirýat–hasap listi 11,82.
nusgada çap edildi. Buýurma № __.

«O'qituvchi» çaphana öýinde çap edildi.
Daşkent şäheri, Yunusabad tümeni, Ýangişäher köçesi, 1-nji öý.

Kärendesine berlen dersligiň ýagdaýyny görkezýän jedwel

№	Okuwçynyň ady, familýasy	Okuw ýyly	Dersligiň alnandaky ýagdaýy	Synp ýolbaşçysynyň goly	Dersligiň tabşyrylandaky ýagdaýy	Synp ýolbaşçysynyň goly
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Derslik kärendesine berlip, okuw ýylynyň ahyrynda gaýtarylyp alnanda ýokardaky jedwel synp ýolbaşçysy tarapyndan aşakdaky baha bermek ölçeglerine esaslanlyp doldurylýar:

Täze	Dersligiň birinji gezek peýdalanmaga berlendäki ýagdaýy.
Ýagşy	Sahaby бүтін, dersligiň esasy böleginden aýrylmadyr. Ähli sahypalary bar, ýyrtylmadyk, goparylmadyk, sahypalarynda ýazgylar we çzyklar ýok.
Kanagatlanarly	Kitabyň daşy ýenjilen, ep-esli çzyylan, gyalary gädilen, dersligiň esasy böleginden aýrylan ýerleri bar, peýdalanyjy tarapyndan kanagatlanarly abatlanan. Goparylan sahypalary täzeden ýelmenen, käbir sahypalary çzyylan.
Kanagatlanarsyz	Kitabyň daşy çzyylan ýyrtylan, esasy böleginden aýrylan ýa-da бүтінleý ýok, kanagatlanarsyz abatlanan. Sahypalary ýyrtylan, sahypalary yetişmeýär, çzylyp taşlanan. Dersligi dikeldip bolmaýar.